

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

i z m i R i m

31

izmir Ah!

Tarık Dursun K.'nin Semtleri

Saadet Erciyas

heyamola
yayınları

Heyamola Yayınları Yönetmeni

Ömer Asan

Yayın Danışmanı

Fergül Yücel

Editör

Rozerin Doğan

Grafik Tasarım

Murat İlhan

Kapak

Murat İlhan

Kapak Fotoğrafı

Tayfun Kocaman

Fotoğraflar

Hüseyin Erciyas

Saadet Erciyas

Heyamola Yayınları No: 220

*İzmirim Dizisi
Saadet Erciyas / İzmir Ah!
Tarkan Dursun K.'nin Semtleri*

ISBN 978-605-5419-19-6

*© Heyamola Yayınları
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 12368*

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz.

*Birinci Basım
Mart 2011*

*Baskı ve Cilt: Ege Basım
Ege Plaza, Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No:4
Ataşehir / İstanbul
Tel: 0216 472 84 01
www.egebasim.com.tr*

*ATT Basım Yayın Ltd. Şti.
Yalı Mah. Küçükalyalı Cad. Ulusoy Apt. No. 44/3
Maltepe / İstanbul
heyamola@heyamola.net
www.heyamola.net
Tel: 0216 371 17 37*

Saadet Erciyas

İzmir Ah!

Tanık Dursun K.'nın Semtleri

- Topaltı • Ballıkuyu • Ali Reis Mahallesi
- Tilkilik • Namazgah • Havra Sokağı • Kemeralı
- İkiçeşmelik • Eşrefpaşa • Bayramyeri • Bahribaba
- Damlacık • Konak

Tanık Dursun K.

1931 yılında, İzmir'de doğdu. 1950 yılında ortaokulu dışından bitirdikten sonra gazetelerde çalıştı. Senaryo yazarlığı ve yönetmenlik yaptı. 1969'da Kurul Kitabevi'ni açtı. *Milliyet* gazetesinde kitap tanıtma yazıları yazdı. *Milliyet Yayınları*'nı kurup yönetti. 1973'te *Günümüzde Kitaplar* adlı bir kitap dergisi çıkardı. 1975'de *Koza Yayınları*'nın kurucuları arasında yer aldı. Roman ve hikâye alanında eser vermiş, bir Türk yazardır. Aynı zamanda bir çok yayınevi yönetimlerinde bulunan yazar, yazı yaşamına şiirle başladı. 1951'de Cengiz Tuncer'le, *Devrialem* isimli ortak bir şiir kitabı yayınladı. Ardından hikâyeye geçti ve konularını önce gençlik serüvenlerinden, zamanla fabrika, yapı ve deniz işçilerinin, esnaf ve küçük memur sınıfının, yaşam kesitlerini; şiirli bir dille işleyen eserler yazdı. Genellikle halk söyleyişlerine yaslanan akıcı, yalın ve şiirsel diliyle Ege kenti ve kasaba yaşamını; emekçilerin içinde bulunduğu koşulları izlenimci bir eleştirelilikle anlatır.

Güzel Avrat Otu hikâye kitabı ile 1961 Türk Dil Kurumu Armağanı'nı, *Yabanın Adamları* ile 1967 ve *Ona Sevdigimi Söyle* ile de 1985 Sait Faik Hikaye Armağanı'nı, *Kurşun Ata Ata Biter* romanı ile 1984 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Ömrüm Ömrüm* hikaye kitabı ile 1987 İş Bankası Büyük Edebiyat Ödülü'nü, *Ağaçlar Gibi Ayakta* ile de 1991 Yunus Nadi Yayımlanmış Roman Armağanı'nı aldı.

Kitap yazmayı sürdüren yazar, İzmir'de Karşıyaka ve Foça'da yaşıyor.

Saadet Erciyas

1968 yılında İzmir'de dünyaya geldi. 1989 yılında Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 1987 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde, 1988 yılında *Yeni Asır* gazetesinde stajyer muhabir olarak görev yaptı. 1990-1991 yıllarında *Günaydın* gazetesinin İzmir Bürosu'nda muhabir ve sayfa editörü olarak görev aldı. *Ağlar-da Çırpınan Balıkçılığımız* adlı inceleme-araştırma yazısı İzmir Gazeteciler Cemiyeti Hasan Tahsin Gazetecilik Teşvik Yarışması'nda İnceleme Araştırma Dalı'nda birincilik ödülüne değer bulundu. 1991 yılında TCDD *Tren Magazin* dergisinin Yazışları Müdürlüğü, 1992 yılında *İTK Kardelen* dergisinin Haber Müdürlüğü görevinde bulundu. 1993 yılından başlayarak Estetik Reklam Tanıtım Hizmetleri Ticaret ve Sanayi Limited Şirketi bünyesinde çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlara basın ve halkla ilişkiler danışmanlığı yaptı ve süreli-süresiz yayınların yayımlanmasında görev aldı. 2003 yılında Türkiye'de ilk kez haftalık yayımlanan *Kartopu Çocuk* gazetesinin Haber Müdürlüğü görevini üstlendi. Çalışmalarını Estetik Reklam Tanıtım Hizmetleri Ticaret ve Sanayi Limited Şirketi bünyesinde sürdürüyor. İzmir'in haber-bilgi sitesi www.kentyasam.com'da köşe yazarlığı ve editörlük yapıyor. *Akşam* gazetesinin Ege ekinde dört yıl süreyle haftalık köşe yazılan yayımlandı. *Gözlem* gazetesinde mermer sektörüne yönelik dergilerin editörlüğünü üstlendi. İzmir Ticaret Odası, Ekonomi Muhabirleri Derneği, İnternet Medyası Derneği ile İzmir İl Fakirlerine Yardım Derneği üyesi. Meslektaşı Hüseyin Erciyas ile evli.

İçindekiler

“İzmir Zengin Bir Aşure”	21
Bizim Kalemiz	25
Agora, İzmirli'ye Göz Kırpmıyor	28
Yoksul Ama Mutlu Yıllar	32
Mumcu Kahve'de Acı Bir Çay İçtim	35
Mardinli Kadınlar Çiçek Sevmez mi?	45
Ali Reis Mahallesi ile Tanıştım	49
Kendileri Gitti Boyoz Kaldı Yadigâr	54
Bir Fincan Kahvenin 40 Yıl Hatırı Var	61
İzmir Ah!	65
Amazon Kadınlar, Külhanbeyi Erkekler Diyarı	69
Yoksulluğun Senfonisi	74
Mezarlıkbaşı'nda İnecek Var	76
Anılanımızda Kemeraltı	86
Sinemalar Hayatın Rengi	91
Kitaplar, Deniz ve Nergis	95
Fotoğraflardaki Eski İzmir	99
Kaleminden Kemeraltı Görüntüsü	102
Biletçinin Hayali Kontrolörlük	110
Gençlerin Sevişme, Buluşma Noktası:	
Bahri Baba Parkı	116
Çocuk Neredesin Sen?	118
Bayram Yeri Pazar Yeri, Pazar Yeri Bayram Yeri	124
Damlacık'tan Eski Sokaklara Bir Ziyaret	132
Tank Dursun K.'nın Semtleri, Sokakları	140

Tanıdık Bir Öykü; Bizim Öykümüz

Yaşından daha çok kitabı olan bir yazar...

Öykülerinde, romanlarında yolu hep İzmir'den geçmiş Tank Dursun Kakinç'ın.

Kitaplarında kullandığı kısaltmayla Tank Dursun K.'nın çocukluğunun, gençliğinin semtlerinde zaman durmuş gibi.

Tilkilik, Namazgah, Ali Reis Mahallesi, İkiçeşmelik, Topaltı, Kadifekale, Eşrefpaşa, Bayramyeri, Varyant, Bahribaba, Damlacık, Konak, Kemeralı...

İlerleyen yaşına aldırmadan, hâlâ yazan, hâlâ üreten ve pınl pınl bir bellekle kentimizin geçmişine ışık tutan bir yazar. Sanki emanet aldığı düşünceleri bir an önce satırlara döküp sahiplerine ulaştırmak ister bir hali, bir acelesi var.

İzmir'de bir çok semt büyük değişime uğramış olsa da Tank Dursun'un çocukluğunda annesinin babasının elinden tutarak dolaştığı, fotoğraf çekirtmeye gittiği, bayramlık alışverişlerinin yapıldığı, arkadaşlarıyla haytalık ettiği sokaklar bugün hâlâ ayakta.

İzmir'de, 1931 yılında doğan Tank Dursun'un kalemi sayesinde bugün daha yakın tanıdığımız semtlerin bazıları, hoş bir rastlantı, benim için de anı yüklü semtler.

Aramızda neredeyse 40 yıla yakın yaş farkı olsa da, İzmir'in fiziksel olarak neredeyse hiç değişmemiş, sosyal yapısı ise deformasyona uğra-

miş, yaşlanmış ve yıpranmış yoksul semtlerinde yazarla farklı zaman dilimlerinde yaşamış olmak büyük keyif.

“Siz de zaman zaman ister misiniz çocukluğunuza dönmeyi? Ben isterim. Hem çocukluğuma, hem çocukluğumun İzmir'ine. İzmir'de doğdum. İzmir'de büyüdüm. Eski İzmir'i avucumun içi gibi bilirim” diyor Gavur İzmir Güzel İzmir'de Tank Dursun.

Bu kitap, Tank Dursun K. ile çocukluğunun, gençliğinin geçtiği İzmir üzerine yaptığımız söyleşiden oluşuyor. Söyleşimiz sırasında Eski İzmir'i anlattığı; *Kaş Kaş Üstüne, Taş Taş Üstüne* ve *Gavur İzmir* kitaplarındaki anılan neredeyse satır satır konuştuk. Kitabımız *İzmir Ah! -Tank Dursun K'nın Semtleri*'nde Tank Dursun K. ile çocukluğuna, gençlik yıllarının İzmir'ine giderken, kendi çocukluğumuza da döneceğiz.

Çocukluğumuzun İzmir'ini anımsayacağız.

Eski İzmir'in bitmek tükenmek bilmeyen yokuşlarını çıkacağız.

Soluk almak için dinlendiğimizde, arkamıza dönüp eşsiz körfez manzarasını göreceğiz.

Kapılarda oturup karpuz çekirdeklerini çitleyen, saçları ensesine topuz yapmış Musevi kadınlara selam vereceğiz. Susadığımızda akan çeşmelere ağzımızı dayayıp kana kana doğal kaynak sularından içeceğiz.

İzmir'in kokularını çekeceğiz içimize.

Sankışla'dan söz ederken postal kokusu, Kemeraltı'ndan geçerken gizli çiçek, altın damlası ve çoban kolonyasının kokusu sarıverecek her yanımızı.

Sokaklarda, evlerin kapısı açıldığında bahçelerde turunc, incir ağaçları, kapılarda yaseminler karşılayacak bizi. Yaseminleri toplayıp çam ağaçlarının iğneli yapraklarına geçirecek, çam demetlerini, yarım bardak suyla dolu bir çay bardağının içinde masamıza koyacağız.

Ne Alsancak'a ne Karşıyaka'ya benzemeyen, Ali Reis Mahallesi'nin sokaklarına daleceğiz. Daracık, iç içe geçmiş sokaklarda kaybolacağız. Eşsiz İzmir manzarasına sahip evlerinin teraslarında, hava gazıyla aydınlanan sokakların ışıklarını sayacağız, gökyüzündeki yıldızları seyredeceğiz...

Saadet Erciyas, Tanık Dursun K.

Konak Meydanı'nda, valilik binasının mermer merdivenlerine oturan geniş şalvarlı, koca memeli, başlarında kenan çiçek oyalı tülbentleri, hembeyaz dişli Roman kadınları gülerek mis kokulu kırmızı karanfil uzatacaklar bize.

Sıcak yaz akşamlarında sinemaya koşacağız ailecek. Tahta sandalyelerde oturup, elimizde çiğdemler, serin gazozlar (Çeşmeli Hasan, Su-Ga ve Cinci Bir), bir hayal aleminde dolaşacağız saatler boyu.

İzmirlinin daha hoşgörölü, İzmir caddelerinin daha sakin, sokakların daha az kalabalık, daha temiz, komşuluğun daha içten, dostlukların daha uzun ömürlü, paranın kalpleri bugünkü gibi satın almadığı, kentin denizle daha iç içe olduğu yıllara uzanacağız birlikte.

Arap Fırını'ndan sıcak boyoz alıp, Gary Tobacco'nun tütün fabrikasına doğru yol alacağız yavaş yavaş.

Takvimlerin sayfalarını geriye çevirirken, İzmir'deki değişimi de şaş-

kınlıkla izleyeceğiz. Kapı önlerindeki kadınları, havada uçuşan kahkahaları, pencerelerde sardunyalı arayacağız.

Tank Dursun'un anlattığı yokuşlara, sokaklara, çıkmazlara bakıp bugün, o günlerden izler arayacağız bir bir.

Ortak sevdamız olan kentte, ortak geçmişimize bakacağız.

Bizi anlatıp, bizi okuyacağız...

Teşekkür

İzmir'de doğdum, İzmir'de büyüdüm. Uzun yıllar yaşadığım semtlerle öyle bütünleşmişim ki, gözümü kapattığımda hangi sokakta ne var, apartmanların evlerin rengi, dükkanlardaki mallar, tabelalardaki logolar, işyerlerinin sahiplerini görebiliyorum. Tarık Dursun'un deyimiyle "avucumun içi gibi biliyorum." Ancak İzmir öylesine hızla değişiyor ve öyle çok büyüyor ki, ne benim ne Tarık Dursun'un anlaumları güncelliğini koruyabiliyor. Çektiğiniz fotoğraf, kısa bir sürede değişiyor.

Çok hızlı büyüyen ve hâlâ çok göç alan, her gelenin geldiği kenti de çıkınında getirdiği, göçtüğü kenti kendi kentine benzetmeye çalıştığı, deformasyona uğrayan bir kent İzmir.

Tarık Dursun K. ile yaptığım söyleşide anlattığı semtler bana çok tanıdık gelen yerlerdi. Çünkü aramızdaki yaş farkına karşın, akrabalarımın yaşadığı, çocukluğumda sıklıkla gidip geldiğim semtlerde yaşamış, büyümüştü değerli yazar da.

Ancak yine de isimler, sokak numaraları değişmiş, sorabileceğim insanlarsa çoktan göçüp gitmişti. Okuduğum, yazarın kitaplarında dolaştığım kimi yerlerin neresi olduğunu anımsamakta zorlandım. Bir kısmını, kaldığı kadıyla gidip yerinde görebildim. Yazanın yaşadığı semtlerin bir kısmını zamanım el verdiğince sokak sokak dolaştım. Çok da büyük zevk aldım.

Bu çalışmalar sırasında yazanın kitapları kadar Yaşar Ürük'ün İzmir

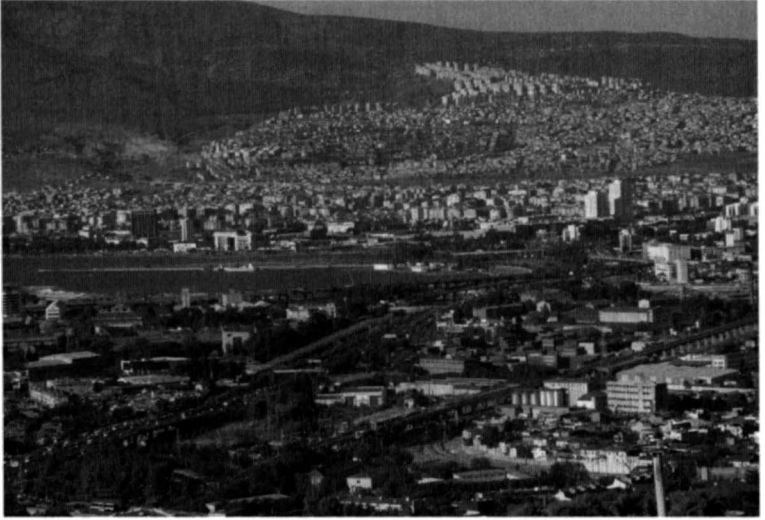
Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı'ndan çıkan *Izmir'i Izmir Yapan Adlar (Izmir Kent Sözlüğü)* kitabından çok yararlandım. Unutulan adlar, değişen sokak numaralarına karşın adı geçip de bulamadığım semt, sokak çıkmaz, yokuş, mescit, okul, lakap neredeyse yok gibiydi. İzmir'e böylesine değerli ve gerçek bir başucu kitabı kazandırdığı için bir İzmirli olarak kendisine teşekkür etmek istedim.

Bir teşekkürüm de Fergül Yücel'e. İzmir'in, değerli bir kaynağın sahibi olmasına önderlik ettiği için, bizi anılarımızla, geçmişimizle yeniden buluşturduğu ve yaşattığı naif duygular için.

Izmir'in unuttuğumuz semtlerini benimle birlikte fotoğraflayan ve fotoğraflarını İzmirliyle paylaşan eşim Hüseyin Erciyas'a da katkıları için sonsuz teşekkürler...

Son teşekkürümse İzmir'e.

En sıkıldığım anlarda on dakikada yeşilliklere, kuş seslerine ya da denizin tatlı esintisine kavuşabilecek kadar doğal, her dem taze, her dem genç bir kent kalmayı becerebildiği için. Kışın en soğuk günlerinde ko-

kusuyla içimi ferahlatan nergisleri, sümbülleri için... İçime renkleriyle coşku veren radikası, arapsaçı, şevket-i bostan, turp otu, filizi için... Pazaryerleri için... Nazar boncukları, iğne oyları, sandık kokulu örtüleri için... Kolayca erişilen yazlık yöreleri için... Yıllar boyu her gelen yerel yöneticilerin büyük işler yapıyormuşçasına altını üstüne getirmesine karşın hâlâ orijinallliğini korumayı başarabildiği için... Havra Sokağı, Kemeraltı, Mezarlıkbaşı, Konak Meydanı için. Aldığı göçlerle deformasyona uğrasa da yitirmediği hoşgörüsü, misafirperverliği ve diyalogu için... Adım adım dolaştığım eski sokaklarında aldığım sakız kokusu, dostluk kokusu, insanlık sevgisi için. Amazon kadınlardan el alan güçlü anneleri, dik duruşlu genç kızları, çalışkan kadınları için...

İyi ki varsın İzmir...

“İzmir Zengin Bir Aşure”

Tank Dursun K., “Her kentin karakteristik bir yanı vardır, olmalıdır da” der. Peki ya İzmir’in karakteri?

“İzmir zengin bir aşure. Her şeyi bol. Kendi kendine ya aşurenin içinde yer alan insan topluluklarının birbirine inanılmaz derecede saygı duyduğu... Bakın şimdi farkına vanyoruz. Biz o zamanlar Arnavut, Boşnak, Musevi, Kürt, Sırp, Rum, Çerkez hep bir arada yaşıyoruz.”

İzmir’in en eski yerleşim yerlerinde en çok da Yahudiler yaşıyor o yıllarda. Aile evlerinin yoğun olduğu Ali Reis Mahallesi’nde kapı eşiğinde oturan Yahudi kadınları anlatıyor Tank Dursun, *Kaş Kaş Üstüne Taş Taş Üstüne* kitabında.

“Kapı eşiğinde Yahudi kocakanları otururdu. Hepsi de mi saçlarını enselerinde topuz yaparlar? O yıllarda karpuz çekirdeği yenir evlerde. İşleri yokmuş gibi akşamı ederler. Birileri geçti mi susar, sonra yeniden konuşmaya başlarlar.”

Ali Reis Mahallesi yazar için çok önemli. Çocukluğunun önemli bir bölümü burada geçiyor. Aynı kitapta yolunu şöyle tarif ediyor Ali Reis’in:

“Eski İzmir, eski ve düz İzmir’in tek yokuşlu semtidir. Namazgah’tan, basamak basamak kimi tanıdık, kimi tanımadık merdivenleri, dar ve sık gölgeli yokuşları çıkar, birbirine yaslanmış asırlık sakız evlerinin cumbalı bükümlelerinden geçer, Tekkeyi arkanıza alır ve Ali Reis

Mahallesi'ne varrınız.”

Bugün Karşıyaka'da, Yalı Caddesi'ndeki bir apartman dairesinin birinci katında kitaplar, filmler, fotoğraflar ve anılarla dolu bir evde yaşamını sürdüren Tark Dursun K.; “Çokluk İzmir'de otururduk. Ben Karşıyaka'da doğdum. İzmir'de büyüdüm” derken gençliğinin tanıkları olan yerleri “Tilkilik, İkiçeşmelik, Mezarlıkbaşı, Namazgah, Yangın Yokuşu, Bayramyeri, Mumcu Kahvesi, Topaltı, Asri Sinema, Tan Sineması, Lale Sineması, Yeni Sinema” diye anlatıyor... “Eşrefpaşa'daki otobüs durağına bakan büyük kahvede ve gözlerimin önünde adam vurmuşlardı, unutmadım” diyor.

Ali Reis Mahallesi'nde ilkokul üçüncü sınıfa kadar oturmuş Tank Dursun. 11 yaşına kadar oturdukları mahalleyi ünlü “Cezayir Sevdaları” filminde geçen Casbah'a benzetiyor; “Filmde Ali Reis gibi bir mahalle var: Casbah. İşgal altındaki kentin her türlü itliğe, uğursuzluğa ama direnişine de yer veren, Pepe Lo Moko başkahraman. Ali Reis Mahallesi, Casbah'a çok benzer. Göğü mavidir, evleri beyaz. Ali Reis Mahallesi de. Casbah'ta yabancı birileri kaybolursa, Ali Reis'te haydi haydi kaybolur. Çünkü onun da evlerinden evlere geçilir, onun da hiçbir sokağı geçit vermez.”

“Eski İzmir'i avucumun içi gibi bilirim” diyen Tank Dursun için abisi, ninesi, annesi ile geçen yılların yaşandığı, anı yüklü bir mahalle burası.

Ali Reis Mahallesi'ni öylesine önemsiyor ki; anlatırken; “İzmir, Alıncak değildir. Karşıyaka hiç değildir. Ali Reis Mahallesi gerçek İzmir'dir” diyor. Kentin merkezine yerleştiriveriyor mahalleyi.

Tekkeyi geçer geçmez, sağdaki ilk çıkmaz sokakta yan yana yer alan dört evden birisi onların evi. İki katlı evin hem bahçesi hem tarçası var. Bahçelerinde Hint elması. Evin önünde ise kocaman bir kestane ağacı. İzmir geceleri ılık ılık görülüyor evlerinin terasından. Zaten Ali Reis'te her evin terası böyle. Her biri seyir terası...

Babası on yedi lira aylıkla çalışan bir memur olan Tarık Dursun, vaktin ikindiye geçip akşama yakın olduğu bir saatte Yapıcıoğlu yokuşunu yorgun argın çıkıp gelen babasını mutlaka kapıda karşıladıklarını söylüyor. “Komşumuz Fenerci Memet Ağa ve iki oğlu (Şuayip ile Ziya) Tilkilik’le Namazgah, bir de Agora’nın bütün sokak fenerlerini yakmış olurlardı” diyor.

Bir Giritli kızı olan annesinin babası için hazırladığı mezeler, o tazecik otlardan yapılan yemekler hâlâ hatırında. “Sofrada radika, turp otu, cibez ya da şevket-i bostan yoksa annem bunu kusur sayardı” derken, favanın vazgeçilmez olduğunu anlatıyor. Üstü bol dere otlı, zeytinyağlı fava yapmayan Giritli kadını olur mu? Doğma büyüme İzmir kadınları da... Olmaz elbette. O yıllarda İzmir’e özgü rakılar “Kordon” ya da “Dayı Bey” marka. Efe’nin, henüz rakı markası olmadığı yıllardayız. Rakı için uzun limonata bardaklarını kullanma modası da yok. Kışına bir yumruk vurarak açılan 35 cc’lik şişelerden akan mis kokulu rakı çay bardağında içiliyor. “Babam, rakısına asla su koymazdı, önce kadehinden yudumlar, sonra suya uzanır ve babasından gördüğü gibi usulünce adam gibi içerdi rakısını” diyor.

Tatlı esen imbat eşliğinde taraçada oturan aile, keyifle yemeğini yerken, gerdandaki mücevher gibi parlayan Karşıyaka’ya giden son vapuru izlediklerini anımsıyor Tank Dursun. Ve annesinin her akşam bu manzarayı yeniden görüyormuş gibi mutlulukla haykırışını hiç unutmuyor:

“Gelin, gelin bakın... İzmir şakşaka (şavk) içinde.”

Zaman zaman gittiği Ali Reis Mahallesi’ndeki dostlukların asla unutulamayacak kadar değerli olduğunu söylerken duygulanıyor Tank Dursun. Güzel günler yaşadığı evlerinin yakınında oturan komşuları, dostlarını sıralıyor anımsadığı kadarıyla; “Fenerci Mehmetağa, oğulları Ziya ve Şuayip, kızları Kifayet. Mesaadet Abla, Rabia Hanım teyzeler, Boşnak Paşolar, Gülsefa Hanımlar. Arkadaşım Doğa...”

Bugün annesi, babası hayatta olmayan Tank Dursun, gittiğinde kimsecikleri bulamayacağını bilse de ayaklarının kendisini garip bir çekimle Ali Reis'e götürdüğünü anlatıyor. "Mekânsa, budur benim mekânım" diyor...

"İnsanlar gitti ama bu mahalleler, sokaklar ve hatta binaların çoğu hala yerinde. İzmir'in belki de ayakta kalan ender semtlerinden çocukluğunuzun geçtiği yerler" diyorum.

"Buralara laz müteahhit giremedi de ondan" diye yanıt veriyor.

"Eski İzmir dediğimiz Kale ve etekleri var ya, oralann değişmesine imkan yok. Çünkü Laz müteahhidin giremediği tek bölge buralar. Laz müteahhitin esprisi ne? Laz müteahhit dört evi yıkıyor bir apartman yapıyor. Burada 25 evi yıkıp ancak bir apartman yapabilir."

Tank Dursun, anılarında hâlâ yaşattığı kitaplarında söz etmeden geçemediği dostlarını, komşularını anıyor yine. Son gittiğinde evlerinin pembe badanalı olduğunu, kapı numarasının değiştiğini, taraçalarının da balkon olarak kapatıldığını görmüş. Sonra da yıkıldığını duymuş evlerinin. Ali Reis'e her gidişinde aradığı, bulamayacağını bilse bile umursamadığı sevdiklerinden kalan küçük bir iz... "Bu bana acı verse de, ellerimi uzatıp çok geçmişten neyi bulabilirsem sevmek ve bağırma basmak isterim" diyor.

"Dağıldık biz. Her birimiz, birbirimizden habersiz bir başka yerdeyiz artık. Yeni kaygılar yeni umutlar, yeni umarsızlıklar, yeni yenilgiler, yeni yitiklerle bir aradayız. Ama Ali Reis Mahallesi hep duruyor. Ne Alsancak gibi, ne Karşıyaka gibi yıkılıp yeni baştan yapılmadan."

Bir teselli ver Ali Reis, seni sevenlerin hatınına... Olmaz mı?

Bizim Kalemiz

Her yer yokuş Ali Reis'te, Topaltı'nda, Ballıkuyu'da. Tüm yokuşlar da Kale'ye çıkıyor. Yokuşlar dik, arabalar giremiyor sokaklara. Eşekli çerçiler, yağ satıcıları, sırtındaki askısında yoğurtçular, dura dinlene çıkıyor yokuşları. Hatta belediyenin bile kadrolu çöpçü eşekleri var o yıllarda.

Sakız evlerin sayısı yukarılara çıkıktaki azalıyor.

Daracık sokaklarda birbirine gölge yapan, zarif işçiliğiyle dikkat çeken, iki üç basamaklı mermer merdivenlerle çıkılan çift demir kapılı, kapısındaki kepenkleri açılıp pencere olarak da kullanılabilen, içeriden merdivenli, cumbalı evler yerini iki ya da üç katlı gecekondu olarak yapılmış betonarme yapılara bırakıyor.

Kale, aşağıdaki İzmirliilerin uzak durduğu bir yer. Giritliler, Boşnaklar, Arnavutlar, Museviler gideli çok olmuş Ali Reis'ten, Ballıkuyu'dan, Tilkilik'ten. Onlardan boşalan evlere, çocuğuna okul, yaşlısına hastane, kendine daha iyi bir iş olanağı için daha çok doğudan gelen yoksul vatandaşlar yerleşmiş. Gelen, yakınına da getirmiş. Kalabalık nüfuslar, evlere hoyratça eklenen küçük küçük odalara yerleşmiş. Sakız evler nüfuslara yetmemiş, yukarılara, daha yukarılara çıkılmış. Yasalara aldırmadan, sorgusuz sualsiz, bir gecede dikiliveren kondu evler çoğaltırmış Kale'de yıllar boyunca. Belediyelerin oy kaygısı, yasa tanımadan gelip kentin tepesini işgal edenlere göz kırpmış. Sağlıksız yapı-

laşmaya karşın, yollar açılmış, elektrik direkleri dikilmiş, asfaltlanan yollar, bağlanan sular bu rant kapısının yasadışılığına ortak etmiş yerel yönetimleri de.

Doğudan gelenler baş üstüne elbet. Bu kent çok daha uzak coğrafyalardan gelenleri ağırlamamış mı yıllar boyu? Ancak geldiği yere uyum zor gelince, kendi dünyalarını yaratmış insanlar. Kaleye yerleşenler, kapılarını kapatmış, belki de kendilerini koruma altına almış.

Kimlik ayrımcılığının daha keskin hatlarla gözümüze sokulduğu şu günlerde, tarihi boyunca kendi kültürlerini, dinlerini dilediğince yaşayan insanlara hoşgörüyle ev sahipliği yapan İzmir'in, İzmirlinin kale kapısını çalıp açtırması şart artık.

Enfes manzarasıyla görenleri büyüleyen Kale'de ortaya çıkartılan tarihi buluntular, su kemerleri, sarnıç kentin ziyaretçisi yerli yabancı turist sayısını ciddi anlamda arttıracak potansiyele sahip. İzmir Ticaret Odası'nın kalenin içinde yöredeki kadınlar için açtığı turistik ürünlerin

satıldığı tezgâhlar önemli bir adım olmuş bu anlamda. Bir kaç kilim tezgâhı, bölgenin geleneklerini, kültürünü yansıtmaya yetecek kapasitede değil kuşkusuz.

Kızlarağası Han'a, Kordon'a ya da Sahilevleri'ne gider gibi, "Haydi kızlar Kale'ye gidip şöyle manzaraya karşı bir çay içelim" söylemi için belki erken. Çünkü o bölge insanının da aşağıdan gelenlere kapılarını açması, diyaloga hazır olması gerekiyor.

Agora, İzmirli'ye Göz Kırıyor

Çocukluk yıllarında Agora'nın mezarlık olduğunu ve yoldan korkarak geçtiklerini söylüyor Tanık Dursun. "Agora'nın tarihi değeri bilinir miydi o yıllarda" diyorum?

"Mezarlıktı oralar. Hiçkimse de bilmezdi tarihini. Agora sözü edilmezdi ki o yıllarda. Çabuk çabuk geçerdik oralardan. Yine de o semt eski İzmir olarak belki müze kent. Dünyada bu kadar büyük bir müze kent yoktur."

Tanık Dursun K.'nin çocukluk yıllarında korkarak geçtiği Agora artık mezarlık değil. 75 yıldan beri kazı alanı olan Agora, İzmir'de kent içinde mutlaka görülmesi gereken tarihi yerler içinde ilk sırada yer alıyor. Agora, Efes ve Bergama ile birlikte antik dönemin bölgedeki en önemli üç kentinden biri olan Smyrna'nın ticaret merkezi. Çevrede güvenlik önlemlerinin artırılması, bölgenin kamulaştırmalar sonrası yapılan yıkımlarla açılması, ortaya çıkması ziyaretçi sayısında da ciddi artış sağlamış.

İkiçeşmelik'ten Mezarlıkbaşı'na inerken karşımıza çıkan kazı alanında, yıkıntılann arasında yükselen sütunlar, arkamızdaki tarihi Kemeraltı Çarşısı, bölgenin önemini iyice hissettiriyor. Kazı alanının başkanı Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy'un altını çizdiği gibi; "Kent merkezinde arkeolojik bir vaha" burası.

Kazı alanında en üstte 17. yüzyıldan günümüze kadar gelen kültür

tabakası yer alıyor. Osmanlı eserlerinin çıktığı alan. Altta az bir kot yüksekliğinde Bizans tabakaları, onun altında Roma ve Helenistik dönem tabakaları bulunuyor. Burası geç Bizans'tan itibaren mezarlık alanı. Alanın mezarlık olarak kullanılması, kazı alanının korunmasını sağlamış. Kazı başkanı Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy'un belirttiğine göre, bu yüzden korunmuşluk derecesi yüksek bir yer olarak kalmış Agora.

Kazılarda en son hamam buluntusuna ulaşılan bölgede, bir evin altında son yıllarda bulunan su kanalları da büyük ilgi uyandırıyor. Yıllardan beri bir efsane gibi anlatılan, "Agora'dan Kale'ye yol var" söylentisinin bir anlamda doğruluğu kanıtlanmış. Ancak Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy, bu yolun bir tünel değil su yolu olduğunun altını çiziyor. Kazı alanındaki çeşme, su yollarıyla bağlantılı. Tam iki bin yıldır aktığı tahmin ediliyor. Bu çeşme Tank Dursun K.'nın bölgede bir zamanlar aktığını, kana kana su içtiklerini söylediği çeşmeler içinde akan tek sokak çeşmesi belki de. Onun da suyu ne yazık ki içilmiyor.

Yrd. Doç. Dr. Ersoy, kazının amacını anlatırken şunları söylüyor; “Hedefimiz, Antik Smyrna’nın tarihi kent merkezini ortaya çıkartmak. Sadece bir Agora değil, sadece bir tapınak, bir hamam, gymnasium değil. Bütün bu yapıları ifade eden ve bu kente özgü olabilecek belki de genelde bütün kentlerde, agora ve çevresinde ilişkili yapılar olur. Bu organizasyonu bulmak istiyoruz burada. Beklentilerimiz için de bir de tapınak yapısı var. Hürriyet Lisesi’nin altında bir yerlerde olduğunu tahmin ediyoruz. Buluruz, bulmayız, ama böyle bir şeyi tarihi kaynaklardan da biliyoruz. Bir latrina olabilir. Yani tuvalet yapısı. Umumi tuvalet. Çünkü o dönemde herkesin evinde tuvalet yok. Sadece zenginlerin evinde var.”

Agora'ya ilişkin İzmirliilerin önyargısının henüz kınılmadığını anlıyorum Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy'la konuşunca. Yapılan çevre düzenlemesi, alanın görünür hale gelmesi ilgiyi artırsa da vatandaşların alanı gezerken yaşadıkları "güvenlik" kaygısı hala sürüyor. Çevre duvarlarının bir an önce yapılmasının bu kaygıyı azaltacağı görüşünde Yrd. Doç. Dr. Ersoy. Üstelik böyle bir duvarın, kazı alanının güvenliği için de gerekli olduğunu vurguluyor.

Bölgedeki kazılar üç alanda sürdürülüyor. Agora kazı alanı, Altınpark ve Akropol yani Kadifekale'de. Biz Agora tanımını kullansak da aslında burası Antik Symrna kentinin ta kendisi.

Yoksul Ama Mutlu Yıllar

“Yoksulluğun her yerde kol gezdiği, zor yıllardı” diyor Tanık Dur-
sun. Sonra devam ediyor;

“Bakın eski İzmir’e giderseniz göreceksiniz, benim çocukluğumda-
ki, inanılması zor şey nedir biliyor musunuz? Buradaki insanların kul-
landığı her malın, markanın sahtesi var. Patates cipsinin bile. Ve inanıl-
mayacak derecede ucuz. Kalite düşük, kanşık. Mezarlıkbaşı’ndan İki-
çeşmelik’e tırmanmadan sol koldan içeri girerseniz, önünüze bir yokuş
çıkır. Yapıcıoğlu yokuşu. Hamama, fınna ve bir tatlıcıya varırdı. Şim-
di hamam duruyor galiba. Agora’ya doğru yürürsünüz, bir meydan çı-
kar birden bire karşınıza. O meydan Bayramyeri’dir. Tahta salıncaklar
kurulur, macunlar satılırdı o yıllar. Tatlıcı da ilginçti. Yoksulların yedi-
ği, su muhallebisi satardı. Sütsüz, nişastadan. Kaşığı bir kuruş. Üstüne
ya bir kaşık reçel kor ya da pekmez. Ekmek karneyle. Oradan doğru
Topaltı’na, Kale’ye çıkardık. Denize gitmezdik de, hatırlıyorum Ka-
le’nin arkalarında Veziraga tarafında bir dere vardı. Biz oraya yüzmeye
giderdik çoklukla. Eski adıyla o çevrede Kançeşme (şimdinin Gürçeş-
mesi), Sinekli (Yeşildere) diye anılırdı. Eski isimleri niye değiştirdiler-
se. Şimdi Tepecik’in adı da değişmiş.”

Ayakkabılara ilişkin bir anısını paylaşıyor;

“O yıllarda para aklın alamayacağı kadar değerli. Ayakkabı alındı
mı, gabara çakılıyor altına. Daha giymeden. Eskidi mi atılmaz, tamire

giderdi. Hadi altına pençe yapıldı da, üste de olur muydu yahu bu pençe? Bir de gıcır gıcır gıcırdayan pabuçlar vardı. Rugan. Köseleyi gaz yağı içinde dinlendirirlerdi özellikle gıcırdayan diye. Size bir sır vereyim mi? Benim bugün 50'den çok ayakkabım vardır. Bir kısmı giyilmemiştir daha... Neden mi? Siz hiç su geçirmesin diye içi gazete kağıdıyla doldurulmuş ayakkabı giydiniz mi?"

Çocukluğundan hatırladığı bir başka anı ise savaş yıllarında zeytinliklerin bulunduğu yerde kazdıkları sığınaklar. Çayın şekersiz içildiği, ekmeğin, Amerikan bezi ve kömürün karneye bağlandığı, İkinci Dünya Savaşı'nın kara bulutlar gibi her yere çöktüğü yıllar. "Evlerde karartma vardı valilik emriyle. Gündüz çocuklar savaşçılık oynuyordu" diye anımsayan Tarık Dursun K. umulmadık saatlerde çalan siren sesleriyle herkesin evden don gömlek fırlayıp sığınaklara koştuğunu söylüyor. "Çocukluk ve gündüz siperlerde oyun oynadığımız, başımızdan geçen uçaklara 'Teyyareci amca bize bilet at' diye bağırırken, gece niye onlar-

dan korkup sığınaklara girdiğimizi bir türlü anlayamazdık. Gecenin bir saati fırlayıp sığınaklara gitmek korkuturdu çocukları” diyor.

İzmir'in kırk ikinci yağmurlarıyla sığınaklar sularla dolduğunda bile kimsenin umursamadığını, can korkusuyla herkesin birbirine yaslandığını, birbirinden güç aldığını anlatıyor.

Becerikli kadınların kendilerine yettiği, beyaz patiskadan don, Sümerbank basmasından elbise, pazenlerden pijamaların dikildiği yıllar. Yoksulluğun bacağına kırmak için şenlikli hıdrelez günü gül ağacına asılan kağıtlarda hep aynı istek var hep. “Nohut oda bakla sofa bir ev.”

Kadınların kiremitten taş parçalarını ev sahibi olma niyetiyle üst üste koyduklarını anımsıyor Tank Dursun K.

Uzun yıllar Topaltı'nda oturan, semtin sakini Hatice Sayınbatur hıdrelez akşamlarını şöyle anlatıyor;

“Akşamdan hazırlıklar yapılır, kimi gül ağacına bağlar dileklerini, kimi de yağ şişesine koyar. Sabah, bir elde çıkınlar bir elde dilekler Ali Reis'ten, Topaltı'ndan, Ballıkuyu'dan deniz kıyısına inerdik yayan. Gül ağacından toplanan ya da yağ şişesine konan dilekler ‘İşlerimiz yağ gibi aksın, muradımız tez olsun’ dilekleriyle suya salınırdı. Sonra da hep beraber fuara giderdik, piknik yapmaya.”

Kadınlar için bir şenliğe dönen hıdrelez günlerinde gidilen fuar zamanlarının da aynı geçtiğine değiniyor Tank Dursun K. ‘Karmaşaydı düpedüz’ ama insanların tek eğlencesiydi aynı zamanda. Aile çay bahçelerine rağbet çoktu. Masaya bir semaver gelir, erkeklerse nargile söylerdi.”

Mumcu Kahve'de Acı Bir ay İçtim

Ali Reis Mahallesi'ne gitmek, Mumcu Kahve'yi görmek istiyorum. Aslında yabancısı değilim bu semtlerin. Ailemiz İstanköy kökenli. Mbadeleyle gelen yakın akrabalarımızdan iki aile Ballıkuyu'da oturuyordu. Çocukluğumda ailece sık sık Ballıkuyu'ya gittiğimizi hatırlıyorum. Ya Eşrefpaşa'dan Ballıkuyu dolmuşuna biner ya da İkiçeşmelik'ten As-

malı Mescit Camisi'ne kadar yürür, ara sokaklardan giderdik. Dönüşte bir labirent gibi, daracık, iç içe geçmiş evlerin bulunduğu sokaklardan yayan olarak geçer (sokaklar genellikle, arabaların geçemeyeceği kadar dardır) İkiçeşmelik yokuşunu aşar Bayramyeri'ndeki evimize gelirdik. Mevsim yazsa, saat de uygunsa dönüşte bazen pazaryerindeki Gülistan Aile Çay Bahçesi'nde otururduk. Biz çocuklar gazoz içer, annemle babam da çaylarını yudumlardı ışık içindeki Körfez'e bakarak.

Ballıkuyu'ya gitmek için çocukluğumdaki gibi yapayım dedim. Dere Sokağı'nın dik merdivenlerinden yürüyerek Eşrefpaşa'ya çıktım. Karşımda Eşrefpaşa Camisi. Sağımda yukarıya doğru giden yol Yağhaneler. Solumda aşağıya doğru bir kolu Varyant'a bir kolu İkiçeşmelik'e giden Eşrefpaşa Caddesi. Yolun bir kısmı ise Rakım Elkutlu Caddesi'nden Kadifekale ile Ballıkuyu'ya gidiyor. Kitabı hazırlarken yararlandığım Yaşar Ürük'ün *İzmir'i İzmir Yapan Adlar* kitabından öğreniyorum ki, 1872 yılında İzmir'de doğan ve bestekâr olan Rakım Elkutlu, uzun yıllar Hisar Camisi'nde imamlık ve hatiplik de yapmış.

“Nasılsa yollara aşınayım, dolmuşa bindim mi, şıp diye bulurum Mumcu Kahve'yi, Ali Reis'i” dedim. Hatta; “Seni arabayla ben götüreyim, değişmiştir oralar şimdi” diyen eşimin teklifini bile ret ettim. Yanılmışım. “Eşrefpaşa'dan dolmuşa biner Ballıkuyu'da inirim” diye düşünürken, o yöne artık dolmuş işlemediğini öğrendim. Arkamdaki kahvede oturanlara sordum.

Ballıkuyu'ya kayma nedeniyle araç işlemediğini, Kadifekale dolmuşuna ya da otobüsüne binmemi söylediler. Kimi Eşrefpaşa Camisi'nin gerisinde kalan “Arap Camisi'nin önünden dolmuşa binersin” dedi. Kimi de Mezarlıkbaşı'ndan gelen dolmuşlara binmemi önerdi. Geriye döndüm. Eşrefpaşa Camisi'ni, yanındaki baharatçıyı, pastaneyi, kahveyi, ayakkabıcıyı geçip, Yağhaneler'e doğru inen yokuşa yöneldim. Yaygın olarak kullanılan adıyla Arap Camisi ya da Büyük İhsaniye Camisi, Eşrefpaşa Caddesi genişletilirken yapılan kamulaştırmanın ardın-

dan yolun tam ortasında kalmış. Bugün Konak yönüne giden otobüslerin durduğu, semtin simgesi olmuş caminin altında yıllardır sobacılık yapan esnafı gördüm kapıda. Bu kez ona sordum Ballıkuyu yolunu.

“Karşı sokağa geçin, Kale dolmuşlarına binin. Size yolu tarif ederler” dedi. Kocatepe Mehmet-Lütfiye Dönmez İlköğretim Okulu’nun yanından geçip, Eşrefpaşa Caddesi’nin bir üst paraleli olan caddeye (Hacı Ali Caddesi’ymiş) çıktım. Önümde ilk duran Uzundere-Kadifekale dolmuşuna bindim. Şoföre Ballıkuyu’da inmek istediğimi söyledim. Şoför, “Ballıkuyu’ya dolmuş gitmez, biz seni Çeşme durağında indirelim, oradan sorarsınız” dedi.

Yanına oturduğum başı kapalı genç bir kadın sakince; “Tam olarak nereye gideceksiniz?” diye sordu.

“Mumcu Kahve, oradan da Ali Reis Mahallesi.”

“Tamam” dedi gülümseyerek, “Ben Ali Reis’e gidiyorum, size yardımcı olurum.”

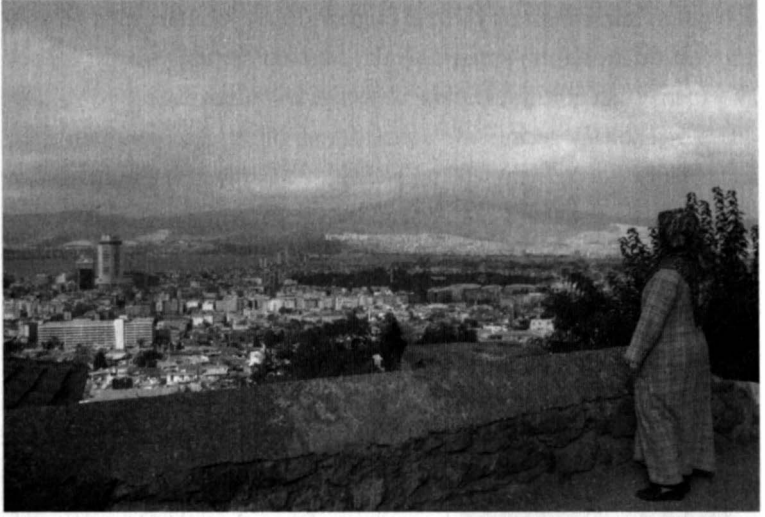
Dolmuşta tanıştığım Fatma, bırakın şıp diye bulmayı, yıkımlar nede niyle yönümü bile şaşırabileceğim, tamamen değişmiş olan bir semtte benim rehberim oldu. Uzun yıllar Kadifekale’de oturan Fatma, tahmin ettiğim gibi Mardinliydi. Çocukluğu Kale’de geçmiş. Topaltı’na pikniğe gelirlermiş. Demesine göre, ortam daha güvenliymiş o yıllarda, sonra bozulmuş. Evlenince Karabağlar’a taşınmışlar. Annesinin Ali Reis’te bir evi varmış. Kiracının viran ettiği evi, zorla boşaltmışlar. Şimdi satmak istiyorlarmış. Bir müşteri çıkınca, fiyatı konuşmak için o gün yola çıkmış. Ve hoş bir rastlantı, kendisiyle aynı dolmuşu binmişiz. Çeşme durağında indik, Ballıkuyu’ya yöneldik.

Manzara tam anlamıyla şahane İzmir ayaklarımızın altında.

“Burası Topaltı” dedi Fatma. “Arkamız Kale. Eskiden top atılırdı burada, Ramazanlarda...”

Topaltı’na ilişkin Tank Dursun’un anlattıkları aklımda:

“Bayramlarda seyranlarda Kale’deki Topaltı’ndan bir top atışı

olurdu. Sesi Ali Reis Mahallesi'ni kocaman göğü üstünden bir kuyruklu yıldız gibi harelenerek geçer; aşağı mahalle ile yukarı mahallenin bütün çocuklarını sevinçten havalara sıçratırdı. 'Top patladı, hey, top patladı...'

Saatini bilmezdik ama çocuk sezgilerimizle (daha çok yaz mevsimlerinde) güneşe bakar, üç aşağı beş yukarı gerçek zamanını saptardık. Özellikle kızlarla küçük oğlanlar göstermemeye çalıştıkları bir korku titremesiyle birbirlerine sokulur, bizlerle göz göze gelmemeye çalışırlardı.

Ve top patlardı. Açık yaz pencerelerinin evlerinden balkonlardan ve taraçalardan denize karşı kurulmuş Ramazan sofralarından ev tarhanalarının kokusu yavaş bir inişte mahalleye çıkan ne kadar yokuş varsa hepsini dolandır ve önce Bayramyeri'ne, oradan Namazgah'a, oradan Tilkilik'e oradan da bir çırpıda Agora'yı sollayarak İkiçeşmelik yoluyla Mezarlıkbaşı'na yollanırdı."

Durduğumuz yer Topaltı. Yahya Kemal Beyatlı; "Sana dün bir tepeden bakım Aziz İstanbul" diye başlayan şiirini İzmir için yazsaydı,

muhtemelen burada yazardı.

Bulunduğumuz yerden Topaltı İlköğretim Okulu'nu ve Topaltı Camisi'ni görüyoruz. Çatılar hep taraçalı, çanak antenli. Kimi çatılarda güneş enerjisi panelleri dikkat çekiyor. Yapılarda inşaat filizleri yok artık buralarda. Çıkacağı kadar çıkmış ev sahipleri, ikinci üçüncü katları. Birçok evde taraçaya çıkan, dışarıdan yapılmış ayrı bir merdiven göze çarpıyor.

Aralarda tek tük servi ağacı, top çamlar. En yoğun yeşillik Kültürpark'ta. Onca yüksek ve dik bina içinde yeşillikler arasındaki dönme dolap, bir rüzgâr gülü gibi dikkat çekiyor.

Bakanlar Kurulu kararıyla 1977 yılında Afete Maruz Bölge ilan edilen bölgede, ilk yıkımlar 2007'de başlamıştı. Kademe kademe bugüne dek beşyüze yakın evin yıkıldığı heyelan bölgesinde, toplam ikibine yakın konutun yıkılacağı söyleniyor. Fatma, kimi komşularının Uzunderede'ki konutlarından memnun kaldığını söyleyerek; "Midye tesisi bile yapmışlar. Çocuklar için güvenli, düzgün parklar varmış. Daha ne olsun" diyor.

Yıkıntıların arasında ayakta kalan bazı evler sıranın kendisine gelmesini bekliyor. Arabaların tek tük geçtiği ana caddenin özellikle üst tarafı bomboş. Durup İzmir'i seyrettiğimiz yerde, molozlar tam olarak kaldırılmamış. Pisliklerin içinde, iki ağacın arasına gerilmiş ipe, yeni yıkanmış çocuk çamaşırları asılmış. Yoksulluğun her tonu var ipten... Kimi evler tamamen yıkılmamış. İçlerinde tinercilerin olabileceğini söylüyor Fatma, hızla uzaklaşıyoruz. Daha sonra sohbet ettiğimiz çevre sakinleri bu görüşümüzü onaylıyor. Özellikle geceleri çok gürültülü olduğunu söylüyorlar bölgenin.

"Buranın yeniden düzenlenmesi için en az 20 yıl lazım" diyor rehberim umutsuzca. Bölgenin heyelan bölgesi ilan edilmesinden sonra yıkımların başlaması 30 yıl aldıysa, düzenleme için 20 yıl, belki de iyimsen bir düşünce...

İzmir'e bir tepeden baktıktan sonra, önümüzdeki geniş basamaklı, merdivenlere yöneliyoruz. İlk önce Mumcu Kahve'ye gitmeye karar veriyoruz. Gençliğinde en çok sevdiği film olan "Mem û Zîn"i ilk Mumcu Sineması'nda izlemiş Fatma. "Bir de sinema mı vardı? Hiç duymadım bu filmi" deyince "Ferhat ile Şirin gibi bir konusu vardı. Kürtçe olduğundan duymamışsındır" diyor.

Dimdik merdivenlerden aşağıya doğru iniyoruz. Yolumuzda yine bir kısmı yıkılmış, bir kısmı yıkılmak için bekleyen ama içlerinde yaşamın sürdüğü virane evler. Merdivenler de tanıdık değil, sokaklar da. Rekreasyon alanı olarak düzenleneceği söylenen bölgenin görüntüsü şu sıra dağınık bir ev gibi. Her taraf, her yerde.

Topaltı İlköğretim Okulu'nun hemen karşısındaki Topaltı Camisi olarak anılan Baladur Hacı Mehmet Camisi viran durumda. Minaresi yıkılmış. Camide iskeleler duruyor. Restorasyon yarım kalmış, hatta daha çok bırakılmış gibi görünüyor.

Yıkık caminin yanında, molozlar arasında oynayan çocuklar var.

Çevrede ne bir top sahası, ne basketbol potası ne de bir park var gözümüne ilişen. Okulun bahçesi, yıkık evlerden sonra açılan arsalar onların oyun alanları.

Hepsi, bir çırpıda neşeyle duvarın üstüne sığınır, kollarını birbirlerinin omuzlarına atıp asker gibi poz veriyor hemen.

Topaltı Camisi'nin yanından sola dönüp, Mumcu Kahve'ye doğru gidiyoruz.

Kimliksiz, sıradan bir tabelada yeşil harflerle yazılmış Mumcu Düğün Salonu yazısını görüyoruz önce cephesi geniş, demir kapılı bir binada. Muhtemelen kahvenin tarihi binasına sonradan eklenen bir bölüm burası. Kapının önüne park etmiş kocaman kamyon, fotoğraf çekmemi engelliyor.

Ve Mumcu Kahve'nin tarihi, beyaz kireç boyalı binası. Kahve sokağın bitiminde, tam köşede. Yanında, sorduğumda kimselerin adını hatırlanmadığı Yangın Yokuşu.

Oysa ben Yangın Yokuşu'nu Tarık Dursun'un kitaplarından biliyorum.

"Yangın Yokuşu Kale'ye yakın. Topaltı'nın üstüne rast gelen eski zeytinliklere sizi çarçabuk götürüveren bir yokuştur. Tekke Çukuru'nda çocuklar gazozuna maç yaparlar, üst yolda Boşnak çocuklar kendi başına 'kukarı dik' oynarlardı."

Zeytinlikler artık yok. Ama yokuş hala yerinde...

Kitaplara konu olmuş, anılarda kendisine yer edinmiş böylesi ünlü bir kahveye girerken, Piyer Loti Kahvesi aklıma geliyor. Cumhuriyetin kurulduğu yıllara tanıklık eden kahvenin kapısında şık bir tabela arıyorum kuruluş tarihini yazan. Sonra bir küçük açıklama. Ne yazık ki hiçbirisi yok. Oysa İstanbul'da bir yer olsaydı burası, ne güzel turistik bir mekâna dönüştürülürdü hemen.

Kahvenin şimdiki sahibi Beşir Yüce. Beşir Bey'in oğlu Şehmuz karşıyor bizi. 1983'ten beri kahveyi işleten Yüce ailesi de Mardinli. Kah-

venin çift kanatlı kemerli demir kapısından içeri giriyoruz. Kapının sol tarafındaki kahvenin neredeyse tamamı dolu. Duvarda Mardin evlerinin gece çekilmiş bir fotoğrafı var (Buraya da Mardin Kale denmiyor mu halk arasında). Herkesin büyük bir dikkatle okey oynadığı bu bölümün, eski bir Rum karakolu olduğunu söylüyor Şehmuz. Tavanda asılı piknik tüp, elektrikler kesildiğinde ışıldak işlevini görüyor.

Kahvede babasıyla çalışan Şehmuz; “Geçen yıl gelip burada bir Alman televizyonu çekim yaptı. Postaneye dönüştürdüler kahveyi. Kimi zaman meraklılar, kahvenin adını duyup gelenler oluyor” diyor.

Sağımızda ise sonradan eklenmiş bir bölüm var.

Şehmuz’a “Hiç dringa var mı kahvede?” diyorum. “Yok abla, kalır mı bu zamana. Kırk yıl önce oynanıyormuş dediğin. Ama o oyun bilye gibi birşeymiş, işte burada oynanıyormuş” diye kapının girişindeki sağ bölmeyi gösteriyor bana.

Yerde karolar var. Oysa oyun, o zamanlar toprak zeminde oynanıyor. “Eliyle toprağı düzleyen adamlar, meşeleri diziyor bir bir. Dringa Rumca’dan gelme toprak bilye, sonradan cam bilyeye dönüyor” diyor-

du Tank Dursun. Tank Dursun'un *Kaş Kaş Üstüne Taş Taş Üstüne* kitabında anlattığı Mumcu Kahve'yle benim gördüğüm kahve arasında epey fark var;

“Yangın yokuşu aracılığında ünlü Mumcu Kahvesi'ne varıp manzarayı, yanı sıra bahçesindeki fısıltıyla fışkıran fıskiye havuzunu, duldasında güneşin ağır ağır yükselerek tam tepeye çıktığı, sıcak öğle saatlerinde bile serinlik veren asma çardağını ya da koca koca adamların oynadıkları meşe karışını izleyebilirdiniz. Bu aslında çocuk oyunu gibi görünse de değildi ve çok sıkı bir oyundu. Renkli, cicili bicili camdan, adına meşe dedikleri dringalarla oynanırdı ve epey hüner isteyen bir oyundu. Parasına oynanırdı ama yenene (aklı herşeye karşılık, çay, kahve ve nargile siparişlerinin yanında da olsa) garson aceleyle bir çay tabağı içinde üç ya da dört güllü lokum koştururdu. Güllü, fıstıklı ya da kaymaklı lokumların yanında bir bardak Şaşal da eksik edilmezdi tabii.”

Şehmuz, Fatma ve ben manzarasıyla ünlü kahvenin bahçesine çıkıyoruz. Bahçede Tank Dursun'un sözünü ettiği fıskiye arıyorum.

“Eskiden bira soğutulmuş fıskiyede. Ama bira satışı yasaklandıktan sonra kaldırdılar fıskiye abla” diyor Şehmuz. Bahçede dut ağaçları. Ağaçların altında oturup sigarasını içen müşteriler var. Tabelanın asılı olduğu kapının bulunduğu yere geçiyoruz. Seyir terası gibi burası da. Düğün salonu olarak kullanılan açık ve kapalı alanın bulunduğu yerde, bir zamanlar sinema olduğunu anlatıyor Şehmuz.

“Eskiden şu iki dut ağacının arasındaydı sinema perdesi. Babam 18 yıl sinemada çalışmış. Sonra gelenler azaldı, biz de iptal ettik sinemanın duvanını” diyor. Kaçak çayla demlenmiş bir bardak acı çay içiyoruz Fatma ile birlikte. Mumcu Kahve'nin eski müşterilerinin kalmadığından, bir zamanlar Menemen'den, Karşıyaka'dan, Gazimir'den, Hatay'dan müşterilerin geldiğinden söz ediyor Şehmuz. “Peki şimdi niye gelmiyorlar” diyorum.

“Buraları çok bozuldu abla. Yabancı çok. Ortalığa baksana. Kolay düzelmez buraları” diyor.

Tarık Dursun’un buralara son geldiğinde hissettiklerini düşünüyorum: “Ben artık oraları gezmekten, anılarımı bulamamaktan korkuyorum. Yok artık birşey oralarda.”

Şehmuz, Fatma, çevremdeki hemen herkes Mardinli. Bense doğma büyüme İzmirli. Kim yabancı, kim yerli, bir an aklım kaşlıyor.

Mardinli Kadınlar Çiçek Sevmez mi?

Yollar hep yokuş buralarda. Yokuşların sağı solu, birbirine yaslanmış evler. Çoğu iki katlı. Aşağıya gidersen Basmane'ye, İkiçeşmelik'e, yukarı çıkarsan Kale'ye ulaştırıyor seni yokuşlar.

Tank Dursun söyleşiminde “Kaş Kaş Üstüne, Taş Taş Üstüne” kitabından okuyor bana Eski İzmir'in yokuşlarını:

“Bir ucu Basmane'deki Altınpark'tan başlayan sırt sırta ya da yüz yüze gelmiş birçok adsız, ünlü ünsüz yokuşlar gide gide en sonunda Kale'ye varırdı. Her yokuşun karşılıklı, geçmiş zaman evleriyle kendine has yola bir geçit vermişliği vardı. Sakız evlerinin tahta kafesi cum-baları kimi evlerde sıkı sıkıya kapalı olur, hayatlıkları ve bahçeye açılan mermer taşlıklar gölgelendirirdi. Bütün o evlerin bir mendilden birazcık büyük bahçelerinde mutlaka bir ya da birkaç yemiş ağacı olurdu ve bunlar genelde hem gölgesi bol, hem de büyük yapraklı incirlerle san piç erik ağaçlarıydı.

Her yokuş hanımının çiçek beğenisi çok farklıydı. Yine de karanfil, yasemin, hanımeli, akşamsefası baş tacı edilen çiçeklerdi. Saksılı olanları, her sabah pencerelerin kafes önlerine konur, dikkatle sulan verilir ve güneşi az buçuk da olsa almasına (iki de bir saksının yeri değiştirilerek) yardımcı olurlardı. Yokuşlar dik olmasına diktiler. Gelin görün ki, (İnsana şimdi şimdi yabancı gelen) çok sık, çıkını da dindendirip yorgunluğunu aldırان düzlüklere erişir, kısa ya da uzun sayı-

lamayacak aralarla (sulan gür ve soğuk) bir dizi sokak çeşmelerinden (semtine göre) Osmanağa ya da Şaşal suları akardı. Terini dışa vuran Menemen testilerinde dinlendirilen bu sular her zaman şeker şerbet sulardı.”

Tank Dursun K.'nin “Şimdi yine o yokuşlar yerlerinde duruyorlar mı?” sorusuna “Bütün dikliğiyle yerlerindeler” diye yanıt verirken, etrafımda söz ettiği çiçeklerin hiçbirini göremediğimi söylüyorum.

Buradaki kadınlar çiçek sevmekten vaz mı geçtiler, yoksa Mardin’de çiçek yetiştirmez mi evlerinde kadınlar? Ne kapılarda, ne de pencerelerde bir saksı gözüme ilişmiyor. Arada tek tük ağaççıklar. Oysa yasemin, sardunya açık havayı sever. Hele sardunya arsızdır. Yere düştü mü tutunur toprağa. Yağ tenekelerinden yapılma saksılara diki-len asmalar, begonviller, sarmaşıklar yok kapı önlerinde.

“Çocuklar çiçektir” anlayışı hakim olmalı buralarda. Kimi annesinin karnında, kimi elinden tutmuş boy boy çocuklar var sokaklarda.

Elimizde mahalle bakkalından aldığımız bir şişe suyu içerek, dura

dinlene iniyoruz merdivenli yokuşları. Eskilerden kalma akan bir tek çeşme çıkmıyor karşımıza.

Tank Dursun K. söyleşimiz sırasında o dönemin belediye başkanı Osman Kibar'ın, halk arasındaki adıyla "Asfalt Osman"ın heryeri asfaltlatması sonucu yeraltı sulannın çok zarar gördüğünü dile getirmişti :

"Biliyor musunuz bir şehri canlı tutan yeraltı sularıdır. Siz yollannızı asfaltla döşerseniz, sular doğru denize gider. İki su vardı. Osmanağa ve Şaşal suları sokak çeşmelerinden akan. İzmirli uzun süre suyun parayla satılmasına şaşmıştır."

Çıksa da akan sulardan içmeyeceğimiz kesin.

Yokuş adları unutulmuş buralarda. Bu kadar sık olunca belki de önemsenmiyor.

"Deve Çıkmaz Yokuşu"nu duydun mu?" diyorum Fatma'ya. Tank Dursun'un deyişle, anlatımıyla "En hınzır yokuş. Kaleyi de Topaltı'nı da ıskalayarak geçen. Yoksul, aşırı bükü, soğuk kış günlerinde evlerinden akan ve anında buz tutan, yarısı çukur sulannın ince bir kokuyu da beraberinde getirerek yaydığı Deveçıkma Yokuşu"...

Bilmiyor.

"Buralarda en çok bilinen yokuş, Dondurmacı Yokuşu'dur" diyor Fatma. Kışın buzlanan, hiç kimsenin çıkmak istemediği, taksilerin asla gitmediği Dondurmacı Yokuşu.

Soluklanmak için durduğumuz bir başka yerde kapısının önünde oturan yaşlı adama; "Burası ne yokuşu, var mı bir adı?" diyorum.

"Burayı bilmem ama buraların Patlıcanlı Yokuşu ünlüdür" diyor.

Yol arkadaşım Fatma; "Aslına bakarsan buradaki bütün yokuşlar Deve Çıkmaz Yokuşu" diyor. Haksız da sayılmaz doğrusu.

Kimse hatırlamıyor Deve Çıkmaz Yokuşu'nu. Ancak Yaşar Ürük'ün *İzmir'i İzmir Yapan Adlar* kitabında "Deve Çıkmaz Sokak" ismine rastlıyorum. İkiçeşmelik'te Hasan Sağlam Öğretmenevi'nin yanında yer alan Kestelli Şerife Eczacıbaşı İlköğretim Okulu'nun yanındaki 431 no-

lu sokak, sokaklar numaralandırılmadan önce Deve Çıkma Sokak olarak anılıyor. Tank Dursun K.'ya tekrar soruyorum, doğruluyor o da.

Bilmeden geçtiğim, çıkarken durup soluklanmayı gerektirecek kadar dik yokuşların adını öğrenmek, yaşadığım kente ilişkin unutulmuş bir ismi anmış olmak insana garip bir mutluluk veriyor.

Tank Dursun'un "Sokak adlarını niye değiştirirler ki?" sitemine ben de katılıyorum.

Değişen sokak adlarıyla kentleri kimliksizleştirip sıradanlaştırıyor, anılan bir çırpıda siliveriyoruz.

Ali Reis Mahallesi ile Tanıştım

Soluklandığımız her yokuşun başında dönüp arkama bakıyorum. Aynı eşsiz manzara. İzmir bir tepside sunulmuş gibi gözlerimizin önünde. Ali Reis'e giderken önce Süvari Mahallesi'nden geçiyoruz. Fatma kiracısına uğruyor burada. Daha çok Romanlar oturuyormuş bu semtte. Sokak köşelerinde ikili üçlü gruplar halinde erkekler duruyor.

Sakız evler tek tük kalmış. Kalanlar da ciddi deformasyona uğramış. Kapı girişleri duvarla örülmüş, pencereler tahtayla kapatılmış, ahşap cumbalar tenekeyle kaplanmış. Kimi yerde ahşap cumbalar, yerini saç cumbalara bırakmış. Kimi evlerde de çıkma yer karoları, cumbaların dış kaplaması olmuş. Farklı bir kültür, Giritlilerden kalan sakız evlerde yeni bir yaşam stili yaratmış. Kendi yaşamlarına göre bir stil.

Evlerin renkleri aynı bir cümbüş. Duvarlarla, sövelerin renklerinin aynı olmasına özel önem verilmiş. Evin duvarları sarı ise pencere söveleri yeşil, zarif demir kapılar ve pencerelerdeki demir korkuluklar ise mor olmuş kimi evlerde. Kapılarda koyu tırbe yeşili, çivit mavi, bordo, gri ve sarı en sık kullanılan renkler.

Kimi evlerin demir ferforje kapılarının kanatları aynı renklerde. Örneğin bir evde kanatlardan biri sarı, diğeri turuncu boyalıydı.

Tank Dursun, Eski İzmir'e son gittiğinde gördükleri için "dudak uçuklatıcıydı" deyimini kullanmıştı. Bir tesellisi vardı yine de:

"Bir yerden bir yere giden insanlar gelenek ve göreneklerini de be-

"İzmir'de ne varsa, eski İzmir'de, Basmane'de, Agora'da aynısının taklidini bulabilirsin. İzmir'in en yoksul semtidir buralan."

Aslında hayat sokakla iç içe buralarda. Kapıların önünde irili ufaklı çocuk ayakkabıları, terlikleri... Küçücük, yoksul evlerde kalabalık yaşamlar.

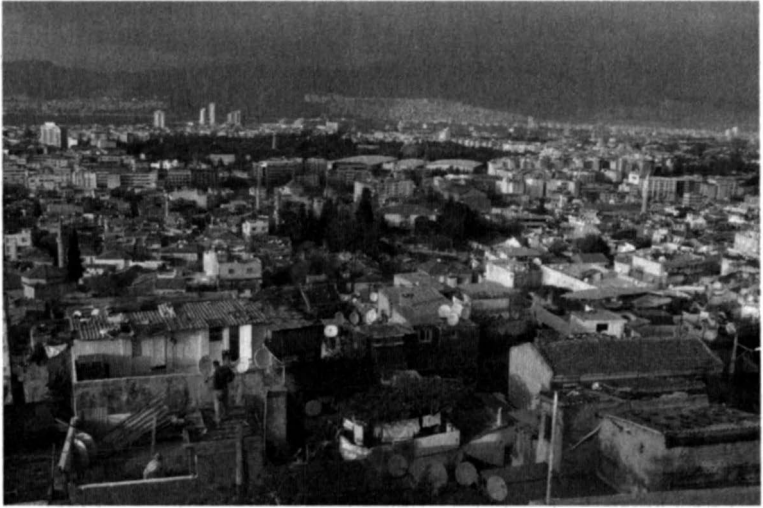
Ev kiralının evlerin durumuna göre 120 TL ile 300 TL arasında değiştiğini söylüyor rehberim Fatma. Kirasını ödemededen giden, annesinin evine yaptıkları gibi evleri viran hale getiren, elektrik su borcu takanların çok olduğundan yakınıyor.

Önümüzden kadınlar geçiyor. Orta yaşlı evli kadınların başlarında, kendilerine özgü bağlamasıyla, kenan dilim dilim dantelli, beyaz ince namaz örtüsü gibi örtüler. Uzun etekler, uzun kollu bluzlar, bir yelek, aynı tip önü açık plastik sokak terlikleri. Daha genç kadınlanırsa başlarında türbanlar var. Dik topuzlarının üstünü örtüyor türbanları. Dar uzun bluzlar, neredeyse yerlere kadar uzanan etekler var üzerlerinde. Kestelli Caddesi'nden Mezarlıkbaşı'na inerken sağlı sollu toptancılardaki kıyafetler, canlı mankenlerin üzerinde bir defile yapıyor gözümüzün önünde.

Süvari Mahallesi'nden Ali Reis'e yol alırken karşılıklı evlerin sıralandığı sokaklarda begonviller görüyorum. Hatta kimi evlerin kapılarında yeni budanmış, aşılanmış asmalar.

"Burası tekke, bir zamanlar hep mezarlık çevre" diyor Fatma. Tekkeyi arkamızda bırakıyoruz. Artık tekke diye bir şey de kalmamış zaten. Sadece çevresi duvarla örülmüş boş bir alan.

Önceleri Ali Çavuş olarak da anılan mahalleye adını, 20. yüzyılın başında yaşamış ünlü bir tulumbacı başı vermiş. "Deli Ali" olarak da bilinen Ali Reis'in tulumba takımı Kemeraltı'ndan sorumluymuş. (Sokağın üstündeki İzmir'in en eski yangın kulelerinden birisi olan Kadifekale İtfaiye Amirliği'ndeki kuleye çıkınca Deli Ali'nin sorumluluğundaki alanları çok net biçimde görüyorum. Bu arada 1938 yılında yapı-

lan eski İtfaiye Kulesi ciddi onarım bekliyor. Amirlikteki itfaiye çalışanları birçok kez dilekçe verdiklerini ama bir gelişme olmadığını söylüyorlar.)

Tank Dursun'un sokağını bulamıyorum. Kimse de hatırlamıyor eskileri.

Fatma'nın komşularından bir tanesi tıraşasını ve manzarayı göstermek istiyor. Dimdik merdivenlerden çıkıp, tıraşaya vanyoruz. Hemen önümüzde Basmane, Altınpark arkamızda ise Kadifekale var. Elimi uzatsam Pazaryeri Camisi'nin minaresine dokunuvoreceğim sanki. "Buraları bir de gece görseniz" diyor evin sahibi Hamide Hanım. "Bazen otururuz, çay içeriz. Işık seli akar sanki önümüzde."

Tank Dursun'un annesinin sözleri aklıma geliyor:

"Gelin gelin çocuklar, bakın İzmir şakşaka içinde..."

Kendileri Gitti Boyoz Kaldı Yadigâr

“Boyoz, lokma ve sübye Yahudilerin İzmir’e armağanıdır” diyor Tarık Dursun. Kavun çekirdeğinin dövülmesiyle ortaya çıkan bembeyaz suyun tadını “şehvetengiz” olarak tanımlıyor. “Kavrulmuş karpuz çekirdeği de onların hüneleridir” diyen Tarık Dursun, Türk mahallelerinde daha çok aile evlerinde yaşayan Yahudilerin İzmir’in kültürel ve ticari yaşamına kattıklarını anlatıyor.

“Asri Sinema’nın kapısı Yahudi satıcılarla çoktan işgal edilmiş olurdu. Kırk tanesi bir kuruşa kavrulmuş fındık, külâhı yine bir kuruştan kavrulmuş kavun ve karpuz çekirdeği. Yanı sıra bardağı yüz paraya (en pahalısıydı) sübye satarlardı. Akşamüstlerine doğru, yeni çıkmış imbatâ karşı kapı önlerinde oturmuş Yahudi kadınlarıyla kızlar ve çocuklar bir cıvırtı korosu eşliğinde kavrulmuş karpuz çekirdeği yerlerdi.”

“Karpuz çekirdeği diyorsunuz hep, çiğdem yok muydu ki o yıllarda?” diye soruyorum.

“Çiğdem var ama yaygın değil, üstelik pahalı. Ama karpuz çekirdeği öyle mi? Her akşam yemeklerde sonra çıkarılan çekirdekler gündüz pencere pervazlarında kurutulur, sonra tuzlanarak mangal ateşinde ve kara sac tavalar üzerinde kavrulurdu...”

Müslümanların bu kadar yaygın olduğu semtlerde Museviler ve Müslüman Türklerin ilişkilerini merak ediyorum.

Yahudi mahallelerinde en büyük şenliğin Türkler için cumartesi

günleri olduğunu söylüyor Tank Dursun K. cumartesi günleri ateş yakmayan, ateş tutmayan Yahudilerin ocaklarını, mangallarını Boşnak ve Türk çocuklarının beş kuruşa yaktıklarını anımsıyor.

Yahudilerin İzmir’le özdeşleşen tadlarına da değiniyoruz. Boyoz ve sübyenin dışında başka tadlar da var aslında. Ispanaklı kuru fasulye, pırasa köftesi, ayva peltesi, fallafel, kabaklı börek. Ama hiçbirisi eski adıyla Yahudi böreği yani boyoz kadar bilinmez, her köşe başında bulunmaz İzmir’de. Çıtır çıtır sıcak bir boyoz, ister sade ister ıspanaklı olsun yol arkadaşları haşlanmış yumurta - çayla, rakipleri gevrek ve kumruya tercih edilir çoğu kez sabah kahvaltılarında. Döke döke yemenin usûlden olduğu çıtır boyozun İzmir’e özgü tahinlisinin makbul olduğu söylenir.

İzmir’e İspanya’dan gelen Sefarad Yahudilerinin bu kente en güzel armağanlarından birisi olan boyoz için “aslında yoksul işi bir pişi” diyor Tank Dursun. Kuru, yağlı ve tuzlu hamurdan yapılan boyozun yanında mutlaka fırına verilmiş, paskalya yumurtalarına benzeyen, pişmiş katı yumurtanın da satıldığını söylüyor. Bugün Alsancak’taki Dostlar Fırını’nda orijinal lezzetiyle satıldığı söylenen boyozun ıspanaklısı içinse “Lüks boyoz, ıspanaklı olurdu” diyor.

Daha çok İslami bir gelenek olarak düşündüğüm lokma konusunda da Yahudilerin usta olduğunu söylüyor yazar:

“Kızgın susam yağında dökülen lokmalar, yine sıcak sıcak şerbetlendirilir, üstüne bol tarçın ekilip öyle yenirdi.”

Çocukluğuyla ilk gençlik yıllarının geçtiği İkiçeşmelik tarafında komşularının genellikle Yahudi aileleri olduğunu anlatan Tank Dursun K., “aile evleri” kavramının İzmir’e özgü olduğunu vurguluyor. Sayılan bugün bir elin parmaklarını geçmeyen, yoksul Yahudilerin yerine yine yoksul, kimsesiz insanların yaşadığı mekanlara dönmüş Yahudhaneler. Oysa İspanya’daki Musevilerin yaşadığı, Juderia olarak bilinen aile evleri bugün kültür, sanatla yoğrulmuş, geçmiş bugüne taşıyan

kültürel bir zenginlik olarak sunuluyor.

Ortada bir avlu, etrafında genellikle tek göz odalar. Tuvaletin, tulumbanın, banyonun, lavabo ve çamaşırhanenin ortak olarak kullanıldığı avlu etrafında geçen bir yaşam.

“İzmir yerlilerinin pek sevdikleri ‘sakız ev’ diye andıkları, iki katlı, yazın serin kışın sıcak evler yerine, Yahudi komşularımız aile evlerinde oturmayı yeğ tutarlardı” diyor.

Aile evlerinin en ünlüsü olan Rıza Bey Aile Evi, Tank Dursun’un çok bilinen kitabına da adını vermiş. Aile evlerine ilişkin şunları anlatıyor Tank Dursun;

“Aile evleri İzmir’e özgüdür. İçlerinde en ünlüleri Rıza Bey Aile Evi idi. İzmir Kız Lisesi’nin karşısına gelen Rıza Bey Aile Evi’nin yerinde bugün apartmanlar yer alıyor. Rıza Bey Aile Evi, tek katlı, üç oda bir yanda, üç oda öbür yanda karşılıklı altı odadır. Sahibinin adı Rıza’ydı da ondan mı adı Rızabey Aile Evi, bilinmiyor. Komşu evlerin çoğunda Rumlarla Yahudiler oturur. Onlar da bilmezler.”

Çoğu kıt kanaat geçinen, kendi halinde ve birbirine sıkı sıkıya bağlı olarak yaşayan Yahudi kızlarının güzelliğini de konuşuyoruz Tarık Dursun’la. Çünkü kitaplarında onlardan sıkça söz ediyor. Örneğin Co-ya. Gecesi 10 kuruşa kiralık aşk romanları okuyan, o aşkları gerçek hayatta da yaşamak isteyen Coya.

Yahudi kızlarını kimi öykülerinde “her biri dünyalar kadar güzel” diye tanımlayan Tank Dursun’un kadınların evlendikten sonraki hallerine ilişkin gözlemleri ise insanı gülümsetiyor:

“Hayret edilecek birşey. Baba tarafı, koca tarafına drahoma verdiği için olsa gerek, kızlar kendini ekonomik açıdan garantide buluyordu sanırım. Çünkü boşanırlarsa drahomayı geri alacak baba. Evliliklerinin birinci yılına basmadan birden açıp, insanı şaşırtan sarmaşık gülleri gibi yine birden etlenip butlanırlar, memelerini sarkıtıp gözlerinin ferini de kaçırırlardı.”

Tank Dursun, büyük göçle İzmir'den İsrail'e, vaat edilmiş kutsal topraklara giden Yahudiler'in dünyanın en büyük göçmeni olduğunun altını çiziyor; "Yahudiler hiç mal almaz. Her an gitmeye hazırdırlar. Her an."

Nazım Hikmet'in deyiimiyle; "şehir birdenbire sesini kaybetmiş gibiydi" dediği büyük göçü soruyorum Tank Dursun'a... İzmir'in, İzmirlinin hayatından nasıl çıktıklarını?

Kimsenin hesabında olmayan büyük göçle İkiçeşmelik ve Karataş'taki Yahudilerin bir anda ve akıl almaz bir çabuklukla İzmir'den gittiklerini söylüyor. "Korku filmi gibiydi" deyip devam ediyor;

"Gece mi gitmişlerdi de biz farkına varamamıştık. Ya da gün ışıırken, biz derin uykumuzdayken mi? Yahudilerin bu kentin yaşamına canlılık konusunda büyük katkıları oldu. 'Fakir de olsa mutlu yaşamının yolları vardır' der Yahudi bilgeleri. Yasef Usta mesela. Biz akşam olur, Aslan Yasef'in Meyhanesi'ne giderdik. Cengiz Tuncer, Ziya Metin, Ali Rauf, Nedret Gürcan, Cemal Engindeniz. Meyhanede padişah sof-

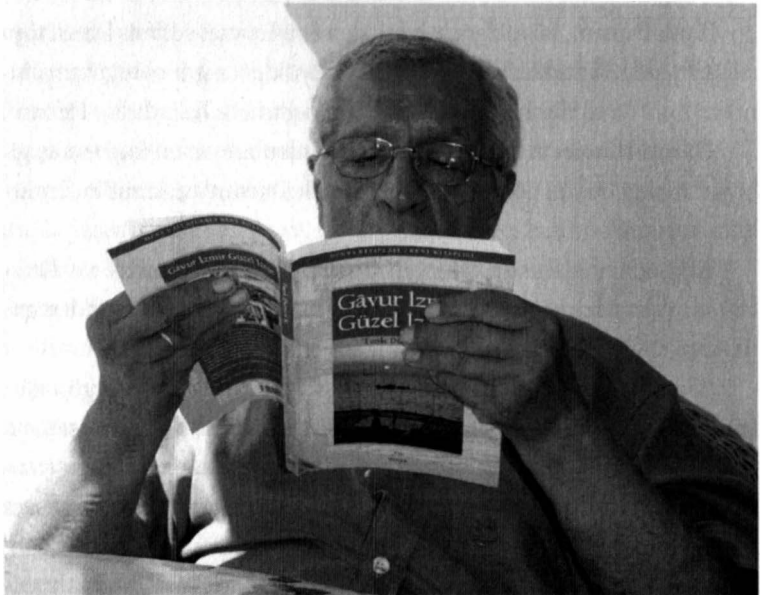
rası gibiydi herşey. Turşu, dolma, on çeşit meze. Bir de müessesemizin ikramı. Sardalya. Dört tane. 250 kuruş. Şimdi çok gülünç bir para gibi geliyor ama Cengiz Tuncer olmasa biz her akşam rehin kalacağız. Orada Rumu, Ermenisi, Çingenesi de vardı ama kimse kimseye seslenmezdi. Kimlik olayı yoktu o yıllarda.”

“Yasef Usta'ya ne oldu?” diyorum.

“Bizim Yasef Ustamız gitmemiş kalmıştı Havra Sokağı'nda, bizimleydi. Ancak bir kırgınlık, bir hüznün, bir durgunluk gelmiş, çökmüşü üstüne. Biz fark etmeyelim, biz anlamayalım diye elinden geleni ardına koymuyordu. Sonra bir gün bir de gittik ki, Usta Yasef'in meyhanesi kapı duvar, yerinde koydunsa bul.

Sonra bir gün oğlu aradı beni, meğer hastalanmış, hastalığı boyuncada bizleri sayıklamış hep. Sonra da ölmüş. Maşatlık'a gömülmüş.”

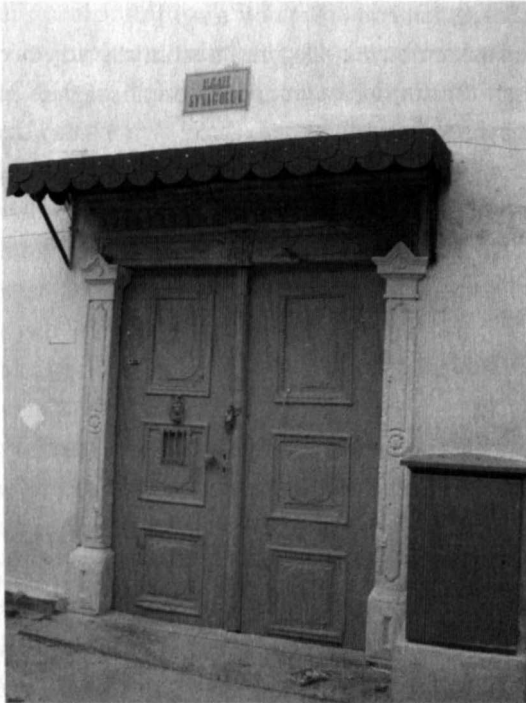
Yahudilerin birbirlerine çok bağlı olduğunu vurguluyor Tarık Dur-

sun. “Her toplumda dilenci vardır ama Yahudiler asla birbirini bırakmaz. Onlarda görmezsiniz dileneni.”

Havra Sokağı'nın o yıllarda da şimdiki gibi bir “Cümbüş Sokağı” olduğunu anlatıyor Tank Dursun. Malların dükkân önlerinden taşan tezgâhlarda satıldığı, bir Cümbüş Sokağı.

Annelerimizin semt pazarlarında, evinin yüz metre ötesindeki marketlerinde herşeyi üstelik daha ekonomik bulabilecekken ısrarla “Havra Sokağı'ndaki gibi taze değil kızım onlar” deyip o havayı koklamak istemelerini başka ne açıklayabilir. Gerçekten de bademin, erğin, şeftalinin, kirazın, çileğin, armutun, biberin, domatesin pazara ilk düştüğü yerdir Havra Sokağı her zaman.

Semte adını veren ve birbirine çok yakın olan, kimi 200-300 yıllık tarihi havralarıyla Havra Sokağı bugün, restore edilip bir çekim merkezi olacağı günleri bekliyor özlemle. İzmir'de geleneklerini yaratmaya çalışan ve sayılan bin beşyüz olarak bilinen Musevi cemaatinin ayakta tutmaya çalıştığı havralar, Agora'ya da yakın oluşuyla aslında din turizminin gelişmesi için de iyi bir fırsat sunuyor.

Ayakkabıcıların, kendi sitelerine gitmesiyle sokakta boşalan dükkanların çoğunun kepenkleri kapalı. Viran durumda olanlar da akşamları şarapçıların, tinercilerin uğrak yeri.

Yaz kış, günün her saati açık san ampulleri, esnafın her daim ıslatmaktan yorulmadığı yeşillikleri, taze balıkları, balık tezgahlarının, sakatatçıların etrafında dolanan kedileri, turşucu, peynirci ve helvacılarıyla Havra Sokağı İzmir'in önemli bir rengi.

İzmirli olarak en büyük dileğim, bu tarihi alışveriş merkezinin ve burada çalışan esnafın daha temiz, daha özenli, sağlıklı bir ortamda hizmet vermeyi sürdürmesi...

Bir Fincan Kahvenin 40 Yıl Hatırı Var

Kızlarağası Hanı'nda bir yandan kahve içiyor, bir yandan eşimin gelmesini bekliyorum.

Yan masada arada bir Türkçe, yanı sıra İspanyolcaya benzer bir dilde konuşan turistler oturuyor. Saçları bembeyaz yaşlı bir kadın, genç bir bey ve iki genç kadın var masada. "Muhtemelen bir aile" diye düşünüyorum. Genç kadınlardan birisi yaşlı kadınla Türkçe konuşuyor. Yaşlı kadınsa çocuklarıyla kendi dilinde. Benim kendilerine baktığımı gören yaşlı kadın; "Merhaba" diyor gülerek. Masalarına davet ediyor beni. "Çok dikkatli baktım galiba" deyip utanıyorum. Eşimi beklediğimi söyleyince; "Gel, burada bekle" diyor. Hatta kahvemi almak için hamle yapıyor. Sesi öyle içtenlikli ki, taburemi alıp masalarının yanına gidiyorum. Adı Viktorya.

Beni çocukları Eti, Haim ve konuk olarak kaldıkları evin kızı Gülümser Hanım'la tanıştıyor.

Viktorya, ailesi İspanya'dan gelip, Urla'ya oradan da İzmir'e yerleşen Sefarad'lardan. Soradan babasının işleri nedeniyle İstanbul'a gidilince, Viktorya da İstanbul'da doğmuş. İstanbul Tarlabası'nda pastanelere lüks çikolata kutusu yapan bir kutucuda çalışırken tanışmış ilk kocasıyla. Adam İzmirli'ymiş. Evlenince Viktorya'yı alıp İzmir'e yerleşmişler. Tilkilik'te bir aile evine. Çocuğu olana kadar aynı sokakta bir terzinin yanında çalışmış. Geçen gelişinde oralara gidip, ilk kocasıyla

oturdukları evi aramış ama bulamamış. “Çok harap olmuş bizim mahalle, tanıyamadım” diyor sonra da öyküsünü paylaşıyor;

“Çok yoksulduk. Kocam uzun süre iş bulamadı. Benim kazandığım para da yetmiyordu. Geçinemedik ve boşandık. Ben de kızımı alıp, annemlerin yanına İstanbul’a döndüm yeniden. Sonra da hep beraber İsrail’e.”

Terzi dükkânında birlikte çalıştığı Leman’ı hiç unutmamış Viktorya yıllar boyu. “Leman, benim can dostumdu. Ailesi Giritli’ydi. Sabahları ben boyoz, o pişi getirirdi dükkana. Patronumuz sabah maltızda pişirdiğimiz kahvesini içer, müşterilerini ziyarete giderdi. O kapıdan çıktı mı, bir kahve de kendimize yapardık. Ne keyif alırdık o kahveden bilemezsin. Ben evdeki sıkıntıları anlatırken, o genç kızlık hayallerini paylaşırdı benimle. İstanbul’a gittikten sonra bir süre mektuplaştık. Evlendiğini yazdı bana. Bir kez de kocasıyla İstanbul’a geldiler.”

Viktorya, İsrail’e gidince Leman’la olan dostluğu kesintiye uğramış. “Birkaç kez daha mektuplaştık ama sonra adreslerimiz değişti, birbirimizi kaybettik uzun süre” diyor. Viktorya İsrail’de yeniden evlenmiş, iki oğlu iki kızı daha olmuş. Aradan 26 yıl geçmiş. Bu süreçte Leman’la hiç görüşmemiş. Türkiye’ye de hiç gelmemiş. Bir haber alamamışlar birbirlerinden.

“Sonra bir mucize oldu” diyor Viktorya.

“Bir mektup aldım Leman’dan. Eski adreslerimizden birisine “Meğer ki rastgele” diyerek yazmış mektubu. Kardeşimin eline geçmiş mektup. Hemen bana ulaştırdı. Nasıl sevindiğimi anlatamam size. Eşini kaybetmiş, şimdi bizimle beraber burada kahve içtiğimiz kızıyla yaşıyormuş. İnanamadım. Telefonlar, mektuplar derken Lemanımla yeniden buluştuk ve bugün ben buradayım işte. Evlatlarımla birlikte...”

Viktorya, 26 yıl sonra bulduğu dostuyla o gün bugündür bağlantısını hiç kopartmamış. “O benim artık ölene kadar kızkardeşim” diyor. 1985 yılında ilk büyük buluşma gerçekleşmiş. Önce o İzmir’e, çocuk-

luğunun geçtiği memleketine gelmiş. Sonra da arkadaşını ikna edip İsrail'e, yaşadıkları ülkeye götürmüş.

Konuştukları İspanyolca'ya benzeyen dili soruyorum, Viktorya; "Bu İspanyolca değil, benzer ama değil. Ladino dili diyor. Bunu İzmir'den giden Museviler güzel konuşur. Ben çocuklarıma da öğrettim. Benim Lemanım da çat pat biliyor bu dili. Bizim burada oturduğumuz yıllarda Museviler çoktu buralarda. Ne güzel yıllardı. Ah... Şimdi kimseler kalmamış. Ama ben burada mümkün oldukça Türkçe konuşurum" diyor.

"Peki nasıl unutmadınız bunca yıl Türkçe'yi?" diye soruyorum.

"İsrail'de, İstanbul'dan İzmir'den gelen o kadar çok Yahudi var ki. Biz Türkçe'yi de Türkiye'yi de unutamayız. Hem televizyon var, sevdiğimiz şarkıcılar var. Mesela Zeki Müren. Onun şarkılan bir rehberdir bize" diyor.

Viktorya, son 20 yıldır her sene, dini bayramları olan Sukot Bayramı tatilinde hiç aksatmadan İzmir'e geldiğini anlatıyor. Yeni evlenen kızının düğün şekerlerini bile İzmir'e her gelişinde alışveriş ettiği şeker-ciden yaptırtmış. Başka hangi kentlere gittiklerini sorduğumda yanıtı çok net; "Başka yer istemem. Sadece İzmir."

Çocukları ise İstanbul'u, Antalya'yı, Bodrum'u görmüşler. Annesiyle geldiklerinde onu İzmir'e, Leman Hanım'a bırakıp kendileri diğer kentlere gidiyormuş. İzmir'de nereleri gezdiklerini soruyorum. Kızı Eti; "Kemeraltı, Çarşı, Karşıyaka, Alsancak..." diyor.

İzmir'de en çok neyi sevdiklerini sorunca, "Lokum, döner, sucuk ve baklava" diyorlar. İsrail'den geldiklerini anlayan dönercilerin, yemeği yoğurtsuz getirmelerini "Çok ince bir davranış" olarak tanımlıyor kızı Eti; "Biz etle sütlü yemeği birlikte yemeyiz. Bunu biz söylemeden biliyorlar. Bunu sırf İzmir'de gördüm" diyor.

Viktorya iki ülke arasındaki politik gerginlikleri, tartışmaları hiç umursamadığını söylüyor;

"Ölüm her yerde. Ben ülkemizde sirenler çalarken bile sığınağa gitmem. Ben İzmir'ime gelmekten mi korkacağım? Benim Leman kardeşimle biraraya gelmemi Allah dışında kimse engelleyemez. Buna kimsenin gücü yetmez. Politikacıların hiç yetmez."

Kahvem bitiyor, elimi cüzdanıma atıyorum, Viktorya bana hesabı ödetmiyor. "Ben bilirim. Burada bir kahvenin 40 yıllık hatun vardır. Hatunumu kırma" diyor.

Dostluğun ve hatıralarının peşinden bunca yıl sonra bile böyle söz eden Viktorya'ya teşekkür ediyorum.

Yanlarından ayrılırken, bu yıl yaşanan politik gerginlik nedeniyle Türkiye'ye gelen İsrailli turist sayısındaki yüzde 60'a varan azalmayı düşünüyorum.

Kulağımda "Bir kahvenin kırk yıl hatun vardır" sözleri, gülümseyerek handan içeri giren eşimin yanına gidiyorum...

İzmir Ah!

Tanık Dursun K. ile çocukluk ve gençliğinin geçtiği eski İzmir semtleri üzerine söyleşimize Karşıyaka'daki evinde başlıyoruz.

Evi tahmin ettiğim gibi. Kitaplar, fotoğraflar, film CD'leriyle dolu.

Anı kokuyor her yer. Kitaplarında okuduğum karakterler, dostlar raflardan fırlayacak gibi.

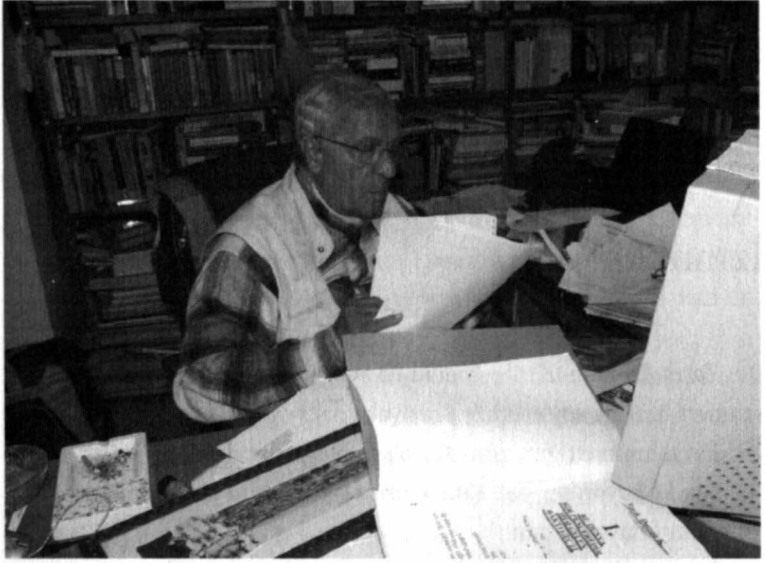
Bir masa başında otururken buluyorum kendisini ilk görüşmemizde. Elinde bir makas, yeni yazdığı masal kitabı için kullanılabilecek resimleri derliyor.

"Tanık amca, masal kitabı yazıyor son dönemde. Onun için masallarna uygun olabilecek resimleri kesiyor yol gösterici olsun diye" açıklıyor yardımcısı Hamide Hanım. Yanımızdan ayrılıyor. Az sonra bize soğuk, bol bademli şerbet getiriyor. Bir yakınlanının ölüm yıldönümü olduğunu düşünüp; "Yanlış zamanda mı geldim?" diyorum.

"Tanık amca şerbeti, helvayı çok sever" diyor gülerek Hamide Hanım. Aklıma kitaplarında okuduğum yoksulluk günlerinin, çocukluk anıları geliyor;

"Çayı üzümle içerdik, su muhallebicisi nişasta ve suyla yaptığı muhallebiye kaşığı 1 kuruşa ya pekmez ya da reçel koyardı..."

İskenderun'da askerlik yaptığı sıra tanıştığı eşinin folklöre ne kadar meraklı olduğunu anlatıyor önce Tanık Dursun. Eşiyle yıllar boyu birlikte derledikleri, basılmayı bekleyen altı ciltlik, iki bin sayfayı aşkın

eseri gösteriyor bana, "Halk ozanlarının işlevi çok o zaman. Yazı yok, söz var. İletişim aracı ozanlar..."

Her bir cildin başlığı ayrı: "Bu dünya bir penceredir, Her gelen baktı geçti", "Oğlan yaylı, kız yaylı", "Nerde bıldır yağın kar şimdi", "Dayler dayler viran dayler", "Tren gelir hoş gelir limi limi limi ley", "Haydi destancı geldi. Heybem dolu ağıtla..."

"Bu dünya bir penceredir, her gelen baktı geçti" isimli birinci cildin girişinde şu sözler yer alıyor:

"Anadolu'nun yedi iklim dört bucağından derlenmiş aşk, sıla, özlem, ayrılık, yaşam, gurbet, hüzn, atışma, çekişme, sataşma, övgü, sövgü, sevgi, yakarı, pişmanlık ve kıskançlık şiirleri ile daha nice nice güzellikler üzerine sazlı sözlü, azlı özlü, yermeler yüceltmeler, övgüler sövgüler yakışma ve yakıştırmalar..."

Yüzyıllardır söylenegelen, Türkiye'nin her yerinden ama daha çok köylerinden, kasabalarından derlenmiş, dostlarının, tanıdık tanımadık

yüzlerce kişiden gelmiş, çoğu duyulmamış, bilinmeyen, unutulmuş söylenceler, maniler, ağıtlar, destanlar kısaca bir kültür hazinesi okurlarla buluşmayı bekliyor koltuğun üstünde, sabırsız. “Bunlar emanet bana diyor” Tank Dursun.

İkinci buluşmamızı, uzun yıllardır yaz aylarında gittiği Foça’da gerçekleştiriyoruz. Buradaki ev de Karşıyaka’daki evden farksız. Kitaplar, kitaplar, notlar, resimler, CD’ler. Yine de karmaşa içinde kendine göre bir disiplini olduğunu hissediyorsunuz. Bu sefer yanımızda Hamide Hanım’ın minik torunu da var. “Dede dede” diye Tarık Dursun’un peşinde dolanıp duruyor. Çok uzaklardaki torunlarının yerine koyduğu Gizem, bütün sevimliliğiyle kahkahalar atıyor Tank dedeye

Aslında konuşacak ne çok şey var. Tank Dursun'un yaşına benim yaşımı koy, yine zaman yetmez 8 bin yıllık bir kentin tanıklık ettiğimiz kısa diliminde görülenleri, yaşananları konuşmaya.

Tank Dursun, İzmir ansiklopedisi gibi. Ama anlattığı İzmir, başka bir İzmir gibi geliyor bana. Belki de İzmir'i hatırladığı gibi anlatıyor diye düşünüyorum. Hatıralarımızda güzel şeyleri saklarız ya genelde.

Söyleşimizde yer verdiğimiz semtleri anlattığımız kitabımızın adının "İzmir Ah" olmasına karar veriyoruz. "Peki neden?" diyorum.

"İzmir Ah! dedim, çünkü İzmir'de yaşarsınız ve İzmir'e bir özlem duyarsınız. Bu tıpkı insanda doymak bilmeyen şehvet duygusu gibi."

Amazon Kadınlar, Külhanbeyi Erkekler Diyarı

Derlemelerine ilişkin bilgi verirken İzmir'in Amazonlarla ilgili söylencesinin girişini *Gavur İzmir Güzel İzmir* kitabından keyifle okuyor bana. Sonra da anlatıyor;

"Derler ki; bir kenti (sahiden) kent yapan gerçi yazılı tarihtir. Fakat onu süsleyip püsleyerek geçmiş zaman düşleri arasında asıl yaşatanı, söylencelerdir. O söylencelerin bize vardırıldığı düş gerçekleridir. Acaba İzmir'i tek memeli, erkekler gibi ata binen, düşmanlarına gözünü bile kırpmadan kılıç çalan o Amazon kadınları mı (komutanlarının adının Smyrna olduğu söylenegelir) kurmuşlardır?

Eski İzmir, kadınların egemenliğinde bir kent devlet. Söylenceye göre İskender kardeşimiz, komutanını bir avuç halkıyla birlikte Kadifekale surlarının arkasına sığınmış İzmir'in ecesine gönderir. Komutan der ki, 'Kan dökülmesin. Biz buraya, bizi temsilen sizin üstünüzde yönetici olarak birisini seçeceğiz ya da bırakacağız. O da bizim adımıza vergi toplayacak'. Ece, 'Bunları kim söylüyor?' demiş yüksek rütbeli Makedonyalı komutana. Komutan, 'Büyük İskender söylüyor. Adil, haksever ve haksızlık etmeyen' demiş..."

Ece'nin yanıtı Amazon kadınlara yaraşır cinsten.

"Öyle mi? Sen git o İskender denilen büyük adama selamlarımı söyle. İzmir'i almaktan vazgeçsin. Yoksa ben iki bacağımı açar, Ka-

le'mden aşağı bir işersem, onu ve askerlerini sidigimle boğanm.”

Büyük Iskender'e kafa tutan savaşçı ruh, her kadının içinde biraz yok mudur? Tanık Dursun'a kendi yaşamındaki kadınları, onların savaşçı yanlarını soruyorum.

“Annemde vardı bu. Kızkardeşimde de var, cadı yeğenimde de. Ne var biliyor musunuz? Eğer annem suskun, boynu eğri bir ev kadını olsaydı, ağabeyimle ben, babam bizi terkettikten sonra it uğursuz takımından olurduk. Annem, ikisi de rahmetli öldüler, ağabeyimin üzerinde çok büyük hak sahibidir. Düşünebiliyor musunuz Karşıyaka'dan sonra İkiçeşmelik'te oturuyor. İkiçeşmelik Eşrefpaşa'nın bir kolu. Külhanbey yatağı...”

İzmir'i kurduğu varsayılan cesur Amazon kadınlarının ardından,

Eşrefpaşa'nın külhanbeylerine geliyor söz. Eşrefpaşa, bir mirengi noktası yazarın eski İzmir anıları içinde.

“Biz Eşrefpaşalılar'dan korkardık. Bıçaklıydılar. Gitmezdik pazar-yerine de o yüzden. Hem mezarlıktı bir dönem oralar. Parkın olduğu yerler. Bakın ben hayatımda hiç adam öldürüldüğünü görmedim. Biri dışında. Eşrefpaşa'da nikâh dairesi vardı. Onun karşısında da bir kahve. Kumar oynatılırdı o yıllar. Ben de hikâyelerimi yazmak için oraya sığınyorum. Oturdum, yazarken birdenbire bir gürültü. Başucumda birisi. Yeşil çuhalı masada kumar oynuyormuş. Ayağa kalktı; ‘Vur ulan pezevenk’ dedi. Eli sustalı. Bilir misiniz sinemada böyle sahneler çoktur. ‘Vur ulan’. Hepimiz ayaklanmışız. Hart diye soktu bıçağı. Kan fışkırdı. Eşrefpaşa Karakolu'ndan geldiler. Sonra yıkılmış bu karakol da. Bir de ünlü Kantar Karakolu vardı o yıllarda. Kantar Karakolu'na düşeceğine...”

Yeni yetmelik yıllarında Yangın Yokuşu'nun başlarında oturdukları yıllarda ilk tanıdığı kabadayının Eşrefpaşalı Arap Reşat olduğunu anlatıyor Tarık Dursun. Birbirine bakan evlerin bulunduğu sokakta evlerin arasında gövdesi oyuk, kocaman yaşlı bir çınar ağacı olduğunu anımsıyor. Anılanını *Kaş Kaş Üstüne, Taş Taş Üstüne* kitabında da paylaşmış okurlarıyla:

“Karşı evlerden birinin bodrum katı kömürcüydü. Bildiğiniz mangal kömürü satıyordu. Günün büyük çoğunluğu Arap Reşat, arkadaşı olan kömürcüye gelir. Kapı önüne bir sandalye atar, tersiden oturur, kimseyle konuşmazdı. Mahalleli ona karşı son derece saygılıydı.”

Kabadayları anlatırken Tarık Dursun; “Bilir misiniz İzmirli sandalyeye otururken arkaya yaslanır, sonra mutlaka kolunu ikinci bir sandalyeye atar” diyor gülerek.

O yıllarda kabadayılann ayrı bir raconu olduğundan söz ediyor. Onların mahalleliyi, mahallelinin onları idare ettiğini. “Tütün, incir, üzüm mağazalarında çalışan genç kızların namuslarını gözetken, peşle-

rine takılan kabadayıları durduran, namahreme yan gözle bakmayan kabadayılar" olarak tanımlıyor dönemin kabadayısını.

Kabadayılar için yapılan bütün bu pembe tabloda tek olumsuz manzaranın, o koca gövdeli çınar ağacının oyuklarındaki küçük esrar paketleri olduğunu hatırlıyor Tank Dursun. *Kaş Kaş Üstüne Taş Taş Üstüne* kitabından okuyor:

"Esrarkeşler gelir, çaktırmadan Arap'a sokulur, parayı zula eder ve sonra yine çaktırmadan ağaca varıp elini uzatır ve hakkını alır çekip giderlerdi. Eşrefpaşa Karakolu da bilirdi bunu. Mahalleli de. Görmezden gelinir, ses çıkarılmazdı. Bu, kabadayıya namus bekçiliğinin bir tür haracıydı çünkü."

Eşrefpaşa'nın kimine göre Mezarlıkbaşı'ndan, kimine göre o dönemlerin ünlü ilk özel okulu Yusuf Rıza'nın hemen altındaki bir yerden, hatta Kestelli'nin oradan başladığını belirtiyor. "Kimi İzmirliiler Yangın Yokuşu'nun asfaltından itibaren sözgelimi Kestelli'nin dört yol ağzından der. Kimisi de Eşrefpaşa, Yangın Yokuşu'nun başındaki asfalttan başlar" diyor.

Konak'tan Eşrefpaşa'ya gitmeye niyeti olanlara bir başka önerisi de Piçhane Yokuşu'nun yanından, eskinin Bari Baba Parkı'nı geçip Varyant'tan ulaşmak. Yangın Yokuşu, Eşrefpaşa Yokuşu ve İkiçeşmelik Yokuşu gibi yolların civardaki ara yolların kimisini birbirine bağladığını, kimisini de birbirinden ayırdığını anlatıyor.

İkiçeşmelik Yokuşu'nun ağzında İzmir'in ilk gazoz fabrikasının sahibi Çeşmeli Hasan'ın gazoz fabrikası var o yıllarda. "Siz bilmezsiniz ama belki anneniz hatırlar" diyor. Evet, annem hatırlıyor Çeşmeli Hasan lakabıyla tanınan aileyi. Büyük ablamın doğduğu yıl, Varyant'ta oturdukları evin yan komşusu Çeşmeli Hasan ailesi. "Fabrikatör" tanımlamasına uyan Çeşmeli Hasan'ın fabrikasıyla, İzmir'de gazozculuk artık "fenni ve sıhhi" şekilde yapılmaya başlıyor. Çeşmeli Hasan ismini internette aradığınızda karşınıza neredeyse tek bir kaynak çıkıyor:

1937 tarihli “Ege Kılavuzu”. Burada yayımlanan editoryal bir çalışmada şunlar anlatılıyor:

“Yakın zamanlara kadar şehrimizdeki gazozlar sağlık raporlarına bakılırsa, gayri fenni gayri sıhhi olarak yapılmakta idi. Çeşmeli Hasan Bey, gazozculuğu büyük ve medeni bir şehrin ihtiyaçlarına uygun şekilde hazırlamak lüzumunu hisseden ilk fabrikatörümüzdür. ‘Çeşmeli Hasan’ markası bugün ve bu sayede büyük bir şöhret temin etmiştir. Bu da fabrikanın emsalsiz bir fabrika olmasından ileri gelmektedir. Çeşmeli Hasan Gazoz Fabrikası’nda her şey otomatiktir; işçinin eli ne şekere, ne asitlere, ne de doldurulan makine ve şişelere değmez. Şeker kazana döküldükten sonra, hep makineler vasıtasıyla şurup olur, soğutulur, gazoz makinesine gider ve şişe içinde gazoz veya Sinalko olarak çıkar. Bu fabrikada gazoz imali için lazım olan maddeler de daima en temiz ve en en iyisinden kullanılmaktadır.”

Tank Dursun “Çeşmeli Hasan gazozlarının içinde cam bilye olurdu, belki de basıncı ayarlamak için” diyor.

İkiçeşmelik Yokuşu’nda, Tank Dursun’un anılarında ve İzmir ticari hayatında yer eden bir başka firma da Nihat Paykoç’un bisküvi fabrikası. Tank Dursun, tipik izmirli olan ailenin Yahudilere karşı bir tutumları olduğunu, Paykoç’un çıkardığı duvar gazetelerinin valilik ve emniyet tarafından yasaklandığını da anımsıyor. “Gazetede yazdığımızda telif ücretini bisküvi olarak alırdık. Kardeşim Paykoç’un bisküvileriyle büyüdü” diyor yazar gülerek.

Yoksulluğun Senfonisi

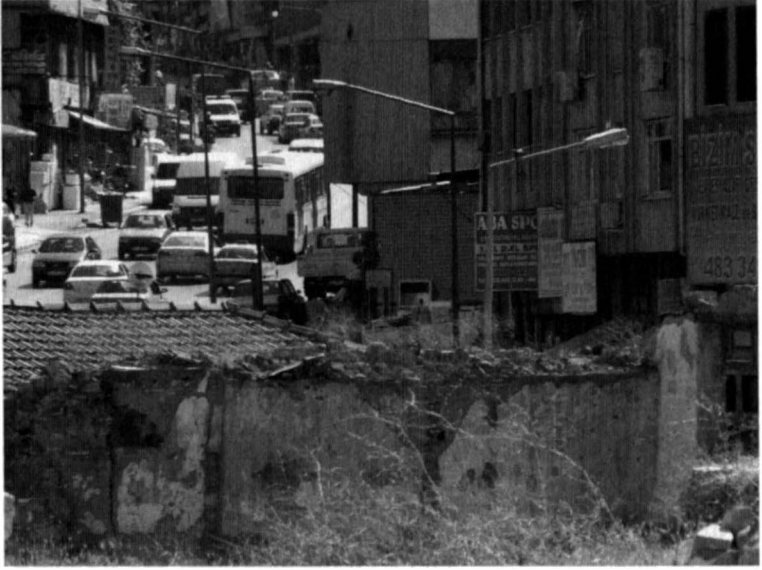
Eşrefpaşa Caddesi'nin bir ucu Mezarlıkbaşı'na uzanır.

Akşam saatleri, iki tarafında dükkanların sıralandığı yokuşta esnafın saat ayarı gibi aynı saatte dükkanların önünü suladığını söylüyor Tank Dursun. Mumcu Kahve'nin müdavimi, Eşrefpaşa'nın delikanlılarının Mumcu'nun oradan Heykel yollarını gözlediğini anımsıyor. (İzmir'in ne kadar boş olduğunu vanna siz düşünün.)

Delikanlıların beklediği sözlüler, yavuklular ve aftoslar o yıllarda ağırlıkla tütün, incir ve üzüm mağazalarında çalışan kadınlar. Servislerin, otobüsün olmadığı yıllar. Gün ağardığında işe giden kadınların akşam iş dönüşü aynı anda çıkardığı ritmik takunya seslerini "Yoksulluğun senfonisi gibiydi" diye tanımlıyor Tank Dursun. O anlatırken incirin, tütün ve parafin kokan üzümlerin kokusunu alıyorsunuz sanki...

"Tütün, incir, üzüm mağazalarında kadınları yöneten ustalar vardı. Mağazalar sahiplerinin adıyla değil, ustaların adıyla bilinirdi. Akşam fabrikadan çıkan kadınların, eve dönerken takunyalarıyla çıkardığı ritmik sesler yoksulluğun senfonisi gibiydi. Koro halinde, gürültüyle acele acele yürürlerdi. Akşamüstü Heykel'den Mezarlıkbaşı'na yürürlerdi.

Önce incirci kızlar geçerci. Yapışkan bir kokuydu yaydıkları. Arından burnunuzun direğini kırarak kadar keskin kokularıyla tütüncüler geçer. En son üzümcüler, parafin kokularıyla geçerci. Büyük bir gürültüydü. Tam zamanında paydos edildiği için duyulmaması imkân-

sızdı. Arkasından tam bir sessizlik yaşanırdı. Paydosa yarım saat kala Mezarlıkbaşı esnafı, Çankaya'dan yolları sulardı serinlik yaratmak için.”

“Tüketim toplumu olmaya koşullandırılmadığımız zamanlardı ve insanlar yetinmeye alıştınılmışlardı. Kimse kimseye kötü gözle bakmazdı” diyor özlemle Tanık Dursun.

Mezarlıkbaşı'nda İnecek Var

İlkokul üçüncü ya da dördüncü sınıftaydım. Halit Bey İlkokulu'nda şimdi rahmetli olan ilk öğretmenim Şefika Demir, bizi belediye otobüsüne bindirmiş, Agora'ya götürmüştü. Sanırım Hayat Bilgisi dersinde, çevremizi tanıyalım türünden bir konu gereği idi. Mezartaşları ve uzun sütunlar kalmış o geziden aklımda. Gezi dönüşü, Agora'nın yanı sıra İkiçeşmelik yolu üzerinde gördüğüm binalardan çok etkilendiğimi hatırlıyorum. Bindiğimiz trolleybüsün boynuzları (aslında doğru adı arşmış), o yıllarda bir trolleybüs klasiği olarak yerinden çıkmış, şoförün yolun ortasında otobüsü durdurup, boynuzları tellere takmasını beklemiştik. Bekleme sırasında evlerin işlemelerini, kemerli pencerelerini, sövelerini, demirlerini hayranlıkla izlediğimi hatırlıyorum. Aradan geçen 35 yıla yakın zamanda evlerin çoğu hâlâ aynı yerde. Sadece biraz daha yıpranıp çöktüler. Bir de o gün belki daha çok konut olarak kullanılan evler bugün tamamen işyerine dönmüş durumda. Ayakkabıcılar, serigraficiler, baskıcılar, kutucular, imalatçılar, çantacılar...

İkiçeşmelik'te bugün Hasan Sağlam Öğretmenevi'nin karşısında, Cici Park'ın hemen altındaki alanda küçük küçük dükkanlar vardı benim çocukluğumda. Çok iyi hatırlıyorum, bir tanesi de fotoğrafçı dükkanıydı. Annem Bursa'dan ziyaretimize gelen süt kardeşimle, Almanya'daki dayımın ikimize de getirdiği üstü kırmızı, altı pötükkareli elbiselerimizle fotoğraf çektirmeye götürmüştü bizi. Fotoğrafçı yüksek bir ta-

bureye oturtmuş; “Bakın şimdi buraya, kuş çıkacak” demişti. İkimizin de dizlerinin yara bere içinde olduğu o fotoğrafa bakınca haylazlıklarımız geliyor aklıma.

Demek o yıllarda fotoğrafçıların çocukların dikkatini çekmek için söylediği klasik bir lafmış, “Bak şimdi kuş çıkacak...”

Tank Dursun K. *Bahriyeli Çocuk* kitabında benzer bir anıyı paylaşıyor bizlerle:

“Mevsim yaz mı kış mı bilemiyorum. Çocuğun üzerindeki elbise koyu renk. Yakasından beyazlı, açık mavili iki kurdela bir karışık kadar göğsüne doğru inmiş. Yaşı beş ya da altı falan. Asker gibi durmuş. Fotoğrafçı, çocukları seven bir fotoğrafçı. Tilkilik’te, büyük insanlara bunaltı veren küçücük bir dükkânı vardı, iki bölümdü. Önü müşteri karşılama yeri, arkası da penceresiz, karanlık fotoğrafhane. Ayakkabısının numarası yirmibeş. Babası Arasta’dan yeni aldı. Rugan. İster sen bir yıl boyacıda boyatma, yine birşey olmuyor. Hep pınl pınl. Fotoğrafçı, ‘Dikkat, ben bir ki, üç diye sayacağım, hiç bozmadan öyle duracaksın! Şimdi, buraya bak, kuş çıkacak, tamam mı?’ O daracık, karanlıkta parlayan, önü camlı, oyuk yerden hangi kuş çıkacak? O kadar küçük kuş, Ali Reis Mahallesi’nde bile yok. Fotoğrafçı, onu koltukaltlarından kavradığı gibi hoop deyip yere indiriveriyor. ‘Siz öbür tarafa geçin, ben beş dakikada hazır ederim’ diyor. Anne babasıyla birlikte fotoğrafçıya gelen çocuk, annesinin elinden tutuyor. Tek tek resimlerini alacaklar, ardından Namazgâh’taki bayram yerine gidecekler.”

İkiçeşmelik’te fotoğraf çekildiğimiz o küçük, mezbelelik dükkânlar bir süre sonra yıkıldı. Yerine yapılan düğün salonu da, Zabıta Amirliği de, alçıdan hayvan figürleri yapan dükkân da yok şimdi. O binaların olduğu yer, bugün Cici Park’ın altında insanı ferahlatan bomboş bir alan olarak duruyor.

Yine keyifle seyrediyorum yolun sağındaki solundaki binaları me-

kânlan. Kemeraltı'na inerken de, Hatay Caddesi'ne çıkarken de sağ tarafa oturuyorum. Böylece her iki tarafı da izlemiş oluyorum.

İkiçeşmelik'ten Mezarlıkbaşı'na inerken cadde boyunca sağlı sollu spotçular, eşki esya satıcıları sıralanıyor. Yapılan yıkımlarla, İzmir'in binaların altına gizlenmiş tarihini görünür hale getiren Agora'ya kadar uzanan caddedeki yüzleri kararmış, yaşlı, yıpranmış evlerin çoğu bugün neredeyse işyeri olarak kullanılıyor. Hem de en sağlıksızından.

İkiçeşmelik trafiği yolun dar olması nedeniyle, özellikle yağmurlu günlerde iyice sıkışıyor. Otobüslerin dik yokuşta ağır ağır yol alması çevreyi daha iyi izleme fırsatı sunuyor. Sıkıcı bir yolculuğu keyifli bir hale getiriyor, yaşadığınız kente farklı bir gözle bakmış oluyorsunuz bu kısa zaman diliminde.

Karşımıza çıkan ilk ilginç yapı iki çeşme. İkiçeşmelik, adını üst üste yapılmış bu iki sokak çeşmesinden almış. Yolun genişletilmesi ve yokuşun eğiminin azaltılması çalışmalarında ilk çeşme yukanda kaldığı

için, hemen altına ikinci bir çeşme daha yapılmış. Bu iki çeşmenin yapıldığı Eşrefpaşa Duvarı, bir zamanlar Küçük Mehmet Ağa duvarı olarak anılıyormuş. İkisi de akmayan ve üst üste duran iki çeşme, bugün görenleri şaşırtıyor... Tarık Dursun'un sözünü ettiği, çeşmelerinden kana kana içtikleri Veziraga, Osmanağa ya da Şaşal suyunu ara ki bulasın bugün akan bir sokak çeşmesinden.

İkiçeşmelik'ten aşağı doğru indikçe yol boyunca spotçular ve ikinci el eşya satan dükkânlar var. Küçük, karanlık ve yıpranmış dükkânlara kapı önündeki onca beyaz eşyayı nasıl sığdırırlar hep şaşırım.

Kaldırımın kenarında, dükkânların önünde özellikle sabah saatleri suların ve beyaz köpüklerin akışını görürsünüz. Delikanlılar, kollarnı sıvamış, pantolonlarının paçalarını sıyırmış, çıplak ayaklarında naylon terlik, ellerinde deterjan ikinci el buzdolaplarını, ocakları temizlemeye, yağlarını çıkarmaya uğraşırlar. Ne kadar temizlerse, o kadar iyi fiyata satacaklarını bilirler çünkü.

Eğilerek çalışırken önlerinden işveli işveli geçen, başlarında röfleli saçlarından sıyrılmış gibi duran baş örtüleri, ince vücut hatlarını iyice belli eden dar buluzları ve uzun etekleri, ısıtılı terlikleriyle çalışmaya giden Roman genç kızlara bakmayı ihmal etmezler. Temizlik yapan gençlerin arkasında, dükkânın önündeki plastik sandalyelerde göbekli, kocaman gür bıyıklı, sivri pabuçlu, saçları dökülmüş, üzerinde ütüsü bozulmuş, (pantolonları boru gibi de olsa) ama mutlaka takım elbise bulunan dükkân sahipleri oturur. Hep önemli ve ciddi şeyler konuşuyor izlenimi verirler otobüsten bakanlara. "Hiç gülmez mi bu insanlar?" diye düşünürsünüz. Arka sokaklardaki her biri bin yıllıkmış gibi duran eski evlere, kimbilir hangi memleketten göç edip gelen çok çocuklu aileler, en sadık müşterileridir bu dükkânların. Önde yoksulluğunu belli etmemeye, kuyruğu dik tutmaya çalışan adamlar, arkada kucağında ve genellikle elinde çocuğuyla eşleri. Bir gün önceden belledikleri eşyalar için pazarlığa başlamışlardır çoktan.

Son yıllarda kapı önlerinde beyaz eşyadan çok ocak, lokantalann kullandığı buzdolaplan, davlumbaz, masa, sandalye, elbise askılan ve etejerlerin daha çok yığıldığını görüyorum. Kapanan işyerlerinin çokluğuna ilişkin ip ucu veriyor üst üste yığılı eşyalar.

Şoförün frene basa basa indiği yokuşun sağında solunda spotçuların yanı sıra son zamanlarda çelik konstrüksüyon mağazaları da açıldı. Cam vitrine burnunu dayamış, arkadan biraz itmeler dışarı çıkacakmış gibi kalabalık ve sıkışık duran mankenler de yol üstündeki ilginç görüntülerden biri. Dik memeleriyle kadın mankenlerin yanı sıra, belirgin cinsel organları, ilginç bir stilde taranmış saçlarıyla canlıymış gibi duran erkek mankenleri, yoldan geçerken kaçamak bakışlarla izleyen çocukları görünce gülmek için zor tutuyorsunuz kendinizi.

İkiçeşmelik Camisi, Asmalımescit Camisi, sonra tabelacılar, serigraficiler... İkiçeşmelik Hamamı (kadınlar da haftada bir gün gelebiliyor-muş), vücut geliştirme salonu, eczane, fırın, tatlıcı, spor malzemesi satanlar, tekel bayileri, anahtarcılar, kapısında bekarlara oda bulabileceğini yazan emlakçı.

Ve gecekonduların, viran dükkanların altından son zamanlarda yapılan yıkımlarla gün ışığına çıkan muhteşem Agora kazı alanı. Sabetay Levi'nin yaşadığı varsayılan metruk ev... Eğer bu yazıyı birkaç sene önce yazıyor olsaydım, son satırlarımın yerinde "Kapısının önünde her mevsim bir saksı duran kömürcü, ekmek fırını, ayakkabıcı, dikiş makinası satan dükkanlar, tatlıcı ve Saray Sineması" diye bitirecektim anlatımımı.

Yaz başında yanan Saray Sineması'yla birlikte yıkım karan alinan dükkanlar kalkınca Agora ören yeri İzmirliyle buluştu. Çok katlı otoparkın yükseltisinin yanında insanın içini ferahlatan bir boşluk oluşturdu kentin göbeğinde.

Kemeraltı'na girecekseniz zile basın. Mezarlıkbaşı'nda inecek var... Şimdi de bu gezinin tersini yapacağız. Kemeraltı'nda işinizi bitirip,

Hatay ya da Eşrefpaşa yönüne gitmek üzere otobüse bindiniz diyelim. Yer de buldunuz cam kenarında. Kemeraltı'nın girişini geçiyoruz önce. Sokağın girişinde köşedeki ayakkabıcının yanında benim çocukluğumdan beri, hatta belki sizin çocukluğunuzdan beri İzmirli çocuklara oyuncak satan kardeşlerin dükkânına göz kırptırırız. Onların karşı taze leblebiler satan çerezci. Kemeraltı girişini geçer geçmez şu an viran durumda ve kapalı olan, bir dönemin nezih lokantalarından Yalova Lokantası'nı görürüz. Hemen yanında ekmek fırını, köşede manav, yanında uykuluk, ciğer, işkembe türü her türlü sakatatı bulacağınız kasabıyla Cümbüş Sokağı, yani Havra Sokağı'nın girişi.

Şöyle bir başımızı uzatıyoruz. Mevsimine göre Kemeraltı'nın da Havra Sokağı'nın da girişinde Roman kadınlar ellerindeki çiçek sepetlerinde nergis, sümbül, kırmızı, pembe güller (ne yazık ki eve gidene kadar soluverir), kasımpatılan, kokmayan ama kocaman bir papatya gibi görkemli sera çiçekleri, rengârenk gerberalanyla yerlerini almışlar.

Taksilerin buradan çıkacak müşterileri yakalamak için yavaşlamaları trafiği aksatıyor yine.

Cümbüş Sokağı'nı geçer geçmez son zamanlarda hiç açık görmediğim kürkçü dükkânı (İzmir'de de kürk giyecek hava olmaz ya gerçi), her daim taze badem kurabiyeleriyle ufacık tatlıcı dükkânı, tekel büfesi, berber, birahane, kahve, kuru temizlemeci sıralanmış. Kuru temizlemecide yaz kış dışarıda asılı durmaktan rengi grileşmiş gelinlik, personel kıyafetleri diken işyerinin eski bir mankene giydirilmiş kırmızı düğmeli ve kırmızı biyeli garson kıyafetini incelersiniz otobüs yavaşladığında.

Duraklardan birisinde dansöz kıyafetleri diken, cumba havası verilmiş vitriniyle (Fikruş Modaevi yazarı tabela gözümün önünde hâlâ) bir modaevinin mankenlerindeki pul payet kıyafetlere ilişir gözünüz.

Kestelli Yokuşu'na gelmeden önce adı aklıma kazınmış sanayi tipi çamaşır makinesi üreten bir fabrikanın sergi yeri vardır. Kepenkleri açık dururdu hep. Arkada kocaman çamaşır makineleri önde de muhtemelen fabrika sahibinin tarlasından mevsimine göre zeytin ya da incir sepetleri (Son geçişimde gördüm ki, orası da spotçu olmuş). Yokuşun başında ise Agora Oteli. Otobüs Kestelli Caddesi'nin başındaki kırmızı ışıktaki durmuşsa, aşağıya bir göz atarsınız. Sizi Kemeraltı'nın kalbine götürür bu cadde. Yol boyunca kent çeperlerinin modasını yakından takip edebileceğiniz giysi toptancıları vardır çoklukla. Camekânlı vitrinlerinde "Satışımız toptandır" yazar. Sonra iyice aşağıya doğru çantacılar sıralanır. Dükkânların girişinde askılarda, kapı önlerinde her bütçeye, her giysiye, her yaşa uygun çantalar. Seyahat edersiniz gelir birbirinden şık valizleri gördüğünüzde. Yokuşun sağında solunda yıkılmaya yüz tutmuş, uyan levhalanyla çevrelenmiş korsan otopark işletmecilerine teslim olmayı bekleyen eski evler vardır. Çoğu ahşap olan evlerden ayakta kalanlarsa imalathane olarak kullanılır daha çok. Tank Dursun, gençliğinde bu caddenin sağlı sollu sokaklarında hep aile evleri ol-

duğunu anlattı. Bir de o dönemin ilk özel okulu Yusuf Rıza İlkokulu.

Spor malzemesi satan hanlar... Plaketçiler, askeri giysilere düğme, toka, şerit bulabileceğiniz terficiler... Müzik aleti satan dükkanlar... Taşıt trafiğine açık bir saatte oradaysanız, yokuş aşağı inerken nereye kaçacağınızı bilemezsiniz. Yol her zaman kalabalıktır ve araçlardan kaçayım derken kaldırım olmadığından dükkanlara dalabilirsiniz. Yokuş üstündeki fırınlarda mis kokulu boyoz, börek çıkar akşam saatleri. Ancak hijyen nedeniyle yemeğe gönlünüz el verir mi bilmem... Koku içinizi bayar, içinizden; "Ne olur biraz daha temiz olsa şuralar" diye geçirirsiniz. Haşeratlar, bu eski semtlerin vazgeçilmez unsurlarıdır çünkü.

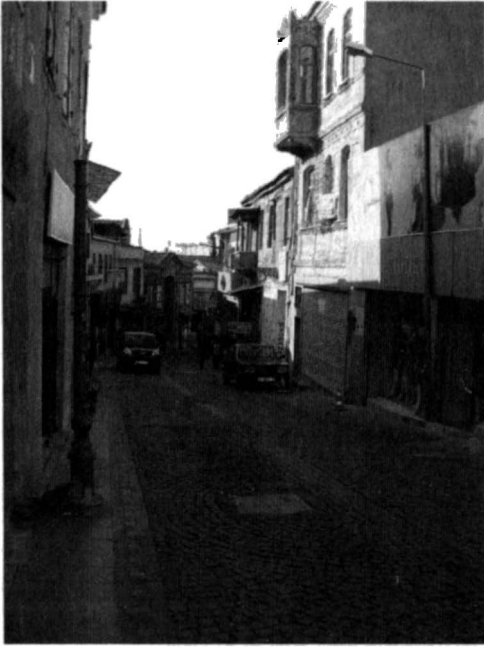
Kestelli Yokuşunu'nun karşısında, yolun öte yanında ise Tank Dursun'un romanlarındaki külhanbeylerden birisinin oturduğu ünlü Yangın Yokuşu vardır. O yıllarda her mahallenin bir külhanbeyinin olduğunu anımsatan yazar, bu mahallelerden Mustafa Şerif Onaran, Alim Şerif Onaran kardeşler, Faruk Kakinç, İsmail Güzel, Şuayip Sorulmaz gibi değerlerin çıktığının da altını çizer.

Yeşil yandı, otobüsümüz harekete geçti yine.

"Körüklü otobüsler durmaz yazısını okursunuz" durakta. Kestelli yokuşunun başından durağa kadar büyük bir spotçu mağazası vardır. Yeni bir ofis açacaksanız ya da evinize eşya lazımsa ekonomik tarifieden, burada bulabilirsiniz. Mağazanın somurtkan esnafını dikkate almaz, geniş kapılı mağazadan içeri girerseniz fiyatlara şaşarsınız.

Tan Sokağı'nı, muhtarlık binasını, cadde üstünde tabelasını göreceğiniz merdivenli bir sokaktan inilen Naturzade (Naturzade de deniliyor) Camisi'ni geçerez.

Yolun bu tarafında antikacı havası verilmiş dükkanlar da vardır. Çoğu altın yaldıza boyanmış Osmanlı İmparatorluğu'nun amblemlerini taşıyan tablolar görürsünüz. En çok da eski evlerden çıkmış izlenimi verilmiş, aynasının foyaları dökülmüş çerçeveler, duvara dayanmış müşteri bekler. Hasır tabureler, masalar, ahşap konsollar, kapılar, kapı

kollan, cam vazolar, testiler eşlik eder birbirine.

Antikacılar sonra yine spotçular, spotçular...

Ve yakın zamanda restore edilen tarihi yapı var: Kılıcı Mescidi. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yenilenen mescit yaklaşık 50 yıldır yıkık haldeymiş. Mescidin inşaatının bitmesine karşın, bahçesinden çıkan Roma döneminden kalma taşlar nedeniyle devir işleminin tamamlanamadığı söyleniyor.

Roma döneminden taşlar hemen ötedeki Eşrefpaşa pazaryerindeki Roma Yolu'ndan yani Via Dora'dan büyük olasılıkla. Via Dora, "Altın Yol" anlamına geliyor. Agora kazılarını yöneten Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy, bu yolun Hatay Caddesi'ni takip edip Üçkuyular'dan Urla'ya Kiozameniai'ye, Üçyol'dan ise Kuşadası'na Efes Antik Kenti'ne kadar gittiğinin bilgisini verir bize.

Mescidi geçince Kestelli İlköğretim Okulu, Hasan Sağlam Öğretmenevi geliyor sırayla. Sonrasında ise Tanık Dursun K.'nın ünlü Deve Çıkma Sokak. Eğer Kestelli İlköğretim Okulu'ndan aşağıya inerseniz, arabaların geçmekte zorlandığı, bazıları çıkma olan daracık sokaklar sizi İsmet İnönü'nün evine kadar götürür. İsmet İnönü evinin basamaklarından indiğinizde ise Konak'ın arka sokaklarına çıkarsınız.

Öğretmenevi'ni geçince İzmir'in en eski pazaryeri olan ve bir kısmı "Via Dora" denilen Altın Yol'un olduğu Eşrefpaşa Pazaryeri. Çocukluğumda pazar günlerimizin değişmez ziyaret mekânı. Manzara eşsiz. Bir zamanlar Gülistan Çay Bahçesi'nin olduğu pazaryerinden yürüyerek Varyant'a, Fatih Camisi'nin yanına kadar gelebilirsiniz. Ara sokaklardan yürüyerek Damlalık'a ve kestirmeden Konak'a inebilirsiniz.

Gördünüz mü nasıl çıktık İkiçeşmelik Yokuşu'nu? Anlamadınız bile değil mi?... Şimdi otobüsünüz gideceğiniz yöne göre ya alt geçitten geçecek İnönü Caddesi'nden Hatay'a yol alacak ya da Eşrefpaşa'ya sapacak.

Yokuşunuz az, yolunuz açık ve eğlenceli olsun...

Anılarımızda Kemeraltı

Tanık Dursun K.'nın çocukluğunun geçtiği yerlerden birisi de Konak ve Kemeraltı civarı. Evlerinin Milli Kütüphane'ye yakınlığı kendi anlatımıyla, "131 adımdan bir adım fazla ya da eksik değil..."

Kızkardeşi Esin Hanım ve annesiyle birlikte yaşadığı ev, üç katlı. Hemen yakınlarında dönemin ünlü tütün rejişi Gary Tobacco ya da o dönem söylendiği adıyla Geri Binası var. İşletmenin reisi I. C. Gary'e saygı nedeniyle bu ad verilmiş 1929'da inşa edilmiş binaya.

Bugün altı iş hanı, üstü otopark olan binanın yerinde ise o yıllarda Memleket Hapishanesi bulunuyor. Yüksek hapishane duvarlarının evlerinin tam karşısında bulunduğunu anlatan Tanık Dursun K. kentin göbeğinde, ibretsizlik örneği olarak kondurulan hapishaneyi; "engerek yılanı gibiydi" diye tanımlıyor. "Akşamları hapishaneden mahkumların yanık türkülerinin sesini duyardık. Annem çok duygulanır, hepimiz hüzünlenirdik" diyor.

Tanık Dursun'un "engerek yılanı gibiydi" diye tanımladığı kentin merkezindeki Memleket Hapishanesi'ne bir başka tanımlama da Bosna Hersek Fahri Konsolosu A. Kemal Baysak'tan geliyor.

"Hapishanenin o yıllarda müdürü Sabri Bey'di. Hapishanenin halk arasındaki adı da Sabri Bey'in Oteli. Birileri yaramazlık yaptı mı, 'Sen de düşersin Sabri Bey'in Oteli'ne, aman ha dikkat et' diye uyarırlardı."

Arap Fınnı, Tanık Dursun'un çocukluğunda yer etmiş mekânlardan bir tanesi. Anlatıyor:

“Afrika’nın kim bilir neresinden çıkıp İzmir’e geldiği söylenen bir Arap açmışmış. ‘Arapın Fırını’ dedikleri yer zamanla Arap Fırını olmuş. Arap Fırını’nın önemi, İsmet Paşa’nın evine giden yokuşta olmasıydı. Ben bu fırını geçince soldaki Dumlupınar İlkokulu’nda okudum. Üçüncü sınıfa kadar. Üç katlıydı ve aslında eski bir İzmir evinden okula dönmüştü. Atiye öğretmenimi hiç unutmam. Dişlerimi bugüne kadar kullanabildiysem onun sayesinde. Bize ufacıktan diş fırçalamayı öğrettiği için. Ve tabii okumayı öğrettiği için. Ayrıca solaktım ve sağ elimi kullanabiliyorsam yine onun sayesinde. Yazmayı da rahmetli Rüştü Şardağ öğretmişti. Arap Fırını’nın yanında hamamla kahve de vardı. Memleket Hastanesi’nin yanında bir de çınar ağacı. Yerinde duruyor onlar bugün de.”

Çocukluğunun geçtiği yıllarda Tank Dursun’un yaşadığı evin ve okulunun yakınında dönemin ünlü eczacısı Süleyman Ferit Eczacıba-

ş'ının imalathanesi yer alıyor. Güneşi kessin diye tasarlanan daracık sokaklardaki evler klasik. Kırmızı kiremitli, demir kapılı, yoldan iki ya da üç mermer basamakla çıkılıyor. Kapılarda genelde el şeklinde kapı tokmakları var, yine demirden. İmalathane meraklı bir çocuk için inanılmaz bir mekân.

Yazarın Birinci Beyler'de mi yoksa İkinci Beyler'de mi olduğunu tam olarak anımsayamadığı, ilaçların üretildiği imalathanede imbikler, küçük ispiro ocakları, farklı boylarda tunçtan ve mermerden havanlar, ölçekler sıra sıra... İlaçları hazırlayan bembeyaz giysiler içinde eczacı kalfası kızlar, erkekler. "Sokaklara havanlardan, cam imbiklerden süzülüp gelen geçmiş zaman hastanelerini hatırlatan bir koku olurdu" diyor Tank Dursun. Küçük olmasına karşın, keskinliğiyle aklında kalan o garip kokuyu sevdiğini söylüyor.

Parlak turuncu renkli Altın Damlası'na annesinin ölene dek sadık kaldığını anımsıyor Tank Dursun. "İstanbul'a her gelişinde, bize öteki

armağanlarının yanı sıra bir şişe Altın Damlası Kolonyası da getirirdi. İzmir'e gittikten sonra haftalarca evde Altın Damlası'nın kokusu asılı kalırdı" diyor.

İzmir araştırmacılarından ve koleksiyoncularından Aybala Yentürk, 1920'li yılların başında Süleyman Ferit Eczacıbaşı tarafından üretilen Altın Damlası'nın piyasaya ilk defa zarif küçük şişelerde sunulduğunu ve fiyatının o yıllarda her keseye uygun olmadığını anlatıyor. www.kentyasam.com adlı haber sitesindeki köşesindeki "Kolonyalar Şehri İzmir" adlı yazısında, İzmirli üreticilerin Avrupa tarzı kolonya ve parfümler üretirken, yabancı formülleri ülke içinde sadece tekrarlamakla kalmayıp, özgün kokular da meydana getirdiklerinin bilgisini veriyor. Altın Damlası parfüm ve kolonyasının yanında Melek, Bahar, Safa, Gizli Çiçek, Unutma Beni, Senin İçin isimli kokuların uzun yıllar kullanılıp efsaneleştiğine dikkat çekiyor.

Aybala Yentürk, "Süleyman Ferit Bey anılarında, Altın Damlası'nın halk tarafından nasıl bu kadar beğeni topladığına şaşıyor ve taklitleriyle başetmek için çareyi kendi imzası bulunan etiket ve şişeler kullanmakta bulur" diye anlatıyor.

Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın bacanağı ve İzmir'in bir başka ünlü eczacısı Kamil Aktaş'ın ürettiği kokular da o dönem büyük rağbet görür. Gizli Çiçek başta olmak üzere.

Yazarın anılarında da yer bulan Gizli Çiçek, erkeklerin tıraş olduktan sonra sürdüğü bir kokudur... Altın Damlası ise kadınların sokağa çıkmadan...

Gizli Çiçek bizim evimizin de yıllarca baş köşesinde duran kolonyayla olmuştu. Hele bir de şişelerin içine plastik çiçek koyma modası vardı ki; ince bir çiçek zorla cam şişeye yerleştirilir, sonra üzerine yeşil renkli gizli çiçek doldurulurdu.

Kolonyolardan ve kokulardan sonra okula ilişkin anılara dönüyoruz yine:

“Bak bir de herşeyci dükkânı vardı okulumuzun yanında. Aklına gelebilecek her şey vardı. Ya da bizim o yıllarda ihtiyaç duyabileceğimiz herşey. Tuhafiyeciydi, kırtasiyeciydi, hatta yoksul çocuklar için su muhallebisi bile satardı. Sütsüz. Sade suya nişastayla yapar tatlıyı, üstüne de pekmez. Annem de yapardı su muhallebisi. Şekerin karneyeyle verildiği dönemlerdi. Reçel ya da pekmez şeker yerine geçerdi.”

Ne çelişki, yazanın anlattıklarıyla bugün yaşananlar. O gün için anneler çocuklarına şekerli birşeyler yediremediklerine üzülrken, bugünse zararlı diye anneler olabildiğince çocuklarına şekerli gıda yedirmekten kaçınıyorlar. Yazar, “Çocukluğunda belki de zorunlu nedenlerle de olsa rafine şeker yerine, pekmezle büyüdüğü için daha sağlıklı” diye düşünüyorum. Tatlı tatlı konuşurken, Hamide Hanım bol fıstıklı İzmir helvasından getiriyor bize.

Bunca kitap yazan Tank Dursun’a, evlerinin yanındaki Milli Kütüphane’yle olan ilişkisini soruyorum. Acaba okuma ve yazma alışkanlığını buradan mı aldı diye?

“Hatırladığım kadıyla Milli Kütüphane benim kuşağım için yağmurlu günlerde bir dam altı, soğuk günlerde sıcak bir mekândı. Okumaya gelince, ben bu alışkanlığımı ağabeyime borçluyum. Çünkü bir evde kitap varsa, iyi adam da vardır.”

Sinemalar Hayatın Rengi

Tank Dursun, yazdığı kitaplar kadar senaryolarıyla da tanınmış bir yazar. Bazı kitapları da dönemin ünlü sanatçıların rol aldığı filmlerde beyaz perdeye aktarılmış.

Yazarın sinema aşkı çocukluktan. Ama önce radyodan söz ediyoruz...

Televizyonun olmadığı, tek iletişim aracının radyolar olduğu, radyoların da herkes de olmadığı yıllar. Sakıp Bey mahallenin en önemli adamı, çünkü evinde radyosu var. Sakıp Bey'le tanışıyoruz...

“Mahallemizde Sakıp Bey diye bir kabzımal vardı. İki katlı taş yapısı sakız bir evde otururdu. Bir onun radyosu vardı koca mahallede. Orion marka. Penceresini açar, radyonun sesini de açar. Ajans haberlerini dinletirdi bizlere. Hepimiz olanlardan öylece haberdar olurduk. Kabzımal Sakıp Bey mahallenin zengini. Evinde radyonun yanı sıra Frigidaire marka buzdolabı da var. Herkesin buz kestirip ince sicimlerle evine götürdüğü, çarşıda rendelenmiş buzlara gül, turunc, vişne ya da karadut ağdası dökülüp ‘karlı buzluyla’ içlerin ferahlatıldığı yıllar. Buzdolabı sahibi olmanın büyük ayrıcalık olduğu yıllarda mahallelinin imdadına ise Menemen testileri yetişirdi. Şaşal ya da Osmanağa suyunu doldurdukları Menemen testileri, dışarıdan terler, içindeki suyu soğuturdu.”

İzmir’de o yıllarda neredeyse her mahallede bir sinema var.

Tank Dursun, arkadaşlarıyla Mezarlıkbaşı'ndaki Asri Sinema'nın müdavimi. Gençliğinin sinemalarını yazardan dinleyelim;

“Bizim gitmediğimiz bir kaç sinema vardı. İzmir Sineması, Kor-don'daki Tayyare Sineması, bir de Elhamra. Çünkü onlar aşkı filmler oynatırdı. Sinema bileti 8,5 kuruş. Kapıda bir Yahudi duruyor. Camlı camekânda. 40 tanesi bir kuruşa kavrulmuş fındık satıyor. Biz Asri Si-nema'nın devamlısıydık. Pazar günleri 09.00'da başlardı film. 36 kısım tekmili birden, karmakarışık. Biz bilet alır, girerdik içeriye. 12.00'den sonra, çocuk olmayan seanslarda ayakta merdivenlerde insanlar salkım saçak film izlemeye çalışırken biz 5 kuruşa yerlerimizi satardık.”

Yangın Yokuşu'nun sapagından önce ve sonrasına denk gelen Ni-hat Paykoç'un bisküvi fabrikasını geçince erişilen Tan Sineması da Ta-rık Dursun'un önemsedığı sinemalardan.

En çok kovboy filmlerine gidiyor yazar, yakın arkadaşlarıyla genç-lik yıllarında. “Masallar tıpkı Western filmler gibidir” diyor. Anlatıyor;

“Orada kötüler ve iyiler keskin hatlarla birbirinden ayrılmışlardır. Kovboy filmlerinde kötüler hep koyu renk giyerler. Atları, tabanca kab-zaları bile koyudur. Esas oğlanın giysileri ise açık renktir.”

Sinemalardan söz edip yazlık sinemalara değinmemek mümkün mü?

Tank Dursun Tepecik'te bir yazlık sinemadan söz ediyor; “3 bin kişilikti. Kocaman. Adını anımsayamıyorum şimdi. Yazlık, altı film bir-den oynatıyor. Hasırınızla geliyordunuz, çay, kahvenizi içiyorsunuz. Makinist hiç durmazdı.”

Yazık sinema herkes için güzel anıları çağrıştırıyor. Benim için de öyle.

Akşam yemeklerinden sonra evdeki herkes bir çırpıda hazırlanır, iyi yer bulabilmek için aceleyle çıkılırdı. Perdedeki kahramanlarla üzü-lüp, onlarla sevinir, onlarla gözyaşı dökerdik.

Karpit lambasının ışığında sivri külahlarda satılan eğlencelikler el-

lerde, sinemaya girilir, sırtımıza alınan hırkaları düşürmemeye çalışıp elimizdeki bilete göre tahta sandalyelerde yerimizi bulmaya çalışırdık. Bazı aileler uyanıklık eder, evlerinden minder de getirirlerdi. Kimisi de kiralardı. Film başlamadan ve sonra aralarda, elindeki metal açacağı gazoz şişesine vura vura dolaşırdı gazozcular.

Benim hatırladığım yazlık sinema Bayramyeri'nden Üçyol'a giderken sol sıradaki yazlık Ferah Sineması. Kapısında kocaman tahta bir düzlem üstünde filmin afişi asılı olurdu. Basamaklardan çıkılır, tahta sandalyelere sıralanırdık. Balkonlan sinema perdesine bakan apartmanlarda oturanların ayaklarını uzatıp rahat rahat film seyretmelerine özenirdik.

Yazlık sinemanın dışında bir de cuma günleri kadınlar matinesi olduğunu anımsadığım Eşrefpaşa'daki Bizim Sineması'na giderdi kadınlar, komşularla birlikte. Okuldan gelir gelmez, yemeğimizi yer, yanımıza da yiyecek birşeyler alır ve öğlen matinesine gidilirdi. Loca tutulur, rahatça izlenirdi film. Bizim Sineması daha sonra erotik film furasına yenilmiş ve aile seyircilerini kaybetmişti.

"Gün geldi, iyi ve güzel olan her şey gibi o güzelim yazlık sinemalar da tarihe karışıp yok oldular" diyor Tank Dursun K. Unutulan sinemaların sonra nasıl olduysa "nostalji sinemaları" olarak yaz aylarında yeniden hatırlandığını söylüyor. Yerel yöneticilerin yaz aylarında halkı yazlık sinemalarla yeniden buluşturmalarını mutlulukla karşılıyor.

Ve diyor ki; "Dilerim yakınınızda bir yazlık sinema açılır ve gidersiniz siz de. Neredeyse unutmak üzere olduğunuz çocukluğunuzdan ilk gençliğinizden anılarınızla yeniden kavuşmak için..."

Tank Dursun'un sinema tarihimize kazandırdığı eserlere gelince. Öylesine çok ki. Söz etmeden geçmek olmaz...

Bir kısmı ben doğmadan çekilmiş. Bazı klasik olmuş filmleriye özellikle resmi bayramlarda televizyonlarda sıklıkla gösterildiğinden (Düşman Yolları Kesti gibi) izleme şansını yakalayabildiğimiz filmler...

Çevrildiği her dönemde o yılların en ünlü sanatçıları rol almış hepsinde de...

Yönetmenliğini yaptığı filmler:

• *Yaralı Kartal* (1965) yönetmen ve senaryo yazarı Tank Dursun K., Muhterem Nur, Hüseyin Peyda.

• *Kelebekler Çift Uçar* (1964), yönetmen Tank Dursun K., Ahmet Mekin, Ayla Kaya, Sadri Alışık.

• *Cehennem Arkadaşları* (1964), yönetmen ve senaryo yazarı Tank Dursun K., Sezer Sezin, Cüneyt Arkın, Pervin Par, Erol Taş.

• *Korkusuz Kabadayı* (1963), yönetmen Tank Dursun K., senaryo yazarı Cengiz Tuncer, Eşref Kolçak, Çolpan İlhan, Sadri Alışık.

• *Aramıza Kan Girdi* (1962), yönetmen Tank Dursun K., senaryo yazarı Cengiz Tuncer, Ahmet Mekin, Semra Sar, Kenan Pars.

Sinemaya uyarlanan eserleri:

Kurşun Ata Ata Biter (1985), *Beni Böyle Sev* (1980), *Denizin Kanı* (1978), *Bağnyanık Ömer ile Güzel Zeynep* (1978), *Alçaktan Uçan Güvercin* (1977), *Evlatlık/Çingir* (1976), *Kara Gün* (1971), *Yaralı Kartal* (1965).

Senaryoları:

İnsan Kurdu (1977), *Tersine Akan Nehir* (1966), *Ona Sevdigimi Söyle* (1995), *Yer Çekimli Aşklar* (1995), *Yalancı* (1993), *Kopuk Dünyalar* (1992), *Saide* (1986), *Kurşun Ata Ata Biter* (1985), *Aliş ile Zeynep* (1984), *Ana Kurban Can Kurban* (1975), *Kartal Yuvası* (1974), *Kuma* (1974), *Kızgın Toprak* (1973), *Devlerin İntikamı* (1967), *Yaralı Kartal* (1965), *Aydedeye Gidiyoruz* (1964), *Düşman Yolları Kesti* (1959).

Kitaplar, Deniz ve Nergis

Sinemalardan söz ederken, birdenbire; “İzmir, inanılmaz okuyan bir kentti” diyor Tank Dursun K. “Asri Sinema’nın bitişiğinde eski bir kitapçı vardı. Gecesi 10 kuruşa, 25 kuruşa kitap kiralardık. Belki 50 yer vardı kiralık kitap alabildiğimiz.”

“Nerede şimdi bizim kitapçılarımız” diye soruyor... Kendi kuşağıyla bir sonraki kuşak arasında köprü oluşturan, genç kuşaklara aktarımlarıyla katkıları tartışılmayan kitapçıları. Mektepli, Yavuz, Etiman... Kendi başına okuduğı ilk roman olan Jules Verne’in *İki Sene Mektep Tatili* kitabını, ilk kez Etiman Kitabevi’nden aldığını hatırlıyor. “Sinemanın ve televizyonun yaşamımıza böylesine girmediğ yıllarda, hayatımızda yalnızca kitaplar ve o kitapların dünyayı bize tanıtan yazarları vardı” diyor.

Kitapçıları artık yazanın anlattiğ yıllardaki gibi değıl. Hala üreten bir yazar olarak bunu en iyi bilenlerden. Sadece kitap yetmiyor bir kitapçı dükkânının ayakta kalabilmesi için. Çin malı oyuncaklar, cicipili kırtasiye malzemeleri, teknoloji ürünleri, bilgisayar malzemeleri satmayan kitapçı mümkün mü ayakta kalabilsin? Sadece kitap kokan bir kitapçı bulduğunuzda ise gözünüz ne oyuncak görür, ne incik boncuk. Daldan dala, ülkeden ülkeye, kültürden kültüre, fikirden fikire konarsınız. Saatin nasıl geçtiğini anlamazsınız bile...

“Aslen Karşıyakalıyız” diyen Tank Dursun’a denizle arasını soruyo-

rum. Çünkü o yıllarda çok moda olan deniz banyolarından da, denize girilen yerlerden de pek söz etmiyor kitaplarında.

“Gariptir ama ben deniz kıyısı çocuğu olmama karşın, denizden hiç hazzetmedim. Neden mi? Onu ben de bilmiyorum” diyor. En uzun deniz yolculuklarından birisini 1936 yılında çürüğe çıkanlana kadar Körfez’de çalışan Cumhuriyet Vapuru ile yapmış yazar. Denizle ilişkisini şu sözlerle anlatıyor:

“Deniz ürktücü ve korkutucu geldi bana. Hayatımda iki defa büyük vapur gezisi yaptım. Bir tanesi sonradan jilet yapılan Cumhuriyet Vapuru’yla. Asker olarak 4 bin kişi doldurulduk içine ve İskenderun’a götürüldük. Her yer deniz. Su ve sınırsızlık. Üstümüzde mavi gök. Bulutsuz. Yolculuğun üçüncü günü Fethiye’ye geldik. Sonra Mersin’de durduk. Bahriyeliler eksildi aramızdan. Benim gittiğim 39. Tümen, ancak sekizinci gün varabildi İskenderun Limanı’na. Benim delikanlılığım sırasında karayoluyla, otobüslerle seyahatler o kadar yaygın değildi. Vapurla gidilirdi her yere. Ya Bandırma’ya kadar trenle oradan yine vapura binilirdi. Bir keresinde de İzmir’e yine vapurla dönülecek, vapur

batmıştı. Belki bunlar etkiledi.”

İzmirlilerin denize bakışıyla ilgili de bir saptaması var Tank Dursun’un.

“İzmir’in yerlisine sorarsanız denizi sevmez. Neden, ben de çıkaramadım. Urlalılar da sevmez. Foça’nın denizi Karşıyaka’nın Manisa ve Menemenlinin denizidir. Onlar gelirler daha çok. Benim çocukluğumda denizden çok Kale’nin arkalarında yer alan Veziraga tarafındaki dereye giderdik. Eski adıyla o çevrede Kançeşme (şimdinin Gürçeşmesi), Sinekli (Yeşildere) diye anılırdı.”

“Denizi sevmese de keyfini sever İzmirli. İzmir, deniz kokar ayrıca” diyorum.

“İşin ilginç yanı budur. Kokuya gelince, bence İzmir deniz kokmadı hiç. Aslında her kentin bir kokusu vardır. Örneğin Moskova’ya gittiğimde kentin kokusu bana göre soğuktur. Soğuk kokar oralar. İzmir’in kokusu bölge bölge olabilir ama. Örneğin Nergis kokabilir İzmir. Nergis İzmir’in rengidir de. Çünkü İzmirli nergis sever. Esnaf nergis zamanı mutlaka tezgahına bir iki dal nergis koyar. Ama kırık ama çatlak bir bardaktır. İçinde mutlaka nergis olur.”

“Eşiniz sever miydi çiçekleri?”

“Karım çiçeğe meraklıydı. Evde geceleyin oturuyoruz. Bir bakanım içerden konuşmalar duyuluyor. Ne anlatırdı ben bilmiyorum. Bazen kızar, bazen güzel sözler söylerdi menekşelerine. Kimi zaman tehdit eder, kimi zaman da okşardı. Biz kırkbeş yıl evli kaldık. Yalnızlık çok zor. Evin direği erkek derler ya bizde, hayır... Ne çare, yalnızlık yüzyılın hastalığı bugün...”

Kaş Kaş Üstüne Taş Taş Üstüne kitabında, “Hisarönü çiçeklerine mersiye” başlığıyla yazdığı, kendi deyişiyle “güzel okuma parçasında” kadınların çiçeklerle ilişkisini erkeklerin gözünden açıklamış Tank Dursun. Çiçek seven bir kadın olarak “tam isabet” diyorum.

“Çiçek konusunda kadınlar, biz erkeklere bakarak daha bir farklı-

lık gösterirler. Biz çiçekleri vazoda ya da son derece düzenli bir bahçede seyre bayılınz. Oysa kadınlar çiçek ekmeyi, ekip biçmeyi, çiçekten tohum almayı ya da çelik yoluyla yeni tür çiçekler yetiştirmeyi pek severler. Çocuksuz, çocuklu, evli ya da bekarları bile kendi kişisel evrenleri içinde çiçeğe düşkündürler, hiç kuşkunuz olmasın. Şunu demelere getiriyorum; kadınlar çiçeklere bizim gibi aval aval bakmazlar. Onları alır, onları diker, sular, güneşe çıkarır, titizlikle büyütürler, tıpkı çocukları gibi.”

Ve bir tembihi var yazann;

“Siz siz olun, aklınız varsa çiçek sevmeyen kadınlardan uzak tutun kendinizi.”

Fotoğraflardaki Eski İzmir

Benim yaşlılarım İzmir'in altmış yetmiş yıl önceki hallerini altında Hamza Rüstem ya da Foto Cemal (Cemal Yalkış) yazan siyah beyaz fotoğraflardan tanıyor daha çok. İnternet üzerinden araştırma yaptığınızda daha çok Yunan kaynaklı sitelerde İzmir'in 1800'lü yıllardaki dönemlerine ilişkin fotoğraflar da sıkça yer alıyor. Bu fotoğraflarda ve kartpostallarda ise yabancı editörlerin isimlerini görüyoruz.

Konak Meydanı, Zarif Yalı Camisi, bir mücevheri andıran Saat Kulesi, San Kışla, Ankara Palas Otel.

Kemeraltı'nın dar ve kalabalık sokakları, kahveleri, Ali Paşa Şadırvanı, Kordon'da yan yana sıralanmış cumbalı, mermer basamaklı, mermer pencere söveleri taş işlemeleriyle göz alan sakız evleri, karaçoları ve faytonları, eski sinemaları, İzmir kayıklarını, Kordon'daki otelleri, Pasaport'taki gümrük binalarını, binaların önünde çuvallanıyla bekleyen develeri, atlı yük arabalarını, hamalları...

Karşıyaka'nın tertemiz eşsiz sahili, sahilde denize uzanan tahta iskeleleri, tramvayları, tarlaları ve levanteri evleriyle Bornova'yı, üzüm bağlarıyla Buca'yı, baklalıyla ünlü Kale'nin yıkıntılar arasındaki bomboş arazisini, Kızılçullu'nun ayaktaki kemerlerini...

Varyant'ın altı doldurulmamış halini, Kemeraltı'ndaki Türk mahallelerini, Körfez vapurlarını, vapurdan görünen tepeleri bomboş Karşıyaka'yı ve henüz Çin Seddi gibi yüksek binaların sıralanmadığı zarif sa-

kız evleri ve kayıkhaneleriyle Göztepe'yi, Kültürpark'ı, Arslan Ulusal İzmir Fuarı'nı...

Kimi zaman Kemeraltı'ndaki bir lokantanın duvarını süsler, kimi zaman bir hediyelik eşyanın üzerindedir bu fotolar. Yılbaşında firmaların ürettiği takvimlerin ise vazgeçilmez ortak temasıdır eski İzmir fotoğrafları. İzmir'in en değerli ortak mirası bana göre bu fotoğraflar da.

Tarık Dursun bu fotoğraflarda sıkça gördüğümüz dönemin ulaşım araçlarından karaçoları sorunca açıklıyor:

"Karaçolar, bir çeşit fayton. Karaçocunun elinde kamçı olur. Sığır penisinden. Biz arkasına takılırdık arabaların. 'Karaçocu, karaçocu arkada adam var' diye..."

Yazara eski İzmir'in fotoğraflarını hiç çekip çekmediğini soruyorum, "Fotoğraf makinesi sahibi olmayı düşlemek bile müthişti. Ne mümkün sahip olmak" diye yanıtlıyor.

Anılarında en son Güzel İzmir Hanı'ndaki (eskinin Güzel İzmir Otel) dükkanlarından hatırladığım Foto Balım'dan sıkça söz ediyor. Ben Foto Balım'ı, fotoğraf makinesi satan, kart basılan bir yer sanıyordum. İzmir'in yakın tarihinde farklı bir yeri varmış meğer bu dükkanın. Ali Balım ve Hamza Rüstem'in o yıllarda ortak fotoğraf stüdyosu var. Ali Balım'ın oğlu Esat Balım, yazarın en yakın gençlik arkadaşlarından. İzmir'i belgeleyen, eski İzmir'i bize gösteren insanları yakından tanıyor. Baba Balım, "hayta gençleri" yani Tarık Dursun ve arkadaşlarını, en çok korkutan insanlardan bir tanesi. Hatta Tarık Dursun'un deyişiyle "Allah'tan önce onları korkutan adam" Ali Balım. "Şimdi biz Esat'la bakınız dükkana. Ali Bey varsa, vınn.. O da bizi sevmezdi."

Tarık Dursun çok çekindikleri Ali Balım'a ilişkin hatıralarını paylaşıırken, karşısında Ali Bey varmış gibi dalıyor... Anlatırken biraz kırgın bir üslupla hatta sanki onunla konuşuyor...

"Ali Balım da Hamza Rüstem de Girit, Selanik kökenli. Ali Balım, kısacık boyu, yadırgatıcı saç tıraşı, alaycı bakışları... Cengiz Tuncer'i,

Muhtar Kemal'i, Ziya Metin'i, Adnan Altıneş'i gördü mü kaşlarını çatar, üstümüze gelirdi. Ziya bize, 'Kaçın Ali Bey Amca var. Bir yakalarsa bizi' derdi heyecanla. Ama hiç yakalayamadı. Çünkü biz hep uzak durduk Foto Hamza Rüstem-Ali Balım dükkânından. Esat'la hep Alsancak'taki eski tahta iskelenin önünde ya da Adalı'nın meyhanesinde buluşurduk. Ama Ali Balım bozuldu Hamza Rüstem'le. Zaman geçiyor beyim, Ali Balım Bey zaman çoktan geçti sizin için. Hamza Rüstem Bey öldü. Ortaklık bitti. Dükkânın kapısında asılı levhadan adı indirildi. Sizininki kaldı işte... Foto Balım. Ben o yüzden hiç bağışlamadım onu. Ali Bey şimdi gelse de görse buraları. Her şey ne kadar değişti. Kordon'daki sakız evler bir bir yıkıldı. Paket taşlı yollar asfaltlandı, Alsancak'taki tahta iskele de yıkıldı. Ali Bey'in zamanında Konak'ta iskelenin yanındayken uzun donlu çocuklar oturur, öylesine denize atılan paraları bir dalışta tertemiz denizden çıkarırlardı. Konak'ta denizden de çaldılar ve iskeleyi ileri taşıdılar şimdi. Biliyor musunuz, Ali Balım'ın çocukları da fotoğrafçı oldu. Şimdi kapatmışlar dükkânı. Artık fotoğrafçılığın eski anlamı kalmadı tabii."

Kaleminden Kemeraltı Görüntüsü

Tanık Dursun K. o yıllarda bizzat fotoğraf çekememiş. Ama kalemiyle gençlik yıllarının Kemeraltı'nı, Konak Meydanı'nı öylesine betimlemiş ki, oralara hiç gitmemiş insanlar bile dönemi zihinlerinde canlandırabilirler.

“Güzel İzmir Gavur İzmir” isimli kitabında yıllar önce Berlin'deyken bir ikindi üstü aklına düşüveren Kemeraltı'nı ve hatırladıklarını

paylaşıyor bizimle. Önce kitabından bir kaç paragraf okuyor bana, sonra da konuşuyoruz o dönemi. Kitaba paralel anılarını anlatıyor:

“O Kemeraltı'nın ucu ona bugünkü kadar uzak olmayan denizin hemen kıyısından başlardı. Küçük bir meydan girişi vardı. Ortasında süslü ve ince yapısıyla bir de Saat Kulesi. Yanı başında soyluluğunu mavi çinilerinden alan küçük bir cami, gerisinde Hükümet Konağı ve sağına düşmüş San Kışla.”

“Biz o dönemin bütün erkekleri oradan askere gittik, Sarıksıla'dan” diyor. Havada her daim asılı duran postal kokusunu, Kinkkale tüfeklerin yağlanmasında kullanılan, iç bayılan madeni yağ kokusunu, Sümerbank malı uzun don ve atletlerin kokusuyla birleşen taşra erkeğinin sası kokusunu unutamadığını anlatıyor.

Yazanın yaşadığı yıllarda Kemeraltı kentin kalbi. Bugün Atatürk Meydanı olarak bilinen ama halk arasında daha çok Konak Meydanı dediğimiz alandan Kemeraltı'na girişte Hükümet Konağı ile Ankara Palas Oteli var. Önü o yıllarda cadde olan otelin, İzmir Palas'la birlikte kentin en önemli oteli olduğunu belirtiyor Tank Dursun. Ankara'dan gelen kalantorların, politikacıların kaldığı otel Ankara Palas.

Ankara Palas'ı ağır adımlarla geçince, solda Hükümet Konağı'nın halka açık giriş kapısı. (Bugün kapalı olan giriş) Sağda Milli Kütüphane'ye oradan da Bahri Baba Parkı'yla Piçhane Yokuşu'na uzanan, dar paket taşlı bir cadde.

“Köşedeki Yapı Kredi Bankası'nı ne zaman yapmışlardı? Hatırlamıyorum” diyor.

Ali Galip o yıllarda yine aynı yerde. Bankayı geçer geçmez sağda.

“Ali Galip'in pastaları çok ünlüydü. Bir o kadar da demirhindi ve karadut şerbetleri. Ona bitişik Oska ve Ehram mağazalarından İstanbul modası izlenirdi daha çok. İzmir modası diye bir moda hiçbir zaman olmadı. İzmir, İstanbul neyi 'budur, bu modadır' diye sürmüşse, onu kabul etmiştir. Karşı çıkmadan, hayır bile demeden.”

Sırada Birinci ve İkinci Beyler Sokağı var;

“Birinci Beyler Sokağı'nın unutulmazlığı, doktorlar ve gözlükçüler sokağı oluşundandır. Gidip gördüm, yine öyle. Üstelik düne bakarak daha da çoğalmışlar. Hem doktorlar hem gözlükçüler.”

İkinci Beyler Sokağı'nı ilkinde göre daha sakın tanımlamış Tarık Dursun. Bir başında Zaptıçılar'ın diye tahmin ettiği kunduracı mağazası, diğer başında bir şerbetçi. Kavun çekirdeği ezmesi suyu yani “süb-ye”, demirhindi, vişne, karadut şerbeti, koruk ezmesi ve nar suyu satıyor. (Şerbetçi karadut satmaya devam ediyor. Nar suyunun yanında havuç suyu, muzlu süt de içebiliyorsunuz. Demirhindiyi ise ben hiç duymadım bu yaşıma dek...)

Kundura mağazasının önünde çolak bir gazetecinin durduğunu söyleyen Tank Dursun K., bu satıcının da Kôr Hafız gibi Kemeraltı'nın simgelerinden olduğunu vurguluyor;

“Kapının önünde iri şişman bıyıklı bir gazete satıcısı dururdu. Gün aşın uçakla gelen İstanbul gazetelerini bağırarak satardı çünkü çok önemliydi gazetelerin İstanbul'dan geliyor olması. ‘Tayyareyle geldi, uçakla’ diye bağırırdu. Arka arkaya söylerdi tayyare ve uçak sözcüklerini. 25 kuruşa gazeteleri alır, okur sonra iade ederdik. Gazete uçakla değil de trenle geliyorsa iki gün sonra, rötarla okurduk İstanbul gazetelerini.”

Tank Dursun'un hatırladığı seyyarlardan bir diğeri de şerbetçiye yakın bir yerde duran muzcu. “Ben muzu İskenderun'da askerdeyden yedim ilk kez” diyen yazar, İzmir'in en uzun boylu insanıymışçasına uzun ve yan kambur duran muzcudan hiç muz alamadıklarını söylüyor. (Çikita muzla tanışana kadar sıradan vatandaş alabiliyor muydu ki muz?)

Kemeraltı'nı anlatmayı kitabından sürdürüyor yazar;

“İlk bakışta hiçbir özelliği yokmuş gibi gelir insana. Ucu başı, altı üstü Kemeraltı; ne tür özelliği olsun ki? Eskiden ve şimdi iki yanında

sıra sıra, küçük ve kimi çok dar dükkanlar. Baharatçısı, en sonda mekan tutmuştur. Tarih kadar vitrinleriyle iki eczane. Bir kundura mağazası. İki giyim kuşam satan mağaza... Önlerinde boyunları kravatlı, hergün traş olup hergün bıyıklarına çekidüzen veren kibar tezgahhtarları kapılarda durur, çıt çıt değil, şık şık sesi çıkaran bir demir parayı kimselere çakırmadan vitrin camına vurarak gelen geçen arasında en gözüne kestirdiklerini yolunda durup, "Buyrun, buyursunlar, çok güzel mantolarımız, pardösülerimiz var... Son model... Görmek ister miydiniz? Beğeneceksiniz, buyrun buyrun derlerdi. Sonra efendim bir itriyatçı. Yasemin, Kadın Teni, Unutma Beni, Leylak, Revdor, Çoban ve tabii Gizli Çiçek'le Altın Damlası..."

"Şehrin simgeleri" dediği gazete satıcısının yanında bir de çiçek bozuğu yüzüyle, çarşının bir nevi anıtı gibi duran Kör Hafız da anıyor Tank Dursun K. 'Yakalara balina, çakmaklara balina' diye bağırırdı." Kemeraltı'na inen herkesin ya çakmaklarına gaz doldurduğu ya da bedenine bağladığı malzemelerden (ayna, tarak, çengelli iğne, minik tel süzge, iğnelik, dikiş iğnesi seti, paramana, perde tokası vs...) satın aldığı seyyar satıcı Kör Hafız köşe başını tutmuş, sesi titrek ama acındırmasız... Her gün Karşıyaka'dan Kemeraltı'na gelen Kör Hafız ya da gerçek ismiyle Mustafa Ayrıközü, Kurtuluş Savaşı'nda İzmir'e yerleşmiş ve 60 yıl boyunca seyyar satıcılık yapmış Kemeraltı'nda.

Ve şimdi Kemeraltı'nın tadlarında sıra:

Yazarın adını ilk andığı lokanta Hafız'ı biraz geçince gelen Ekmekçi başı lokantası. 1990'lı yılların başında kapanan Ekmekçi başı Lokantası Birinci Beyler'de, Osmanlı-Türk yemekleriyle ünlü o yıllarda.

Ekmekçi başı kadar ünlü bir diğer lokanta da caddede yer alan Şükran lokantası. Yeni Şükran Otelı olarak bilinen Kemeraltı Anafartalar Caddesi'ndeki otel 49 odası ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki en büyük ikinci otel İzmir'deki. Halk arasında Şükran Otelı olarak anılan otelin altındaki lokanta da Şükran lokantası. Otelin o yıllarda en ünlü

yemeği trança şiş. Tarık Dursun paralan oldukça gittikleri Şükran lokantasının en ünlü ve en lezzetli yemeğini şöyle anlatıyor; “Şiş, balık, domat, soğan ve defne yaprağından oluşur. Domates değil, domat. Çünkü İzmir’in yerlisi için domates değil, domat vardır. Defne yaprağı, trançayı ağzınızda hoşlaştırıp tadını getiren ölümsüz yapraktır.”

Kemeraltı’nda öğle ezanı saati en çok kadınların uğradığı yerlerden birisinin de dönerci Auf olduğunu söyleyen Tarık Dursun, “Benim bo-yum kadar döner çevirirlerdi” diye anlatıyor...

“İzmir’in döneri çok başkadır. Hızla ve yaprak gibi ince kesilir dö-ner. Kesici, altına pide koyar, üstüne sos. Ve galiba ilk defa yapılan şey, kebapta hem domates hem de yoğurt var.”

Dönerciden çıkan kadınlar tatlılarını nerede yerler? Gözlemlerini anlatıyor Tarık Dursun.

“Oradan çıkınca Arnavut kardeşlerin kaymaklı ekmek kadayıfı ile peynir tatlısı döktükleri o aklın alamayacağı kadar küçük, o inanılmaz ıkiş ıkişliktaki tatlıcı dükkanına giderlerdi.”

“Ben de annemle Kemeraltı’na indiğimiz o güzel günlerde önce onun kırk yıl önce annesiyle gittiği ve önünden tramvay geçen Döner-ci Petek’e, oradan da Salepçioğlu’nun karşısındaki o küçücük tatlıcıya giderdim. Öyle keyifle ve mutlulukla anlatırdı ki annesiyle Kemeraltı gezilerini, yediklerimizi daha da güzel ve lezzetli kılırdı.”

Tarık Dursun’un Kemeraltı anlatımında değindiği bir başka esnaf da kitapçılar.

Dönemin tanınmış kitapçıları Mektepli, Etiman ve Yavuz. Kitapçı deyince, hep onlarınki gibi, kibrit kutusu dükkanlar gelirmiş aklına Tarık Dursun’un. Yavuz Kitabevi’nin ilk yerleri olan küçücük kitabevi bugün karadutuyla ünlü şerbetçinin hemen yanında. Asıl büyük kitabevi ise Tibaş İş Hani’nda hizmet veriyor. 1913 yılından bu yana kitapçevini işleten ailenin bayrağını, babasından devralan Birgül Kitapçı taşıyor.

1940’lı yılların sonu ile 1950’li yılların başında İzmir’de kendine

özgü bir kültür yaratma çabasında olan Kültür Matbaası'nın sahiplerini anıyor Kemeraltı'nı anlatırken;

"Birinci Beyler Sokağı'nda Asım Kültür, İkinci Beyler Sokağı'nda küçücük bir yerde de Besim abinin matbaası vardı. Besim Akımsar, çok müthiş bir adamdı. İzmir'in yetiştirdiği en mizahi adam. Kovan Kitabevi'ni kurdu, dergisini çıkardı. Halk Partisi'nin yayın organı *Anadolu* gazetesinin de, yazı işleri müdürüydü. *Kovan* dergisini pedalla basıyordu. Matbaasının adı Gutenberg'di. İzmir'de 1949'da *Anadolu* gazetesine gitim. Yine o yıllarda *Halkın Sesi* vardı. Sırrı Sanlı'nın öğleden sonra gazetesini. Saat öğleyi biraz geçti mi, müvezzî koltuğunda gazete İzmir sokaklarına çıkardı. Uzun süreler elle dizildi. Topu topu dört sayfalık bir

gazete. Ama kentteki cinayetleri, Milli Piyango çekilişlerini ve terhisle askere çağrılan kuralann haberlerini de verirdi. En çok da o gün satılırdı. *Halkın Sesi* gazetesinde hikâyelerim yayımlanıyordu. Karşılığında da iki buçuk lira telif ücreti alıyordum. Elhamra Sineması on kuruş, Asri Sinema ile Lale Sineması sekiz buçuk kuruştı ve aldığım para gerçekten iyi paraydı. *Yeni Asır* vardı elbette. Çok ilginç bir gazete. Burnu büyük bir gazeteydi. Biliyorsunuzdur, Selanik'ten başlıyor yayına. Ben iki defa girdim, çıktım köşe yazarı olarak. Yeğenim de orada yazıyordu, Ayşem Yeğinboy."

Tank Dursun Kemeraltıısını anlatırken çocukluk ve gençlik yıllarının hızlı bir özetini sunuyor. *Kaş Kaş Üstüne, Taş Taş Üstüne* kitabından alınıyor:

"Kitapçılara göz göze karşı olan ara sokakta, asma çardaklı bir ya da iki meyhane yok muydu? Tam da ikinci saatlerinde o sokak sulanıyor, radyo açılıyor ve kapı önüne birkaç masa atılıp meyhanenin gedikli müşterileri de bir bir 'efendim vakittir' diyerek sôkûn etmeye başlamıyorlar mı?

Bu kıvnlararak bükölerek çardağın asma dallarına kadar yükselen naif duman, Kilizman'ın diri sardalyelerinin ızgara dumanı değil miydi? Ara sokaktan çıkıp Kemeraltı'nı dolanarak ta Kestelli Yokuşu'na kadar erişen o dayanılmaz ve imrendirici koku, başka neyin kokusu olabilirdi ki sizce de?

Hiç unutmadım. Hiç unutmadım bunu ve ızgara sardalyeyi, roka-yı, favayı, bôrölceyi ve Kemeraltı'nın çok uzağına düşen Havra sokağı'ndaki Yasef'in Meyhanesi'nde karafakilerde sunulan rakıyı. Akşamın fasilli hüznünü ve imbatı...

Hatırlıyorum.

... Ve ikinci inerdi.

... Arap Fırını'na, Dumlupınar İlkokulu'na ve İsmet Paşa'nın doğduğu o müze evin sokağına, her iniş ve çıkışlarımızda durup avuçlaya-

rak kana kana suyundan içtiğimiz sokak çeşmesine, oradan Memleket Hastanesi'ne, sonra Gary Tobacco'ya, oradan Şerif Remzi'nin incir üzüm mağazalarına, sonra Bahri Baba Parkı'na ve Coya ile bana ve Ferihan'a, bildiğimiz ikinci yerine sanki bir tulumüşçesine iner ve bizi sarardı.

....

Hatırlıyorum. Yangın Yokuşu'na varana dek bütün arka sokaklar aile evleriydi. Oda oda ve kiralık.

Bir odada herkesin herkesle yaşadığı evler.

Rıza Bey Aile Evleri. Eski İzmir. Yahudi kızları, Adalılar, Giritliler, Ermeniler, Çingeneler, Kürtler, Boşnaklar, Arnavutlar, Rumelililer, dostluklar, dayanışmalar. Susam yağında pişen, pamuk yumuşaklığında lokmalar, her ölünün ardından gözyaşı yerine dökülen irmik helvalar, ıspanaklı boyozlar ve tava yumurtaları. Fırında ayvalar ve kapı eşiklerinde göğüslerini cömertçe seyre açmış, ikinci serinliğindeki geçmiş zaman kavrulmuş tuzlu karpuz çekirdekleriyle kadınlardan bir çıt çıtlar korusu.

İkinci, bütün edebiyle kente inerdi.

Bunları ne unuttum ne birşey. Hatırlıyorum ve asla unutmuş olamam.

Çünkü bir Kemeraltı vardı, o Kemeraltı yine var.

Çünkü o bizim Kemeraltımızdır."

Biletçinin Hayali Kontrolörlük

Tank Dursun bizi o günlere götüren anıların paylaşırken, “Otobüsleri söylemeyi unuttuk” diyor. San Kışla ile vapur iskelesinin arasında Konak-Alsancak, Konak-Tepecik, Konak-Eşrefpaşa, Konak-Halil Rifat Paşa otobüsleri var.

Yazann gençliğinde yaptığı işlerden biri de biletçilik. 26 ay yapmış bu işi. Belki de yaşamı böylesine farklı pencerelerden gözlemlediği için böylesine etkileyici yazılan, senaryolan ve filmleri...

“Notlar alır mıydınız o yıllarda? İzmir’i böyle dolaşırken, yeni yeni insanlar tanırken” diye soruyorum, yanıtlıyor;

“Benim yazar olmaya niyetim yoktu ki. Bir gün arkadaşlarla ekip olarak oturuyoruz. Basmane’deki ara sokaklardan birinde Manisa İpek Oteli’nde. Herkes ideallerini anlatıyor. Cengiz Tuncer, Ziya Metin ve ben. Ziya Metin, ‘Ben tiyatroc olacağım’ derdi. Şansı yaver gitti, Muhsin Ertuğrul’un Küçük Sahnesi’nde rol aldı. Fakat, sınısıklam yeteneksiz olduğundan gerisi gelmedi. Ben Çınar Film’deyken, yönetmen Ziya’yı Zeki Müren’in karşısında kötü adam rolünde oynatmak istedi Kınk Plak’ta. Ama olmadı. Cengiz Tuncer, bizim şansımızdı. Babası gıda malları toptancısıydı. E Yayınları’nı kurdu. Bana sordular, ne olmak istiyordum ben? ‘Kontrolör’ dedim. Ben kontrolör olmak istiyordum. Bir otobüs biletçisinin başka bir ideali olamazdı. ESHOT’ta çalışıyorum. Ya biletçisin ya kontrolör. Saatim 26 kuruştı. Halil Rifat Paşa’ya giden

otobüslerde ilk çalışanlardanım ben. İzmir'i bozan bir mimari vardır Hatay'da. Denizden gelen havayı keser."

Yazar, kısa süren biletçilik zamanlarını anlatıyor;

"Ben o sıra Konak-Alsancak hattında çalışıyorum. Beni Twin-coach marka otobüse verdiler. Numaram 33, şoförüm Emin Çoker'di. Saat Kulesi'nin etrafından dolaşıyoruz. Eski vapur iskelesi ile San Kışla'nın arası otobüs duraklarıydı ve ben o naylon otobüslerde biletçiydim. Küçük hareket memurluğu, emtia depolarının taş duvarına bitişikti ve her Alsancak dönüşünde gider, yol kağıdımız karpini bilet numaralarını denetleterek, hareket saatimizi yazdırır, memura imzalatırdık. Ali Bey'in gişesi önemliydi bizim için. Bütün otobüs şoförlerinin ve biletçilerin dostuydu Ali Bey."

Tank Dursun K.'nın *Bahriyeli Çocuk* kitabında *Bir Biletçinin Anısına* isimli bir öykü var. Biletçilik yaptığı yılları anlatmış bu öyküde. Yazar okuyor, dinliyorum:

"Doksan kişilik White marka otobüs, Eşrefpaşa'dan başlayıp Mezarlıkbaşı'nda biten İkiçeşmelik yokuşunu sabah sessizliği içinde ikinci vitesin homurtusuyla iniyor. Paykoç Bisküvi Fabrikası'nın yapışkan kokusu beklemekten üstüme başıma sinmiş. Otobüsün sesine, kapiya çıkıyorum. Şoför Nazmi Usta tam durmadan yavaşlıyor, ön kapıyı açıyor. Tek bir ayak hareketiyle kendimi kapıdan otobüse atıyorum.

Otobüs biletçilerle şoförleri, sabah postasına bu yarı uykulu insanlarını toplaya toplaya duraklar dışı bir yolculuk sonunda Garajlar'a vanyor. Daha hava karanlık. Biletçiler yol karpinlerini almak için İdare'ye giriyorlar. Şoförler otobüslerin başına gidiyor, kontak açıp motorları çalıştırıyorlar. Karpin, Eşrefpaşa-Konak'a yazılı. Şoförüm değişmemiş. Emin Çoker. Katip Memedali, kutudaki biletlerin ilk çıkış numaralarını karpine yazıyor, veriyor.

Kuru bir ayaz. Otobüsün içi soğuk. Emin Çoker bismillah çekip el frenini koyveriyor. Göbeğine dayanan direksiyonu ustaca kullanarak,

otobüsümüzü öbür otobüslerin arasından çıkanyor bir çırpıda. Herkesden önce kendimizi Basmane'ye atıyoruz.

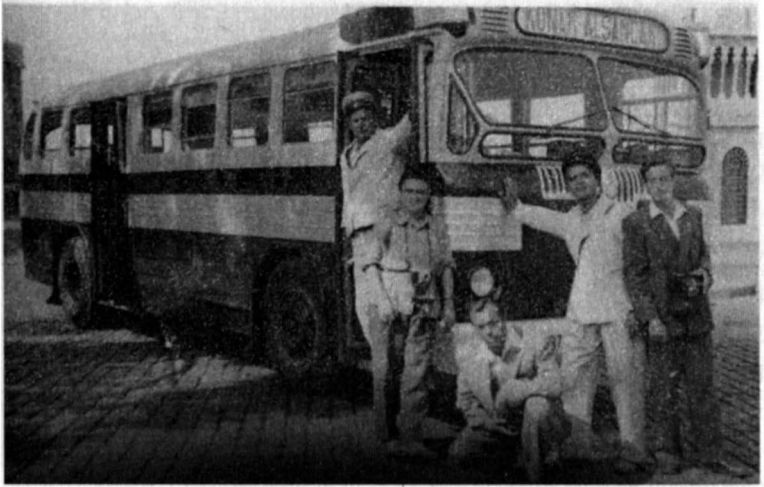
“İlk biziz meraklanma” diyor...

Derdimiz, saat altı ile yedi buçuk arasındaki işçi seferlerinden yapabildiğimiz kadannı, hatta çoğunu yapmak. O seferlerde bilet ücreti, dokuz kuruş. Ama bir kuruş yok herkes on kuruş veriyor. O bir kuruşlar, bir buçuk saat içinde bazı günler yirmi, yirmibeş lirayı buluyor. Bütün iş, şoförde. Günün o saatlerinde Konak'tan Eşrefpaşa'ya yolcu bulmak mümkün değil. Konak'tan hızla ve boş Eşrefpaşa'ya çıkıyor, dolu iniyoruz. Hıncahınç hem de. Emin Çoker duraklarda fazla eğlenmiyor. Durduğumuz an, gözü aynada. İnen indi mi, benim zil vurmamı beklemeden gaza basıyor.”

O yıllarda saat yedi buçuktan sonra bitiyor işçi seferleri. Sonraki saatlerde biletler onbeş kuruş. En önemli saati geçiren Emin Çoker ve Tank Dursun artık rahat. Şoför Çoker, otobüsü Namık Kemal Bulvarı'nın ara sokaklarından birisine çekiyor. Tank Dursun, fırından ikişer ıspanaklı boyoz, yumurta ve bir kilo sıcak lokma alıyor. Otobüs içinde kahvaltılarını yapıyorlar ağır ağır, rahatça sigaralarını içiyorlar. Yazar, sabah postasının on beş günlük olduğunu anımsıyor. Onbeş günün sonunda postalarının değiştiğini ya öğleci ya da gececi olduklarını anlatıyor.

Öğlencilerin işi saat birde başlıyor, akşam sekizde bitiyor. İzmir'de otobüs seferleri o yıllar semtlerin çoğunda gece 24.00'te bitiyor. Ama Konak-Alsancak, Konak-Kültürpark, Kültürpark-Alsancak gibi ana arterlerde iş uzuyor ve geceyarısından sonra bire kadar sürüyor.

Tank Dursun'un unutamadığı şoför Emin Çoker Romanya göçmeni. Savaşın çıktığı 1941'de ailecek Türkiye'ye göç ediyorlar. Kızı Nazlı, Türkiye'de doğuyor. Tank Dursun; “Açıktan açığa dememiştir ama Nazlı'yı bana münasip görürdü” diyor. Gececi olduklarında Çoker'in kızı Nazlı, üç gözlü sefertasıyla babasına akşam yemeği getiriyor. Ye-

mekleri bol koyuyorlar ki, Tank Dursun da yiyebilsin.

Emin Çoker, Tank Dursun'un anlattığına göre İzmir'de belki de ilk başkaldırının, grevin kahramanı.

Olayı biraz kitaptan okuyor, biraz anlatıyor Tank Dursun.

"Öğlenci postasında bana Eşref paşalı Raci düştü. Hareket dairesine 'Emin Ağa nerde?' diye sordum. 'Benim şoförüm o, Raci'nin biletçisi Coşkun, ben değilim.'

Memur aksileşti.

'Emin Ağa yok, gelmeyecek. Raci'yle çıkacaksınız!' dedi.

Kokusu akşam üstüne doğru anlaşıldı. Cumartesi maaş zarfları dağıtılırken Emin Çoker bakmış. Zarfın içindekiler hesabının altında. Vezneye gitmiş. 'Bu işte yanlışlık var galiba' demiş. 'Nedenmiş?' demişler.

'Ben' demiş Emin Çoker, 'Geçen ay şu kadar saat mesai yaptım. Zarfı o kadar para yok.' Gülmüşler. 'Ha kırksekiz saatten sonrasını Kızılay'a hibe. Kesinti o kesinti' demişler.

Emin Çoker'in aklı pek yatmamış. 'Yani' demiş, 'Ben kaç saat me-

sai yaparsam yapayım, hep kırksekiz saat parası mı alacağım?"

Idareden, 'Evet, gerisi Kızılay'a...' demişler.

'Peki' demiş Emin Çoker. 'Kızılay Kızılay'dır. Helali hoş olsun. Yalnız bu paraların Kızılay'a verildiğine dair ben makbuz isterim'.

O zaman Idare ayağa kalkmış."

Tank Dursun, Emin Çoker'in sevilen bir şoför olduğunu anımsıyor. Emin Çoker'in hakkını aramak isteşiyle başlayan olaylar İzmir'de ilk grevin fitilini böyle ateşlemiş. Olay duyulmuş, bu arada müdür Emin Çoker'i işten çıkartmış. Gece işleri biten şoförler, arkadaşlarının işten çıkarıldığını duyunca, sabahtan müdürle konuşma karan almış. "Ya Emin Ağa'yı işe geri alırsan ya da biz işe çıkmayız" demişler.

Şoförler gece, kendi mahallelerindeki arkadaşlarını dolaşıp, kendi biletçilerini de haberdar etmişler. Sabah altıda herkes garajlarda toplanmış. Katipler yol karpinlerini yazmamış. Hareket şefi bağırıp çağırmış. Bakmış olmuyor, yalvarıp yakarmış. İşe çıkmayan şoförlere ve biletçilerine koca bir şehir halkının sokaklarda kalacağını, işlerine gidemeyeceğini kısaca hayatın felç olacağını anlatmaya çalışmış. "Bunun bedelini ödetirler size" demiş. Şoförlerde, tık yok.

Telefonla aranan müdür apar topar iş yerine gelmiş ve bu işin başını kimin çektiğini sormuş şoförlere. Tehdit etmiş. Olayı duyarsa İsmet Paşa'nın hepsini uçuracağını söylemiş. İçlerinden 17 yıllık şoför olan Bodur Sıtkı, dayanamamış. "Biz arkadaşımızın yenen hakkı ödensin, işe geri alınsın istiyoruz. Bu ülkede demokrasi var" deyince, müdür klasik yaftayı yapıştırıvermiş. "Demek bunların başı sensin. Milleti isyana teşvik bu. Bunu komünistler yapar ancak."

Sözlerini kimse takmayıp, ısrarlı davranınca müdür; "Emin Çoker'i de almıyorum, sizi de işten çıkartıyorum" der.

Saatler geçer. Bir süre sonra Emin Çoker gelir garaja. Yapmayın, etmeyin diye arkadaşlarına ricacı olur, işlerinden olmasını istemez. Ama şoförler ve başta da Bodur Sıtkı kararlıdır. "Sen farkında olmadan bi-

zim gözümüzü açtın. Bugün sana yann bize” derler.

Şoförler beklerken emniyet müdürü, polis arabalarıyla gelir. Bu sefer de emniyet müdürüyle resileşme başlar. O da tehdit edince şoförleri, hepsi hastalandıklarını, işe gidemeyeceklerini ve viziteye çıkmak için doktora geldiklerini söylerler.

Ortalık iyice gerginleşir. Bakarlar ki şoförler kavgaya hazır, olay iyice tatsızlaşacak, alttan alırlar. Emniyet müdürü, garajın müdürüyle başbaşa konuşur. Müdür söylemini değiştirir. Emin Çoker’in yaptığını cahillik olarak niteler ve arabasına geçebileceğini söyler.

Ortalık yatışır, şoförler safça inanırlar başan kazandıklarına ve işe çıkarlar.

Aradan bir süre geçer ve hepsine mahkemeden bir celp gelir. İşlerini aksattıkları gerekçesiyle “201’lik”tir “isyancılar”. Altı aydan 5 sene-ye kadar ceza alabileceklerini öğrenirler.

Mahkeme bir süre sonra sona erer. Üç beş ay ceza alırlar, tecil edilir bu cezalar. Duruşmaların üstünden bir ay geçer. Yıl 1949’dur ve idare hepsini işten çıkarır...

Gençlerin Sevişme, Buluşma Noktası: Bahri Baba Parkı

Eşrefpaşa Caddesi'ni Konak'a bağlayan cadde bugün Birleşmiş Milletler Caddesi olarak anılıyor. İzmirli'lerin Varyant adını kullanmayı tercih ettiği ana caddenin yanı sıra, ara sokakları örneğin Damlacık'ı kullanarak da kestirmeden Konak'a inme olanağınız var.

Mithatpaşa Caddesi'nde şimdiki otobüs duraklarına kadar sınırlan uzanan, Konak'tan Varyant'a çıkarken solunuzda kalan Arkeoloji Müzesi ile Astısubay Orduevi'ni, hatta İzmir Kız Lisesi'ni de içine alan bol ağaçlı büyük park, Bahri Baba Parkı olarak anılıyor.

Eski İzmir fotoğraflarında mezarlık olarak görülen alan, 16. yüzyılın başından itibaren Maşatlık adıyla, Yahudi mezarlığı olarak kullanılmış. Onun öncesinde ise Bahri Baba Parkı'nın bulunduğu yerde Antik Çağ'da "Tıp Tanrısı Akslepios" adına yapılmış bir tapınak olduğunu söylüyor tarih kitapları.

Yaşar Ürük, *İzmir'i İzmir Yapan Adlar* kitabında Maşatlık sözcüğünün kendi başına anlamının bulunmadığı, bu sözcüğün Naşatlık'tan uydurulduğunu anlatıyor. Naşatlık ise, insanların öldükten sonra hortlayacakları yer anlamına geliyor. Müslümanların bu mezarlıklara "hortlama yeri" anlamında taktıkları isim, Arapça anlamını bilmeyen Yahudiler'in hoşuna gidiyor ve bu sözcüğü kullanmaya başlıyorlar.

Ürük, aslında Yahudi inancına göre ölümlerin hortlamasının korku ve dehşet verici olduğunu anımsatıyor ve bu nedenle Yahudilerin me-

zar taşlarını diğer dinlerdeki gibi dikine değil, mezannı üstünü kapatacak şekilde yatık koyduklarına dikkat çekiyor. Tam bir çelişki anlayacağınız. “Mezar taşlarının son derece ağır olması da ölümlerin çıkmasını engellemek için olsa gerek” diyor Yaşar Ürük.

Tank Dursun K. gençliğinde, özellikle geceleri gençlerin buluşma, sevişme noktası olarak anlatır Bahri Baba'yı. Bahri Baba Parkı'nın bulunduğu semtlerde hep aile evleri vardır o yıllarda. Yazın öykülerinde sıkça adı geçen Yahudi kızı Coya da büyük göçle İsrail'e gidecektir. Bir gece parkta buluşurlar:

“Bahri Baba Parkı. Gece. Elbette yıldızlar. Çünkü yaz. İmbat esmiş, gündüzün sıcaklığını kırmış. Arada ağaçların yaprakları kıpırdıyor. Coya gidecek... Suskun. Bir yerlere bakıyor. Tramvay. Konak-Güzelyalı. Kırmızı ve tek. Virajı alırken önümüz sıra tellerden kıvılcımlar çıkıyor. Gidiyorum, gidiyorum. Bir daha onu hiç göremeyeceğim. Onun yolu İzmir'e düşmeyecek bir daha... Onu öptüm. Onca öptüklerimden başkaydı. Çok...”

Çocuk Neredesin Sen?

Benim çocukluğum Bayramyeri'nde geçti. Ama Tank Dursun K.'nin anlattığı Namazgah'taki Bayramyeri değil, İkiçeşmelik'ten Eşrefpaşa yönüne çıkışınızda Saat Kulesi'nin bulunduğu yerdeki Bayramyeri'nde.

Benim Bayramyerim uzun yıllar mezarlık olarak kullanılmış. Ben yeni öğrendim, sizinle de paylaşayım. İkiçeşmelik'ten Bayramyeri'ne giden Eşrefpaşa Caddesi'nin eski adı Uluyol, 1930'a kadar yolun iki tarafı da aynı adla anılan mezarlıkmış. Günümüzde Cici Park diye bilinen alanda hala ayakta gördüğümüz serviler belki de o mezarlıktan kalma...

1920'lerin ortalarından itibaren özellikle dini bayramlarda dönme dolap, seyyar salıncaklar getirilen bölge Bayramyeri olarak anılmaya başlamış. Ancak yapılaşma artınca bayram şenliklerinin yapıldığı yer olma özelliğini kaybetmiş. Bayramyeri'nin önündeki meydan bugün İnönü Meydanı, önünden geçen cadde İnönü Caddesi olarak anılıyor.

Bugün yıkılmış olan Eşrefpaşa Semt Hali ile birlikte 1950'li yılların başında yapılan Saat Kulesi benim çocukluğumda pek çalışmazdı. Bugünse hiç şaşmadığı söyleniyor.

İzmir'in merkezi semtlerine yol alacağınız bir buluşma noktasıdır Bayramyeri. Saat Kulesi'ni arkanıza alıp yolun karşısına geçerseniz Eşrefpaşa'ya çıkarsınız. Eğer sağa yönelirseniz Üçkuyular'a kadar giden

upuzun İnönü Caddesi'ne... Arkanıza dönerseniz Varyant'tan Konak'a... Saat Kulesi'nden yolun sol tarafına (eski benzinliğin olduğu yere) geçerseniz, pazaryerinin yanından İkiçeşmelik yoluyla Mezarlıkbaşı'na ya da Kemeraltı'na kadar gidebilirsiniz.

Bayramyeri'ndeki hal binasının yerinde bugün, hali yaptıran dönemin belediye başkanı Dr. Selahatin Akçiçek'in adını taşıyan, nikâh salonu ve otoparkıyla kültür merkezi bulunuyor. Saat Kulesi'nin arkasında kalan, eski alt geçitse viran bir durumda olmasına karşın hâlâ hizmet veriyor.

Biz uzun yıllar Bayramyeri'nin birkaç sokak altında yer alan Halil Rıfat Paşa Caddesi'nin bir üst sokağındaki 352 sokakta oturduk. Milaslı Zeliha Teyze ile Nuri Bey Amca'nın evinde. Ben üç kızkardeşin en küçüğüydüm. O yıllarda adet olduğu üzere büyük anne ve babayla birlikte yaşandığından, kalabalık bir aileydik. Evlere temizlikçi kadın alınmadığı, evin kadınının her işini kendisinin gördüğü, sabah erkenden

kalkılıp pişilerin hazırlandığı, akşamları misafirlige gidilen, televizyonsuz, sohbeti bol yıllar. Evin yedi kişilik nüfusuna bakan annem İlayet Hanım ne özverili ve güçlüymüş diyorum bugün. Tabii bütün evi tek maaşla geçindiren rahmetli babam Refik Usta'da... Eskilerden söz açıldığında annemin lafı klasiktir;

“Ne değirmendi evimiz, bilemezsiniz... Babanız sokakta işte, ben evde...”

Bayramlar, unutulamayacak kadar güzel ve değerli günlerdi... Evde büyükler olduğu için merkez üssü gibi toplanılan, amcaların, dayı ve halanın çoluk çocuk yatılı geldiği şenlikli günler.

İyi bir terzi olan babaannem bayram sabahına mutlaka yeni bir giysi dikerdi evin çocuklarına. Babaannemler İstanköy'den ilk geldiklerinde birçok adalı aile gibi Ballıkuyu semtine yerleşmişler. Ailenin erkekleri terzilik yaparmış Tilkilik'teki dükkanlarında. Türk askerleri için annesinin ve mahallesindeki kadınların 9 Eylül'de İzmir'e gelen askerlere verilmek üzere yün çorap ördüklerini, Türk bayrağı diktiklerini anlatırdı bize. “Evdeki çorapları atlı askerlere tutuşturmak için yarıştık mahallenin çocuklarıyla” derdi, o dönemde ortaokulu bitirmiş, eski ya da yeni Türkçe olsun, kitap gazete okumayı çok seven, sohbeti hoş bir kadındı babaannem.

Bilirsiniz, kalabalık evlerin bayramları kolay kolay unutulmaz.

Şeker bayramı ise turuncu ya da incir reçeli (göz taşında acısı alınmış, enfes bir rengi vardır) hazırlanırdı evde. İnce uzun bir tepsiye üç cam kase konulurdu. Ortada reçel kasesi, bir yanında temiz kaşıklar, diğer yanında yarıya kadar su dolu boş kase. Şeker yerine önce bu tatlılar sunulurdu. Ardından Türk kahvesi. Sonraları bu adetlere nane ya da badem likörü eklendiğini de hatırlıyorum. Ama sadece şeker bayramında. Bayramın değişmez tatlısı ise evde yapılan cevizli kalbura basmaydı. Kalbura basmanın üstündeki pütürükleri yapmak için rendenin büyük delikli kısmı ters olarak kullanılır, bazen bu işlemi bizim yap-

mamıza izin verirlerdi.

Kurban bayramları ise daha hareketli geçerdi. Yemekten söz etmişken, şimdi yanından bile geçemediğimiz bol sarmısaklı, sirkeli kelle ve ayak çorbaları (o ayaklar ve kelle önce annem tarafından iyice temizlenir, sonra tütülenir, en son da haşlanırdı), üzümlü ve fıstıklı bumbar dolması, işkembe çorbası. Mangal faslınaysa sabahın erken saatlerinde başlanırdı. Anlayacağınız tam bir “tümünden değerlendirme” işlemi... Her şey yenilip yutulurdu. Zarar görmesin diye dikkatlice kesilen kurbanın derisi ise mutlaka Türk Hava Kurumu’na verilirdi.

Balkan Savaşı’nda Kavala’dan askere alınıp, Yemen çöllerinde İngilizlere esir düştüğünü bize bir masal gibi anlatan dedem 75 ya da 80 yaşında olmalıydı benim çocukluğumda. Şimdi anlatırken bile bana ağır gelen mönüden keyifle yer, en çok da kuyruk yağından yapılan kavurmayı severdi. Dedem öldüğünde 95 yaşındaydı. Ve işin ilginç tarafı evimizde kolesterol ya da yüksek tansiyondan söz edildiğini hiç hatırlamıyorum. Dedemin çok sevdiğim bir yanı da Cumhuriyet Bayramı’nda bize bayraklar alıp, evimizin sokak kapısına, pencerenin demirlerine bizimle birlikte bayrak asmasıydı.

Evde ot salatasının olmadığı çok nadirdi. Babaannem pazardan alınan taze otları sabahtan temizler, kimi zaman çiğden bile yediği olurdu. Bol limonlu, zeytinyağlı ot salataları sofranın değişmez unsuruydu. Ayıklarken bize de gösterirdi; “Bak nasıl ayıklanacağını öğrenin, ileride lazım olacak evinizde” diye.

Evimiz bahçeliydi. Küçük süs havuzunun arkasında küçük bir çam ağacı, muşmula, cennet elması, erik ve bir de incir ağacı bulunuyordu. Yağ tenekelerinde büyütülen ful ve yaseminin kokusu bugün bile hatırlımda. Sabah yenilen yumurtanın kabukları fulün dibine konulurdu mutlaka. Ful açmışsa, dikkatlice koparılır, ters çevrilmiş bir domatesin sulu olan orta yerine yerleştirilir, tabakla masaya getirilirdi. En az üç gün duyardık kokusunu. Çam iğnelerine ise, annem tıpkı Tarkan Dur-

sun'un anlattığı gibi topladığı yaseminleri geçirir, yarıya kadar su dolu bir çay bardağıyla salonun girişine koyardı.

Büyük ablamın ayağındaki rahatsızlık nedeniyle taşınmıştık Yağhaneler'den Bayramyeri'ne. O zamanlar tamamen bir kız okulu olan İzmir Kız Lisesi'ne kayıt ettirilen ablam çocukluğunda geçirdiği çocuk felci nedeniyle tek başına yürüyemiyordu. Annemin ilk işi ablamın hazırlanıp okula götürülmesiydi. Sonra günlük tempo başlardı. İşler, ablamın okula gidiş geliş saatlerine göre ayarlanırdı.

Ortanca ablam da Kız Lisesi'nin hemen yakınındaki Hacı Şakir Eczacıbaşı Ortaokulu'na gidiyordu. Benim okulumsa Halit Bey İlkokulu'ydü. Ortaokuldan sonra ortanca ablam büyük ablamın, ben de önce ortanca sonra büyük ablamın okuluna devam etmiştim. Olanak varsa formalar atılmaz, kitaplarsa arkadan gelene saklanırdı mutlaka.

O yıllarda sokaklardan gübre satan develer geçerci...

Ayı oynatıcıları, nasıl bir eğlenceyse, çok ilgi görürdü. Bir elinde tef, öteki elinde burnundan taktığı demirin zinciri, tefi çala çala geçen Roman vatandaşların; "Hamamda kızlar nasıl bayılır, göster bakalım" demesi karşısında ayının yuvarlanması unutulmazlar arasında yerini aldı çoktan.

Kalaycıların atıyla sokaktan geçip, evlerden parlatmak üzere bakır kapları topladığı, sonra da söz verdiği günde getirip iade ettiği yıllar.

"Layloncu" diye bağırarak tekerlekli tahta seyyar arabasıyla geçen Roman vatandaşlar, evlerden eski demir, bakır, alüminyum eşyaları alır, karşılığında naylon faraş, maşrapa ya da mandal verirdi.

Küçük kırmızı triportörle gelen çerçiler ellerinde defteriyle taksit toplar, kadınlarla da epey sohbet ederdi kapıda. Sohbet sırasında da çarşaf, yatak örtüsü, havlu, çeyizlik türünden yeni mallarını satıverirdi bir çırpıda.

Haftanın belli günleri gelen bir yoğurtçumuz vardı. Sırtında bir sopa, sopanın iki ucunda da terazi gibi asılı duran yoğurt tepsileri. Bol

kaymaklı Menemen yoğurduydı satıdı.

Sonra pamuk atıcılar geliyor hatınma. Yani hallaçlar. Evimizin balkonunda yere serilen yastık, yorgan ve yataklann pamuklarını havalandıran pamuk atıcılar. Kocaman bir yay gibi duran araçlarının çıkardığı garip titreşimin insanı dinlerken büyülediğı pamuk atıcılar. Yatak yorgan demişken hayatımızda çok önemli yeri olan yorgan iğnesini ve yorgan ipliğini anmadan geçmeyeyim.

Piknik tüpler öncesi mutfakların klasiğı gaz ocakların vazgeçilmez arkadaşı gaz ocağı iğnesi ise yorgan iğnesiyle karşılaşınlamayacak kadar değerliydi.

Gaz lambaları da pek yaygındı. “Akşam elektrikler kesildi, ödevimi yapamadım” mazeretlerinin sıkça kullanıldığı zamanlardı.

Çiçeklere yönelik inançlarsa hep güldürmüştür beni. Bu söylemler yalnız İzmir’de mi vardı acaba? Fesleğenlere sivrisinek gelmez, kılıç çiçeğinin boyu bir metreyi aşarsa ev sahibi olunur. Mum çiçeğinin ise enfes kokusu ve pembe renkli, buzlu cam gibi açan çiçeğine karşın evlerde tutulmasının iyi olmayacağı düşünülürdü. Bir de ünlü kauçuk bitkisi çok yaygındı o yıllarda. Salonların baş köşesinde, büyük bir saksıda durur, yapraklarının kırılmasıyla ortaya çıkan sütün zehirli olduğu söylenirdi.

Satışlarını çocuklara endeksleyen seyyarlar da geçerci sokaklardan. Dondurmacı, turşucu, gıda boyasıyla boyanmış ve sonra şekerle tutturulmuş pembe renkli patlamış mısır şekerleri, elma şekeri ve macun satan seyyar satıcılar... Bugün nasıl yapıldığını düşünmek bile istemediğim seyyar satıcılardan alınıp afiyetle yenilen gıdalardan neyseki kimseye birşey olmazdı. Kim bilir, belki satıcılar daha dürüstü o yıllarda.

Bayram Yeri Pazar Yeri, Pazar Yeri Bayram Yeri

Halit Bey İlkokulu, şimdi yerinde gelin duvakları uçuşan Eşrefpaşa Semt Hali'nin hemen arkasındaydı.

Ön ve arkasında büyük bahçesi, bahçesinde Bedia Tansuğ "müsamere salonu" olan okul sanırım üç katlı bir binaydı.

İlkokul birinci sınıfta, ilk kırmızı kurdelayı ben takmıştım. Sınıfın duvarında bir elma ağacı çizimi vardı. Ağacın dallarında ise hepimizin isminin yazılı olduğu içi boş elmalar. Rahmetli Şefika Demir öğretmen, sınıfta okumayı ilk söken öğrencisi olarak beni yanına çağırarak, kırmızı kurdelayı taktıktan sonra, elime kırmızı boya kalemi vermişti. "Hadi bakalım, elmanın içini boya" dedikten sonra da sınıfa dönüp, asla unutmadığım o klasik sözünü söylemişti; "Çalışan kazanır, elması kızarır."

Öğlenleri tenefüse çıkılır, ayran simit ya da simit gazoz alınırdı. Beden eğitimi ve müzik derslerinin genelde es geçildiği, matematik fen derslerine ağırlık verildiği zamanlardı. İlginçtir, ben hayatımdaki ilk turşuyu ilkokula giderken arkadaşlarımla birlikte kurmuştum.

Büyük olasılıkla hayat bilgisi dersindeki kış hazırlıkları konusu işleniyordu. Eşrefpaşa pazarından alınacakların listesini vermişti öğretmen. Lahana, havuç, kereviz, yeşil domates, tuz ve büyücek bir kavanoz. Turşu minik ellerin çabasıyla kurulmuştu kurulmasına ama bir arkadaşımızın sınıfa getirdiği top, pencerenin önündeki kavanoza çarpınca, bizim kış hazırlığı daha başlamadan bitivermişti.

Okulun karşısındaki semt hali, hafta içi önündeki geniş alanla tam bir oyun parkıydı. “Yakalamaç” ve “elim sende”yi kızlar tercih ederken erkekler futbol oynamaya çalışırdı okul çıkışlarında, eve gitmeden.

Eşrefpaşa Semt Hali, alışveriş merkezlerinin olmadığı o yıllarda, günlük ihtiyaçlarımızın karşılandığı yerlerden birisiydi. Semt halindeki Konyalı hububatçının en büyük rakibi ise, Eşrefpaşa’daki Bilginoğlu’nun hububat dükkânıydı. Aslen yağcı olan firmanın Eşrefpaşa Camisi’nin karşısındaki dükkânında yağdan una, pirinçten şekere her şey satılırdı.

Konak’a Damlacık Yokuşu üzerinden yürüyerek gitmeyi düşündüğüm bir gün uğradığım Bayramyeri’nin eski canlılığından eser kalmamış, sessiz, terk edilmiş halini görünce eski günler geldi aklıma. Coşku dolu alışverişlerin yapıldığı hal binası üzerinden geçen dozerler, sanki semtin de üzerinden geçmişti. Sokakları farklı bir suskunluğa mahkum etmişti.

Eski semt halindeki hububatçıda çirak olarak çalışan genç, şimdi kültür merkezinin yakınında bir marketi işletmeye başlamış. “Biz bu

semtin çocuğuyuz. Semt halini yıktılar ama şuraya kondurduklan bina var ya burayı öldürdü abla" diyor. "Bari düğün salonu yapsalardı da daha çok insan gelseydi şuraya" diye ekliyor...

Benim çocukluğumda pazar günleri, semt halinden İkiçeşmelik'e inen ana caddeye kadar İzmir'in en eski ve büyük pazar yeri kurulurdu. Pazar yerinin 1960'lı yıllardan beri burada kurulduğu söylenir.

Halin tüm girişlerinin önü pazarcılarla dolardı. Ön yüzde, Saat Kulesi'ne yakın daha çok çorap, çamaşır, kumaş mendil, yaka önlükleri, namaz örtüleri, yemeni türü malzemeler satan kadınlar sıralanırdı.

Onlan geçip Saat Kulesi'nden sola döner dönmez önünüze hemen alt geçitin basamakları gelirdi. Çift girişliydi alt geçit. Merdivenlerde bile satış yapmaya çalışırdı esnaf. Saat kulesi girişindeki basamaklarda nayloncular, pirinç, makarna satanlar, karşı girişte ise oklava, elek, kibritlik, askılık gibi ahşap malzemeler satanlar. En büyük dükkan bugün bile açık olan Dursun amcanın, pasajın iki yanında hizmet veren Güven züccaciye dükkanına aitti. Dursun amca kocaman gövdesiyle küçücük bir masanın arkasına oturur, önünde cilt cilt veresiye defterleriyle yerinden hiç kalkmazdı. Tozlu, çıplak bir sarı ampülün aydınlatmaya çalıştığı dükkanın tavanında tencereler, tavalar, çaydanlıklar asılıydı. Raflar ise ağzına kadar çatal, kaşık, bıçak, çelik tencereler, porselen takımlarla doluydu. O karmaşa da neyin nerede olduğunu nasıl da kolayca tarif ederdi cırıklanna, şaşardım. Semtin bütün kızların çeyizinin derlendiği yerdin Dursun amcanın dükkanı. Engin hoşgörüsüyle kimseyi kırmaz, ihtiyaç duyduğunuz herşeyi istediğiniz kadar taksitle verirdi. Dükkanının adından anlaşılacağı gibi insanlara güvenir, insanlar da o güveni boşa çıkartmazlardı.

Dursun amcayı geçince peynir, zeytin ve turşu satanlar... Pasajı bitirdiğinizde çıktığınız yer ise, İkiçeşmelik yolundaki pazar yerinin başlangıcıydı.

Semt halinden kimbilir kaç esnaf ekmek yedi yıllar boyu.

Pazar günlerinin taze balık, taze sebze meyve kokusu, hatta insanın burnunun direğini sızlatan hal girişindeki merdivenlere sinmiş, siddik kokusu bile aranır olmuş bugün semt sakinlerince.

Hal binasının girişi çoktu. Eşrefpaşa'ya bakan ön yüzünde adlan belleğime kazınmış, birbirine oldukça yakın mesafede Florya ve Martı pastaneleri (sevgililerin masumane buluşmalarda, göz göze bakışıp limonata içtikleri mekânlar), Bayramyeri şekercisi, gazete bayisi, 24 saat açık kahve, bakkal (peynirleri ve tatlı mayası çok ünlüydü), bir eczane, iç avluya çıkan geçitte ise bir tuhafiyeci vardı. Sonradan eczanenin sahibi de tabelası da değişti, tuhafiyeci de beyaz eşya mağazası oldu.

Çocuktuk ve halin ön yüzündeki dükkânlardan en çok şekerci ve pastane bizi ilgilendirirdi.

Şekerci dükkânını yanlış anımsamıyorsam iki kardeş işletiyordu. En çok ilgiyi lokumların ve jölelerin bulunduğu şeker dolabının üstünde duran uzun ve büyük şeker kavanozları çekerti. Ağır cam kapaklı kavanozlarda baştan çıkartan şekerler, bademler ve çikolatalar. Sedefli beyaz renkte, kare şeklinde içi sakızlı bon bon şekerleri, içi fındık ya da fıstıklı san renkli akideler, kırmızı kızamık şekerleri, gelin şekeri diye bildiğimiz rengârenk kişniş şekerleri ve jöleler. Bir kavanozda da o yıllarda pasta üstlerine jöle yapmak için çok kullanılan şeffaf yaprak jelatinler... O yıllarda evden çıkan gelin kızlarının başından şeker ve bozuk para atma adeti çok yaygındı. Küçük bir tül içine (en son çok hafif bir alaşımdan yapılmış, küçük yirmibeş kuruşları haurlıyorum) paralar ve kişniş şekerleri konulur, evinden tatlı ve bereketle çıkması için gelinin başından savrulurdu. O yüzden kişniş şekerlerinin adı, gelin şekeri idi.

Pastane ise teneffüslerde bir koşu yolun karşısına geçip, domatesli peynirli "pastiç sandviçleri" yaptırdığımız yegâne yerdi.

Halin kare şeklinde tasarlanmış iç avlusunun etrafında sıklıkla alışveriş ettiğimiz Konyalı diye anılan hububatçı, yanı sıra berber, zabıta ofisi, kırtasiye malzemesi satan dükkânlar bulunuyordu.

Halin ön yüzüne bakan dükkânların kimisinin, iç avluda da kapıları olurdu. Bu kapılar pazar günü açık hava tezgâhları için açılır, dükkânın içindekilerin bir kısmı avludaki seyyar tezgâha yayılırdı. Tuhafiyecinin dükkânı en çok ilgi çekenlerden biriydi. Aklımıza gelen her şey vardı. Don lastikleri, makaralar, renge renk düğmeler, fermuar, çengelili iğneler, saç tokalan, saten kurdeleler, yün çileler, makas, çit çit, kopça, tığ, şiş, cımbız...

Ortası boş avlunun korkuluklarından aşağıya bakınca başka bir dünya görülürdü. Ambalajcılar, turşu, sucuk, peynir, zeytin satanlar, Tekel bayisi. Tuvalet... Alt katta yer alan tuvaletin kokusu, sucuk, turşu kokusuna karışmış... Üst kattaki zabıta ofisine karşın, her şey açıkta, hijyen, temizlik hak getireydi.

Evimiz kalabalık olduğu için kimi pazar günleri iki ya da üç defa pazara gidilirdi. Hafta içi bomboş olan halin girişi, pazar günü bayram yerini çağırıyordu. Sabahları genelde taze balık almaya, sonra normal pazar alışverişini yapmaya (özellikle ot almaya), akşamüstü de evde çok tüketilen mandalina, portakal, nar ve greyfurt almaya gidilirdi. Narın bu kadar antioksidan olduğunun bilinmediği yıllardı. Evde kol gücüyle çalışan portakal sıkacağı, aynı zamanda nar suyu çıkarmak için de kullanılırdı.

Okulun karşısındaki basamaklı girişin önündeki küçük alanda balıkçılar satış yapardı. Balıkçı tezgâhlarının yanında, ayıklanmış balıkların kırmızı solungaçlarının yüzdüğü mavi renkli kocaman plastik su bidonları durur, ayaklarında uzun lastik botlarıyla sürekli maşrapaya su doldurup elleriyle balıkların üzerine serperlerdi. Balık pulu dolmuş yerler her zaman ıslak ve genellikle çamurlu olurdu. Tıpkı Havra Sokağı gibi... Başlarında iki kere kıvrılmış keçeden bereleri, önlerinde ıslak önlükleri, tuzdan ve sudan kabarmış ıslak elleriyle balıkçı esnafından para alıp verişini özellikle kadınları tiksindirir, balıkçının kese kağıdına ya da siyah torbalara koyduğu poşetleri, kadınlar genellikle parmak uç-

lanıyla tutardı. “Derya kuzusu bunlaaar” diye bağırın esnaf, tezgâhın önünden geçerken naylon çoraplarına çamur sıçrayan kadınların kaçışmalarına aldırmadan maşrapayla balıkların üstünü sulamaya devam ederdi gün boyu.

Balıkçıların tam karşısında, sadece balık almak için pazara girecekler için kocaman göbekli marul, roka, tere, maydanoz, limon, kırmızı turp satan bir esnaf dururdu. Okulun “95’in Kahvesi”ne inen köşesinde ise genellikle kesildiğinde kan renkli portakalları olan bir başka satıcı, greyfurt ve portakalları sergilerdi.

Balıkçıların yanından halin ön yüzüne hafif eğimli bir yokuştan çıkıp, köşedeki gazete bayisine gelmeden, adaklık horoz satıcılarını görürdünüz.

“Hayde kan bunlar, kan” diyen portakalcı, derya kuzulannı satmaya çalışan balıkçılar, horozların bağışları, kanat çırparken dökülen tüyler, ağzı açık, balık peşinde dolaşan kediler... Pazarın girişinde tor-netlerle pazarlıkları 25 ya da 50 kuruşa evlere taşınmak için bekleyen çocukların bağışları.

Tam bir cümbüş yeriymi Bayramyeri’ndeki pazar yeri...

Balıkçıları geçip hal binasının basamaklarını çıkıp, sola döndüğünüzde berbat bir sidik kokusu karşıladı sizi. İdrardan ve pislikten karamış duvara değmeden, eğrilmiş basamakları inerek halin arka sokağına daldınız. Bu daracık sokakta daha çok lahana, pırasa, maydanoz, soğan patates satılırdı. Şişman ve bir gözü görmeyen yaşlı limon satıcısının göz kapağının üzerindeki kocaman kahverengi benler, çocukluk akıyla beni korkuturdu. Boynunda çuvaldan, karamış önlüğü olur, patatesinin yanındaki küçük tezgâhının arkasında bir elinde bastonu, bir elinde bol sulu limonları dururdu. Annem destek olmak için adamın küçük tezgâhından alışveriş yapardı her zaman. Sokak, Varyant’a inen ana caddeye çıkar, sizi yine İkiçeşmelik’teki ana pazaryerine ulaştırırdı. Aynı caddeye halin alt kapısından da çıkma olanağı vardı. O ka-

pının yanındaki küçük dükkânda mantolanyla ünlü, semtin terzisi Mahmut Bey'in küçücük terzi dükkânı çalıştı yıllarca.

Yolun karşısına geçtiğinizde Roma Caddesi olarak da bilinen, kocaman, parlak ve bombeli kesme taşların üstünde kurulan büyük pazara ulaşırdınız. Şimdi asfalt kaplanmış yoldaki taşlar özellikle yağmur yağdığında kayar, zor yürürdünüz yolda. İzmir'de hiçbir pazarda bulamayacağınız kadar çeşitli Ege otlarını bulacağınız belki de tek pazardı Eşrefpaşa pazarı.

Bir gece önceden İkiçeşmelik yokuşuna sıralanan çevre köylerden gelen pazarcı kamyonları... Şemsiyeler, meyve kasaları, çuvallarla gelen yeşil, kırmızı biberler, otlar...

Sabah Tire'den, Tepeköy'den, Ödemiş'ten, Menderes'ten, Bayın-

dir'dan gelen köylü kadınlarını kocaman bezlerinin üstüne serdikleri otların başında bulurdunuz. Radika, acı-tatlı turp otu, filiz, ebegümeci, arap saçı, kuzu kulağı... Şevketi bostan, o yıllarda da pazarnın en pahalı otuydu.

Eşrefpaşa'daki pazar yeri bugün de hizmet veriyor. Semt halinin etrafındaki pazarcılar şimdi ara ve arka sokaklara dağılmış durumda. İki-çeşmelik'ten başlayıp, Üçyol'a doğru İnönü Caddesi boyunca satıcılar sıralanıyor o gün.

Onun dışındaki günlerdeyse, Bayramyeri suskun, sesiz ve sakin... Tek ses benim okulumdaki çocukların, okul saatlerinde duyulan neşeli cıvıltılan.

Damlacık'tan Eski Sokaklara Bir Ziyaret

Ali Reis Mahallesi, Topaltı ve Mumcu Kahve Tank Dursun K.'nin çocukluğunun gençliğinin geçtiği sokaklardan bir kısmı.

Yazarın yaşadığı ve bize anlattığı eski İzmir semtlerden bir diğeri de Konak ve Kemeraltı civarı.

Konak'a bu sefer, her zaman yaptığım gibi otobüsle değil de, yürüyerek gitmeyi istedim.

Bayramyeri'ndeki Saat Kulesi'nin arkasındaki alt geçite indim önce. Yolun karşısına ana cadde yerine alt geçitten güvenle geçmek düşüncesiyle.

Uzun zamandır görmediğim alt geçit perişan haliyle beni üzdü, ürküttü. Dükkânlar viran ve son derece pis görünüyordu. Terk edilmiş gibiydi. Açık olan tek dükkân Dursun amcanın züccaciye dükkanıydı. Loş pasajda sarı renkli ampul yıllar öncesinde olduğu gibi tavandan sarkan eşyaları aydınlatıyordu.

Yalnızdı bu kez Dursun amca. Gelen müşterilere kendi yardımcı oluyor, iki dükkân arasında gidip geliyordu. Bir ara sakinledi ortalık. Pazar yerinden elinde torbasiyla tineri bir genç yanıma doğru geldi, Dursun amcaya selam verip geçti bizi. Yerdeki bir yükseltiye çıkıp, dükkânların üstündeki paravanların birisinden tinerini aldı ve kendi kendine konuşarak çekmeye başladı.

Dursun amca son derece sakin; "Hep gelir o. Bakma sen ona. Rahatsız etmez kimseyi" dedi.

Pazar günleri hala pazar yerinin bir parçası olarak kullanılan viran durumdaki pasajdan çıktım. Sola dönüp ana caddeye vardım. Önce Damlacık yokuşundan inmeyi düşündüm Konak'a. Sonra fikrimi değiştirdim ve Fatih Camisi'ne yöneldim. Namaz saati olduğundan içeri giremediğim, bahçesinde dolaşabildiğim son derece arabesk bir cami burası. Her yerde çiniler, işlemeler var ama hiçbir estetik yok ne yazık ki.

Fatih Camisi'nin altında derme çatma, salaş küçük bir çay bahçesi var. Manzara elbette harika. Varyant'ı hiç bu açıdan görmemiştim daha önce. Çay bahçesinin hemen yanında ise haziireye benzeyen küçük bir mezarlık. Çaycıya soruyorum. Onlar da semtte uzun yıllardır emlakçılık yapan bir müşterilerini işaret ediyor.

Adam soruma gülerek yanıt veriyor;

“Ne haziresi kızım? Buraya bir zamanlar tinerciler dadanmıştı. Çevredekiler de onları ürkütmek için inşaatlar sırasında çıkan mezar taşlarını buraya getirip diktiler. Mezar filan yok burada ama bazen kadınlar gelip mum yakarlar, adak adarlar. Güleriz biz de. İşin ilginç tarafı bu taşlardan sonra tinercilerin ayağı kesildi. Kimse çıkarmıyor şimdi o taşları yerinden.”

Çay bahçesinden ayrılıyorum. Yola paralel geniş merdivenlerden iniyorum Varyant'a doğru. Kocaman bir park var önümde. Biraz ilerde çam ağaçlarının altında orta yaşlı iki sevgili el ele oturmuşlar gözden irak, parkta yere. Tanık Dursun K.'nin Coya'sı geliyor aklıma.

Parkı geçip merdivenlerden iniyorum yine. Tüm yokuşlar geniş merdivenlere çevrilmiş tıpkı Kale'de olduğu gibi. Yol beni Etnoğrafya Müzesi'nin önüne çıkıyor. Caddeye inmiyorum. Hemen arkamda İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Vakıflarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün bulunduğu eski bina var. Ahşap merdivenler, küçük pencereler, ahşap yer döşemeleri. Yüksek kemerli pencereler. Yüksek tavanlar... Yüksek kapılar... Ancak öylesine sıkışık bir çalışma ortamları var ki, “Burası keşke bir kent müzesi olarak değerlendirilseymiş” diye

düşünüyorsunuz. Binarın asıl sahibinin bilinmediğini söylüyor içerideki görevliler.

Binadan çıkıyorum ve Damlacık yokuşuna bir selam verip dümdüz yol alıyorum. Oldukça uzun bir cadde burası. Hasan Sağlam Öğretmenevi'nin alt tarafı olan ve eski Türk mahalleleri olan bu bölgede eski tarz yapılar daha çok ayakta kalabilmiş. Ama hepsi son derece yıpranmış durumda. Son nefesini vermeden önce bekleşen yaşlılar gibi hepsi. Bir oksijen, bir nefes açıcıya ihtiyaçları var acilen. Yoksulluk burarlarda da hissediliyor. Yalnız yaşayan insanların açık kapılarından gördüğünüz dünya üzüntü verici.

Sokak kapılarının girişinde yer alan taş işlemleri kimi yerde kınlanmış, mermer basamaklar çimentoyla örtülmüş. Arada yanıp yok olan evler hemen otoparka dönüştürülmüş.

Yolumun üstünde Damlacık Camisi var. 1795 tarihli cami kapalı olduğu için giremiyorum. Kat ettiğim yol, Damlacık semtinin devamı. Yürüdükçe neredeyse çöplüğe dönmüş evlerin bulunduğu bir sokağa geliyorum. Dimdik bir yokuş var karşımda. Geri dönmektense yol almayı tercih ediyorum. Dura dinlene çıkıyorum merdivenlerden. Ortahlığın sessizliği tedirgin edici. Yanımda bir park var, etrafı tellerle çevrili. Sütun kaideleri görüyorum parkta. Bunlar büyük olasılıkla "Via Dora" olarak adlandırılan Altın Yol'un devamındaki antik alanın kalıntıları olsa gerek. Yokuşu çıktığımda parkın tabelasını okumaya çalışıyorum. O kadar paslanmış ki üzerindeki yazı zor okunuyor. İzmir Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü Şehit Öğretmen Çocuk Parkı.

Hasan Sağlam Öğretmenevi'nin önünden Kestelli Şerife Eczacıbaşı İlköğretim Okulu'nun bahçesine geçiyorum. Manzarayı izlerken dinliyorum bir yandan da.

Tank Dursun K.'nin anlatımıyla Memleket Hapishanesi olan binanın yerindeki çok katlı otopark, Garry Tobacco binası (orası da şimdi otopark) Emniyet Müdürlüğü'nün binaları önümüzde. Bu arada fark ediyorum ki,

binalar eski tek katlı evlerden apartmana dönmüş çoğunlukla.

Deve Çıkma Sokak'tan (432 No'lu Sokak) Mekke Yokuşu'na (843 Sokak) yöneliyorum. Yolumun üstünde çok güzel eski tarihi yapılar görüyorum. Kimisi restore edilmiş ve "Acele satılık" levhası asılmış. Kimisi de "her an yıkılacak derecede tehlikelidir" levhasıyla buralara veda etmeye hazırlanıyor. Bu binaların kapılan, pencereleri örülmüş hep, sarhoşlar mekan tutmasını diye.

Mekke Yokuşu'nu izleyerek geldiğim yerde İnönü Evi'nin olduğu sokağa gidiyorum düşüncesiyle sapıtığım sokak beni bambaşka bir yere götürüyor. Evler, cadde ile birleşik burada. Hiç kaldırım yok. Arada tek tük kalmış cumbalı, balkonlu, demir ferforjeli evler var. Yüksek pencerelerde demir kepenkler. Kemerli kapılan olan evlere, bir kaç basamaklı mermer merdivenlerle çıkılıyor. İlginçtir bu sokaklarda pencerelerde ve kapı önlerinde saksılar görüyorum Topaltı'ndaki, Ali Reis Mahallesi'ndeki evlerin aksine.

Sapıtığım sokak, Uzunyol Sokak. Yol, Odunkapı Camisi'ne kadar

götürüyor beni. Arada cumbalan sökülmüş ama demirleri kalmış, iki katlı taş evler görüyorum. Bu sokakta da restore edilip satılmayı bekleyen çok güzel, iki katlı, bol taş işlemeli sakız evler var. Hiç birisinde ilk sahipleri oturmuyor. Herkes satıp gitmiş buralardan. Bir çoğunda “satılık” levhası asılmış. İki katlı evlerin kimisine dışardan merdiven yapıp altı ayrı üstü ayrı kiraya verilmiş. Kadınlar kapı önlerinde, ellerinde işleri, sohbette. Çocuklarsa tek tük arabanın geçtiği sokakta rahatça oyun oynuyorlar.

Sokağın sonunda İzmir'in en eski camilerinden olduğunu öğrendiğim Odun Kapılızade Camisi var. 18. yüzyılda yaptırılan caminin içindeki çeşmenin yapım tarihi 1728. Caminin bahçesinde küçük bir hazire olduğunu söylüyor caminin imamı. Cami birçok kez onarımdan geçmiş, yakında yeni bir onanım bekleniyormuş.

Camiden aşağı, dik yokuştan inerken gürül gürül bir su sesi geliyor. “Buralarda yeraltı sulan çok” demişti cami imamı. Yine viran ve yıkılmak üzere gibi duran yorgun yüzlü evlerin yanından geçiyorum. Yokuş beni Diş Hastanesi'nin hemen altındaki ortada çınar ağacı olan sokağa çıkanyor. 446 Sokak'ın (Balaban Yokuşu) önünden geçerken, sokak numarasının asılı olduğu ev dikkatimi çekiyor. Son derece eski bir bina bu da. “Acaba Çeşmeli Hasan'ın evi burası mı?” diye düşünüyorum. Etrafta sorabileceğim kimseler yok. Yıkılmış evlerin arsalanındaki korsan otoparklardan bir genç çıkıyor, “Park yerimi anyorsun abla?” diye soruyor.

Bulunduğum sokak 845 numaralı sokak. Aliaga Camisi var burada. Caminin üzerindeki tabelada 1662 tarihi yazıyor. Bu tarihin inşaatın başladığı tarih olacağını yazıyor Yaşar Ürük, *İzmir'i İzmir Yapan Adlar* kitabında. Caminin 1672/73 yılında Gedizli Aliaga tarafından inşa ettirildiğini belirtiyor. Camide dikkat çekici bir hazire var. Arkasındaki yüksek servi ağaçlarının yarattığı loşluk, biraz ürpertiyor insanı. Ürük'ün kitabından öğreniyoruz ki, bu hazire İzmir'deki diğer hazirelerden farklı bir hazire. İnce işçilikli mezar taşları (Şahide deniliyor)

dikkat çekici. Arkamda caminin avlusunda ellerinde ağaç dalları neşeyle koşuşturan çocuklar var.

Bu sokakların, bu sokaklardaki camilerin, tarihi evlerin bir başka havası var. Belki yapıların ağırlıkla ahşap olmasının kattığı bir sıcaklık bu. Odun Kapı Mahallesi Muhtarlığı binasına ilerlerken iki eski evin önünde oturmuş iki yaşlı kadın görüyorum. Evlerin sokaktaki yansıması gibiler. Yaşlı, yorgun bedenlerini akşam güneşinde ısıtmak ister gibi bir halleri var.

Sokağın bitimindeki merdivenlerden iniyorum yine. Geldiğim sokak 442 Sokak, yani ünlü Arap Fırını'nın olduğu sokaktayım. Fırının hemen yanındaki evin duvarlarında, sövelerinde muhteşem taş işlemler var. Demir ferforjeleri de muhtemelen orijinal. Son derece zarif görünüyor. Ama büyük olasılıkla çöp ev olarak kullanılıyor bina. Beton dökülmüş merdivenleri bile yamulmuş, orijinal kapısı yerine demir bir kapı takılmış. Bir gıda maddesi satan işletmenin böylesi bir binanın yanında oluşu, aklıma sevimsiz şeyler getiriyor. Böyle bir yerde hala börek boyoz satılmasına izin verilmesi şaşırtıcı. Bu sokakta eski evlerin çoğunun kapısında kalın zincirler ve asma kilitler var. Ya sahipleri belli değil ya da çoktan gözden çıkarmışlar bu oya gibi ince işçiliği olan canım evleri.

Oysa İzmir'in kalbi olan yerler buraları. Kentin merkezi. Ana cadde'nin birkaç sokak paraleli olan sokakların böylesine viran, böylesine bakımsız olmasına izin verilmesini aklım almıyor. Sokağın sonuna geldiğimde, bulduğum yer Konak Kuduz Tedavi Merkezi'nin girişi.

Yolu takip ediyorum. Karşımda kocaman bir otopark binası duruyor. Burası Tank Dursun K.'nin anlattığı Geri'nin binası. Bugün Hüseyinoğulları Otopark İşletmesi olarak kullanılan bina tipik bir tütün fabrikası. Nasıl da farketmemişim daha önce burasının tütün fabrikası olduğunu. Binanın girişinde iki tane mermer tabela var duvara gömülü. Şunlar yazıyor:

“Tekel İzmir Yaprak Tütün İşletmeleri Merkez Müdürlüğü Konak

Yaprak Tütün İşletmesi... 1929 yılında inşa edilen bu binaya Reis I. C. Gary'e saygı eseri olarak 'Geri Binası' adı verilmiştir."

Aynı binada İzmir Devlet Opera ve Balesi Bale Bölümü, Nefesli Sazlar Atölyesi, Yaylı Sazlar Atölyesi ve Piyano Atölyesi bulunuyor.

Normalde tütün kokması gereken binada, sadece park eden araçların çıkardığı egsoz kokusu duyuluyor. Binadan çıkıyorum, Milli Kütüphane'nin bulunduğu yerdeyim. Kütüphanenin arkasındaki sokak I. Beyler Sokağı. Tamamen işyeri artık buralar.

Tibaş İş Hanı'nda hizmet veren İzmir'in en eski kitabevlerinden Yavuz Kitabevi'ni, bir zamanlar girebilmek için can attığımız Ordu Pazarı'nın bulunduğu binayı geçiyorum. Ancak bir asker çocuğunun yardımıyla girebildiğimiz Ordu Pazarı, daha sonra Tukaş mağazası ve yönetim binası olmuştu.

Şimdi spor mağazası olarak kullanılan binanın yanında tarihi Güzel İzmir Pasajı var. Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edildiği bilinen Yusufoglu Hanı'ndan bozma otelin 20 odası varmış bir zamanlar. Üst katta uzun yıllar küçük küçük odalarda hizmet veren bir çok esnaftan birisi de sıklıkla geldiğim pul satıcısı yaşlı bir beydi. Alt katta kozmetik dükkanları, fotoğraf malzemesi satanlar ve hanın hemen yanında ise Ali Balım'ın fotoğraf stüdyosu bulunuyordu.

Neredeyse tamamı boşalmış olan pasajın altında birkaç işyeri açık. Burasının çok kısa bir süre sonra bir giyim firmasının alışveriş merkezi mağazası yapacağını öğreniyorum çay ocağının sahibinden.

Güzel İzmir Otel'i'nin karşı köşesinde Ankara Palas Otel'i duruyor. Politikacıların, kültür adamlarının İzmir'e geldiklerinde konakladığı ünlü otel. Kemeralı'nın girişinde bir zamanlar var olan Askeri Otel'in önemli bir bölümünün yeniden inşasıyla dönemin en iyi otellerinden birisi olarak açılan otel 57 odasıyla hizmet vermiş. 1972'de çıkan yangında altındaki pasaj ve dükkanlar yansa da çabucak onarılmış. Şimdi giriş kapısında demir bir kepenk olan otel, uzun yıllardır uykuda. 1989

yılında bir ropörtaj için girdiğim oteldeki aynalı konsollann şıklığını, zerafetini unutamıyorum. Altındaki pasajda bulunan lokanta bugün klasik Ege yemeklerini yiyebileceğiniz ender lokantalardan birisidir.

Ankara Palas Oteli, Kemeraltı'nın girişini Hükümet Konağı ile paylaşan bir yapı. Hükümet Konağı'nın köşesindeki çınar ağacı, Kemeraltı'nın tarihini kanıtlar gibi duruyor koca gövdesiyle.

Kemeraltı çarşısı bugün Tank Dursun K.'nın anlattığı Kemeraltı mıdır? Tartışılır. En son dört yıl önce gittiğinde hissettiklerini şu sözlerle tanımlıyor; "Kemeraltı konusunda ilk düş kırıklığın ne zaman oldu biliyor musun? Başımı yukan kaldırdığımda. İğrençliği, rezaleti ve sefaleti gördüm. Oysa Kemeraltı'na gitmek büyük olaydı. Bir ressam için Paris'e gitmek, bir oyuncu için Brodway'e gitmek ne anlama geliyorsa, Kâbe giydi yani. Dışarıdan gelenler mutlaka kebabçıya giderlerdi. 'Madem geldik Kemeraltı'na, raconu neyse yapalım' derdi. Sonra da o küçücük dükkânda eşsiz kaymaklı ekmek kadayfı yenirdi."

Ankara Palas Oteli uzun yıllardır kapalı. Hükümet Konağı'nın merdivenlerinde Roman kadınlar karanfil satmıyorlar (Artık hepsinin kendine ait yeşil renkli özel satış yerleri var). Sarıksişla çoktan yok oldu gitti. Saat Kulesi ve Yalı Camisi birbirine mesafeli duruyorlar şimdi. Aralarından su sızmazdı oysa bir zamanlar. Şimdi yükselen palmiyeler nedeniyle birbirini görmeleri zor. Türkiye'nin en büyük alanlarından birisi olan Konak Meydanı'nda (Aslında Atatürk Meydanı demeliydim) bir bakışta görülen Saat Kulesi bile görülmüyor şimdilerde.

Vapur İskelesi, doldurulan denizle birlikte Saat Kulesi ile ayrı düşmüş çoktan. Bir zamanlar deniz olan alan, bugün alt geçitin bulunduğu, araçların geçtiği bir ana cadde. Balık Hali artık bir alışveriş merkezi. Pasaport'ta gemiler, gümrük depolan bulunmuyor.

Kemeraltı eski Kemeraltı olmasa da, her haliyle İzmir'in olmazsa olmaz mekânı. Bize düşen onu daha iyi tanımak, anlamak, korumak ve gelecek nesillere aktarmak.

Tarık Dursun K.'nın Semtleri, Sokakları

Tarık Dursun K. ile yaptığımız söyleşide yazının anılarında yer alan sokaklar, eski adlarıyla anılmıyor şimdilerde. O yüzden yerinde görmek, tanımak istediğim bir çok sokağı bulmak çok zor oldu. Oysa anlatılanları bulmak, duvarlara, sokaklara, kapı kollanna, kapı önlerine sinen anıları koklamak istemiştim.

Dolaştığım sokakların fotoğraflarını olabildiğince sokak numaralarıyla çektim. Sonra bu numaraları internetten Google Map'ten inceledim. Yürüdüğüm sokakları fotoğraflarla eşleştirdim. Kaynak kitabım Yaşar Ürük'ün *İzmir'i İzmir Yapan Sokak Adları* kitabında yer alan "İz-

mir'in sokaklarının numara sırasına göre önceki ya da günümüzdeki adlan" bölümündeki bilgilerle karşılaştırdım. Gezdiğim sokakların nereleri olduğunu anlamaya çalıştım. Bu süreçte hata yaptıysam affola. Kendi adıma büyük keyif aldığım, inanılmaz bir deneyimdi yaşadığım.

Yaşamının en önemli yıllarını Tilkilik, Agora, Basmane, Ballıkuyu, Topaltı, Ali Reis, Kemeraltı, Konak, Bahri Baba, Eşrefpaşa, Bayramyeri'nde geçiren Tank Dursun K. aslında kitaplarında da yazdığı gibi köken olarak ailecek Karşıyakalı.

Halen Karşıyaka'daki evinde yaşamını sürdüren Tank Dursun'a, 1994-1999 döneminde Karşıyaka Belediye Başkanı olan Ahmet Kemal Baysak tarafından önemli bir armağan verildi. Karşıyaka var oldukça kalacak bir armağan.

Baysak, yazara kendi seçeceği yerde bir sokağın adının "Tank Dursun K. Sokağı" olacağını bildirmiş. Yazarın tercihi de, ninesinin eskiden oturduğu, annesinin de doğup büyüdüğü Bostanlı'daki sokak olmuş.

Ahmet Kemal Baysak, böylesi değerli bir yazarın adını ailesinin yaşadığı yere vermenin çok güzel bir duygu olduğunu söylüyor. "Bunu yapmak bana kısmet oldu. Bir insanın adını yaşarken bir sokağa vermek gerçekten anlamlı" diyor.

Bostanlı Mahallesi'nde bulunan 6344 Sokak, bugün artık Tank Dursun K. Sokağı olarak anılıyor. Ben Bostanlı'daki Tank Dursun K. Sokağı'nı henüz görmedim. Ama biliyorum ki, yazarın kitaplarından okuduğum, görüp dolaştığım sokaklar en az Bostanlı'daki sokak kadar, onun adını taşımayı hak ediyor.

Çünkü Ali Reis de, Topaltı da, Namazgah da Tank Dursun K.'nin gençliğinin tanıklığını yapan semtler, sokaklar.

Ve benim için artık, yazarın kaleminden tanıdığım, kokladığım, dolaştığım, arkamı döndüğümde İzmir'in bambaşka yüzüyle tanıştığım o sokakların, semtler ve sokakların her biri bir Tank Dursun K. Sokağı...

ME1)
15

Bir kentin tarihini, coğrafyasını, toplumsal hayatını, geçirdiği değişimleri, insan tiplerini, atmosferini, doğal güzelliklerini, unutulmuş değerlerini, yeme içme kültürünü, gecesini gündüzünü, yazını kışını, folklorunu, eğlence hayatını, daha bin türlü özelliğini, herkes kendince görür. Tarihçi başka, coğrafyacı başka, turizmcisi başka, asker başka, öğretmen bambaşka bir gözle görür ve kendi bakış açısıyla yazmak ister.

Ama bir yazar-edebiyatçı, kendince bir duyarlılıkla yaklaşır kentine. Çevresine gönül gözüyle bakar. Kendisini değişik insanların yerine koyar, onların yüreğiyle de hissetmeye çalışır, böylece yazar... Yazar yazdığı zaman, birçok kimse o yazıda kendi duygularını, düşünüp de söyleyemediklerini bulur. Kendisinden önce yazılmış olanları da anımsamak ister...

Bu düşünceden yola çıkarak, İzmir'in kırk bir semti, İzmirli kırk bir farklı edebiyatçı-yazar tarafından kaleme alındı. Okurla buluşan kırk bir kitaplık dizi, hem İzmir için bir ilk olması, hem de İzmir'in köklü kent halk kültürüne bir armağan olması açısından yüksek değer taşımaktadır.

Fiyat: 14 TL

heyamola
yayınları

